

27 MAYIS GÖLGESİNDE: SİYASETSİZ SİYASET

~ Ayda Bir Merhaba ~

Türk siyasal tarihinin birçok yönden çokça incelenmiş bir konusu olan askerî müdahalelerin “ilki”ni yani 27 Mayıs 1960 askeri darbesini bugünlerde özellikle vesayetçilik tartışmaları bağlamında sıkça konuşuyoruz.

İçinde bulunduğumuz yıl aynı zamanda 27 Mayıs 1960 darbesinin 50. yıldönümüdür. Ve bu darbenin en önemli ürünü 1961 Anayasası’dır.

27 Mayıs darbesi, Türkiye’deki siyasal sistemi belirleyen genel oya dönük olumsuz yaklaşımı nedeniyle vesayetçiliği kurumsallaştıran bir anayasayı kazandırmıştır. Bu yönüyle kimilerine göre 27 Mayıs; ilerici, hak ve özgürlükleri güvence altına alan, sürekli yüceltilmesi gereken bir askeri darbedir. Kuşkusuz bu yargılara varanlar askerî müdahaleleri, bununla birlikte müdahalelerin öncesi ve sonrasındaki girişimleri, arayışları, tartışmaları yok sayarak ordu içindeki cunta yapılanmalarını görmezden geliyorlar. 27 Mayıs emir komuta zinciri çerçevesinde değil, genç subaylar ya da cuntacılar tarafından gerçekleştirildi. Hatta bu genç subaylar Genelkurmay Başkanı’nı tutukladılar. Bu darbeyi sonraki darbelerden farklı hatta aydınlığa çıkış olarak görenler subay ideolojisine, kurumsal geleneklere, ordunun meslekî ve kurumsal-örgütsel saiklerinin askerî müdahale süreçlerine nasıl yansıdığına ilişkin ilginç verileri iyi anlayamayan ve çözümleyemeyen kişilerdir. Bunlar için önemli olan ahalî olarak gördükleri Meclis’teki sayısal çoğunluğun karar verme hakkına ve olgunluğuna güvenmemeleridir.

Öte yandan hükümetlerin ve sivil siyasi otoritenin cuntalaşmayı önlemeye dönük çabası ise aradan geçen yıllar içinde ordunun siyasetteki ağırlığının yerleşikleşmesini, kurumlaşmasını beraberinde getirdiğini görüyoruz. Bu paradoksal durum 60 sonrası siyasal yaşamın en önemli yanlarından birini oluşturuyor.

Bunlar, bu kişiler için pek önemli değildir. Varsa yoksa sayısal çoğunluk karşısında esas iktidarın tarafında yer alan kurumlar ve kurullardır. Oysa bu kurumların vesayetçi özü, şu ya da bu biçimde genel oyla belirginleşen iradeye karar alma hakkı tanımamaktadır.

27 Mayıs hareketi aynı zamanda gençliğinde yoğun olarak harekete geçtiği ve ordunun genç subaylarıyla bir biçimde etkileşime girdikleri bir darbedir. 27 Mayıs 1960 darbesinin önemi, Türk toplumunda vesayetçilik ve cuntacılık yönünde büyük bir değişim ve dönüşüm yapmış olmasıdır. İşte birkaç örnek..

Çift Meclis sistemini getirmiştir (Meclis ve Senato). Hukukun üstünlüğü ilkesini araçsallaştıran siyasal ve toplumsal yaşamımı ipotek altına alan, **“yasaların yargısal denetimini sağlayan Anayasa Mahkemesi’ni kurmuştur.”** Unutulmasın ki Anayasa Mahkemesi vesayet düzeninin güvencesidir. Aslında en önemli işlevi parlamentoda siyasal çoğunluğun aldığı kimi kararları tarihsel blok çıkarları doğrultusunda siyasal partilerden korur. Rejimi, anayasanın kabul ettiği Cumhuriyetin temel felsefesinden ve çağdaşlaşma yolundan koparıp terse götürmek isteyen siyasal oluşumlardan korur. 27 Mayıs 1960 darbesi, işte bu hukuksal ve toplumsal çerçeve içerisinde değerlendirilmelidir.

Geçmişin bugüne düşen gölgesi konusunu da konuşabileceğimiz bir bakışla hazırlanan dosyamızda Cevat Özkaya, Mustafa Tekin, Serkan Yorgancılar, Nevzat Çiçek konuyu siyasetten kültüre, dış politikadan iş dünyasına kadar pek çok alanı kapsayacak değişik boyutlarıyla ele aldılar. Konunun güncelliğine binaen önümüzdeki sayılarda da bu konudaki yazılara yer vermeye devam edeceğimizi de belirtelim.

“İslami Sol” sayımızla ilgili tartışmaları da iki yazıyla sürdürüyoruz.

Kültür-Sanat sayfalarımızda ise geçtiğimiz günlerde yayın hayatına başlayan Roman Kahramanları dergisi üzerinden roman kahramanlarını merkeze alan bir soruşturma hazırladık. Fatma K. Barbarosoğlu, Cihan Aktaş, Ayşe Kara, Sadık Yalsızuçanlar ve Işık Yanar okur, yazar ve romancı olarak katkıda bulundular.

Yeni sayımızda buluşmak temennisi ile....

Umran

İçindekiler MAYIS

[gündem]

[dosya]

[analiz]

4

Nükleer Silah
Kullanmanın
Hükmü

8

Medya Okumaları
AHMET ZEKİ GAYBERİ

10

20. Yılında Müsiad ve Türkiye
MEHMET BABACAN

12

Cihad Kavramının İçini Boşaltarak
İSLÂMÎ DİRENİŞİ KIRMA PLANI
ABDULLAH YILDIZ

16

Kurucu İktidar
Olarak
27 Mayıs Düzeni
CEVAT ÖZKAYA

21

Demokrat
Parti'den
Bakiye Kalanlar
MUSTAFA TEKİN

26

27 Mayıs'ın Utanç İcraatı:
Sivas Kampı
NEVZAT ÇİÇEK

30

60 Darbesi, Gençlik ve
Millî Türk Talebe Birliği
**SERKAN
YORGANCILAR**

36

Sol Düşüncenin
Din'le İmtihanı
**MEHMET EMİN
BABACAN**

39

Sol'u Çıkmazlarımız mı
Besliyor?
KENAN ÇAPIK

[Düşünce]

57

İbn Rüşd'ün Siyaset
Felsefesi
CEVHER ŞULUL

Sahibi

Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

**Genel Yayın Yönetmeni
ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**
Cevat Özkaya

Yayın Kurulu

Cevat Özkaya, Abdurrahman Babacan,
Asım Öz, Mehmet Babacan

İdare Merkezi

Mega Center, C 34 Blok, Kat 2 No:340
Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (0212) 640 01 22 - 640 01 23
Fax: (0212) 640 01 25
www.umrandergisi.com
umran@umrandergisi.com
abone@umrandergisi.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 435 94 48
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
Isparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Abone olmak için bir telefon açmanız yeterli. Umran Dergisi'ne abone olmak ve aboneliğinizin yenilemek için **0212 520 98 90** nolu telefon numarasını arayabilirsiniz.
2. **abone@umrandergisi.com** adresine isim, adres ve telefon bilgilerinizi bildirmek suretiyle de abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri

Yurt içi abone ücreti (1 yıllık): 60 TL (KDV dahil)
Yurt dışı abone ücreti (12 sayı, 1 yıllık):
Avrupa 60 EURO

ABD: 80 USD, Avustralya: 85 AUD

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- 1- Kredi kartı numaranızı telefon ile bize bildirerek.
- 2- Bir PTT şubesine giderek POSTA ÇEKİ hesabımıza ücreti yatırarak. (Lütfen posta çeki üzerine abone adını yazmayı unutmayınız.)

POSTA ÇEKİ HESAP NO: 160 52 52

ALICI ADI: UMRAN YAYINCILIK

3- Ayrıca aşağıdaki BANKA HESAP numaralarına da abone ücretinizi ödeyebilirsiniz.

BANKA HESAP NUMARASI

Türkiye Finans Katılım Bankası
Fındıklıcad. Şb. TL Hesabı
99165159-1 (Umran Yayıncılık)
IBAN : TR25 0020 6000 8699 1651 5900 01

Fiyatı: 5 TL

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk
tekin@ajansaktif.com
Grafik-Tasarım

Aktif Ajans
Tel: (212) 481 00 64

Baskı: Şenyıldız Matbaacılık

Gümüşsuyu Cad. No:3 Kat:1
Topkapı - İstanbul Tel: (212) 483 47 91
Yerel Süreli. Ayda bir yayımlanır.

HERKESİN BİLDİĞİ KİMSENİN OKUMADIĞI BİR ANLATI: ULYSSES

44

[yaşayan islam]

44

Hayat Veren Çağrı: Kur'an
FATMA KUTLUOĞLU

50

Kelim Sıddiki
**MEHMET KÜRŞAD
ATALAR**

54

Müslümanlar ve Yozlaşma
SALİH BAYKARA

[kültür-sanat]

68

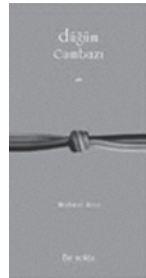
Roman Kahramanları Dergisi Üzerine
Soruşturma
ASIM ÖZ

74

ÖLME: Ölümün ve Yaşamın
Diyalektiği Üzerine Bir Çalışma
SERDAR ŞENGÜL

77

Düğüm Cambazı
ALİ EMRE

88

KİTAPLIK

80

Tarihin Ardında
CEVDET BİRİNCİ

KKTC'deki seçimleri Eroğlu kazandı

KKTC'de 18 Nisan'da yapılan üçüncü cumhurbaşkanlığı seçimi eskiye oranla sakin geçse de ortaya çıkan sonuç farklı yorumlandı. Türkiye'nin bu seçimde tavırını açık biçimde belli etmemesi de son saatlere kadar adaylarda ciddi huzursuzluklara neden oldu. KKTC genelindeki 629 sandıktan 619'u sayıldı ve oyların yüzde 50.37'sini alan Başbakan ve Ulusal Birlik Partisi'nin (UBP) cumhurbaşkanı adayı Derviş Eroğlu, seçimi ilk turda kazanarak cumhurbaşkanı seçildi.

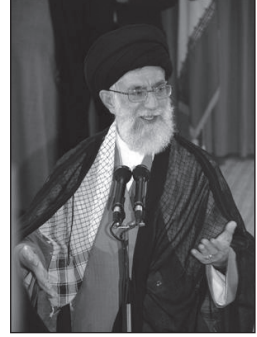
Milli güvenlik dersinde, öğrenci ve öğretmenler fişlenmiş

1998-2008 yılları arasında Milli Güvenlik derslerine giren muvazaf ve emekli subay öğretmenler, dersine girdikleri okuldaki herkesi 'solcu', 'türbanlı', 'namaz kılıyor', 'sol görüşlü' ve 'bölücü' olarak fişlemiş. Listeler halinde öğrenci ve öğretmenleri fişleyen milli güvenlik hocalarının, hazırladıkları raporları bağlı oldukları istihbarat birimlerine sundukları belirlendi. Raporların buradan silsile yoluyla komutanlıklara kadar gönderildiği tespit edildi. Fişleme raporlarının il ve ilçe güvenlik kurulu toplantılarında da gündeme geldiği vurgulanıyor.

Nükleer Silah Kullanmanın Hükümü

Iran'ın nükleer teknolojisi nedeniyle ablukaya alınmaya çalışıldığı bir ortamda İran herkesi şaşırtan önemli bir açıklama yaptı. Ayetullah Ali Hamaney, uluslararası silahsızlanma konferansına gönderdiği mesajında, "kitle imha silahlarının kullanılmasını haram bilmeyi ve insanları bu büyük beladan korumayı herkesin görevi kabul ediyoruz" dedi.

Ayetullah Hamaney, Tahran konferansına gönderdiği mesajında, silahsızlanma konferansının dünyada nükleer silahların üretilip depolanması tehlikelerini incelemenin yanı sıra gerçekçi bir şekilde barış ve istikrarın korunması yönünde ciddi adımlar atılabilmesi için insanlık aleyhindeki bu tehditlere karşı gerçekçi yöntemler sunması gerektiğini belirtti. İslam inkılabı rehberi, bazı hükümetlerin başka ülkeleri tehdit için nükleer strateji izlemesine değinerek NPT anlaşmasının devamlılığını tehdit edenlerin, nükleer silahsızlanma anlaşmasının 6. maddesinde vurgulanan sorumluluklarını ihlal etmenin yanı sıra nükleer silahların gerçek anlamda yayılmasında doğrudan rol oynadıklarını söyledi. İslam inkılabı rehberi, Amerika hükümetinin Siyonist İsrail rejiminin nükleer silahlanmasına yardımcı olmasını, NPT anlaşmasının ihlalinin delili olarak niteleyip bu meselenin dünya ve Ortadoğu bölgesini ciddi bir tehditle karşı karşıya bıraktığını belirtti.

Ayetullah Hamaney, mesajında ayrıca nükleer teknolojiyi insanlığın en önemli buluşu olarak niteleyerek dünyadaki diğer milletler gibi barış ve güvenliğe susayan Ortadoğu milletlerinin de bu teknolojiyen faydalanarak, gelecek nesillerin ekonomik konumunu garantiye alma hakkına sahip olduğunu bildirdi.

Post Kemalizm Sonrası Nasıl Olacak?

Abdurrahman Arslan Milli Gazete'de yayımlanan söyleşisinde son zamanlarda yaşanan değişimin/dönüşümün teorik altyapısını çözümledi. Arslan: "Post modern siyaset kültürü her şeyi değişime zorluyor. Bugün klasik anlamda laiklik ve klasik anlamda emperyalizm değişiyor.

Bugün Kemalistlerin dediği laikliğin yaşama şansı yoktur. Türkiye artık post Kemalist dönemi tartışıyor ve bugün yapılan tartışmalar bu post Kemalizm sonrasının nasıl olacağı üzerine yapılıyor. Ama maalesef İslami anlayışımız da değişiyor. Bizi bu değişime zorlayan politik kültür üzerine de kafa yormamız gerekiyor" dedi.

Bakiyev: İstifa Etmedim

Kırgızistan'da 7-8 Nisan tarihlerinde gerçekleşen ayaklanmanın ardından ülkesini terk ederek Kazakistan ve ardından Belarus'a geçen devrik lider Kurmanbek Bakiyev, devlet başkanlığından istifa etmediğini söyledi. Bakiyev, hiçbir gücün kendisini görevini bırakmaya zorlayamayacağını savundu. Belarus'un başkenti Minsk'te, arkasına Kırgız bayrağını alarak 21 Nisan'da bir basın toplantısı düzenleyen Bakiyev, "Haydutların ülkenin kaderini değiştirmelerine izin vermeyeceğim... Beni ölümden başka hiçbir güç durduramaz." dedi. Devrik lider, ülkelere de çağrıda bulunarak geçici yönetimi tanımamalarını istedi. Kırgızistan'ın kimsenin kolonisi olmadığını söyleyen Bakiyev, "Hiçbir güç beni cumhurbaşkanlığını bırakmaya zorlayamaz. Kırgızistan demokratik bir ülke olma yolunda ilerliyor." ifadelerini kullandı. Bakiyev'in açıklamalarına merkezi hükümetten de sert karşılık geldi. Devrik liderin sadece tutuklu olarak Kırgızistan'a dönebileceği açıklamasında bulunan geçici hükümetin sözcüsü Edil Baysalov, Bakiyev yönetimini 'haydut çetesi' olarak niteledi. Bakiyev'in istifa ettiğini gösteren belge geçici yönetim tarafından basına gösterilmiş ve kendilerine Kazakistan'dan bu belgenin fakslandığını açıklamışlardı.

Bakiyev ile söz düellosuna giren geçici yönetim, bir taraftan da ülkede güvenliği sağlamaya çalışıyor. Başkent Bişkek yakınlarında çoğunlukla Ahıska Türklerinin yaşadığı Mayevka köyünde meydana gelen olayların ardından geçici hükümetin Başbakanı Roza Otunbayeva, vatandaşların can ve mal güvenliklerinin sağlanması için polise ateş açma yetkisi verdi. Mayevka köyündeki olaylar sırasında 7 ev ateşe verilmiş ve 5 kişi de hayatını kaybetmişti. Köylülerin büyük çoğunluğu çevre köylere sığınmıştı.

Provokatif Damarın Esnekliği!

Kapatılan DTP'nin eski Genel Başkanı Ahmet Türk'ün Samsun'da yumruklu saldırıya uğraması, Türkiye'deki provokatif damarın esnekliğini bir defa daha ortaya koydu. Birden Van, Muş, Hakkâri ve İstanbul'da tepki eylemleri sergilendi. Türk, Muş'un Bulanık ilçesinde meydana gelen olaylarla ilgili davanın ilk duruşmasını izlemek üzere Samsun'daydı. 27 yaşındaki İsmail Ç'nin saldırısı, onlarca polisin gözü önünde adliye çıkışında gerçekleşti. Türk'ün sağduyuya davetti olayların büyümesini engelledi: "Tepkilerin demokratik boyutlarda kalması için herkesin titizlikle davranması gerekir. Tepkilerin gerçekten demokratik tepki noktasında kalması çok önemlidir." Samsun Emniyet Müdürü Muzaffer Erkan, merkeze alındı. Ardından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız'a da Kayseri'de Yüzbaşı Levent Çetinkaya'nın cenaze töreninde yumruk atılması hükümetin açılım politikaları karşısında gösterilen direncin göstergesi olarak yorumlandı.

Mustazaf-Der Kapatıldı!

Diyarbakır 2. Asliye Hukuk Mahkemesi, "Yüz binlerin katılımıyla kutlu doğum programı düzenlemek, muhtaç ve yoksullara yardım etmek, yetimlere gözetmek, İsrail'i telin etmek, Kurban Bayramı'nda muhtaçlara kurban eti dağıtmak, derneklerde Hz. Muhammed'in hayatını anlatmak, uzlaşma heyeti tarafından kan davalarını sona erdirmek ve halkın sorunlarında hakem olmak..." gibi suçlamalarla Mustazaf-Der'in feshine karar verdi. Mustazaf-Der'in Diyarbakır 2. Asliye Hukuk tarafından kapatılması üzerine açıklama yapan Genel Başkan Av. Mehmet Hüseyin Yılmaz, çalışmalarını sürdüreceklerini açıklayarak, "Derin yapılar, niyet okuyuculuğu ve kelime oyunları ile bizim ile halkın arasını geremez. Bu boş bir uğraştır." dedi. Kararın Diyarbakır İstasyon Meydanı'nda düzenlenen "Kutlu Doğum" programının hemen ardından açıklanması ise oldukça düşündürücüydü. Peygamber Sevdalıları Platformu tarafından düzenlenen programa katılanların sayısı 300 bini geçmişti.

Anayasa Resmi İdeolojik Dayatmalardan Arındırılsın!

Anayasa değişikliği teklifi görüşmelerinin yapıldığı günlerde Akabe Vakfı, AKDAV, Araştırma ve Kültür Vakfı, Hikmet Vakfı, İHH, İnsan ve Medeniyet Hareketi, MAZLUM-DER, Medeniyet Derneği, ÖZGÜR-DER'in oluşturduğu platform 20 Nisan 2010 tarihinde Fatih Ali Emiri Kültür Merkezi'nde ortak basın açıklamasıyla, anayasa değişiklik paketiyle ilgili görüşlerini ifade ettiler. Yapılan ortak açıklamada, anayasanın tüm resmi ideolojik dayatmalardan arındırılması yönünde çağrıda bulunuldu. Asıl odaklanılması gereken hususun, anayasanın ideolojik içeriği ve otoriter-bürokratik bütünlüğü, anayasanın resmi ideolojiyi dayatmasının altı çizilerek, anayasa değişikliğinin bu bağlamda esaslı bir şekilde yapılması gerektiğine dikkat çekildi.

Basın toplantısında; bütün eksiklik ve yetersizliklerine rağmen anayasa değişikliği paketinin zulmün geriletilmesi, bürokratik oligarşinin zayıflatılması, resmi ideoloji muhafızlığına soyunmuş yüksek yargı kurumlarının siyaset ve toplum üzerindeki vesayetini sona erdirecek ve açık-örtük militarist müdahalelere meşruiyet zemini sağlamaya yönelik işlevlerini ortadan kaldıracak bir düzenleme olmasının, geline aşamada anlamlı ve önemli olduğunun altı çizildi. Bu durumun da halkın ve muhalif kesimlerin lehine olduğu ifade edilerek, değişiklik paketine karşı çıkanların statükonun devamını istedikleri ve militarizmin devamından yana oldukları belirtildi. Anayasa değişiklik paketinin referanduma götürülmesini engelleme çabalarının ise sistemin bürokratik oligarşik yapısını ve halka olan düşmanlığını açıkça ortaya koyduğu ifade edildi.

Genç Öncülerden Kutlu Doğum programı

İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s)'in doğum haftası olarak kutlanan "Kutlu Doğum Haftası", ülke genelinde yapılan birçok program ile kutlandı.

Genç Öncüler, 20 Nisan Salı

günü Fırat Kültür Merkezi'nde "Ahlakı Kur'an Olan Resul" adlı kutlu doğum programı düzenledi. Ney dinletisi ile başlayan program Kur'an-ı Kerim tilaveti ile devam etti. Hz Muhammed'in hayatından kesitler aktarıldı ve temsili tiyatro oyunu gösterildi. Programa konuşmacı olarak Kerim Buladı katıldı. Ömer Karaoğlu konseri ile sona erdi program.

Danıştay'ı ve Yök'ü Anlamakta Zorlanıyoruz!

YÖK'ün 'eşit katsayı' ve 10 puanlık fark getiren 0,13-0,15 şeklindeki katsayıları iki kez iptal eden Danıştay 8. Dairesi, 15 puanlık fark getiren 0,12-0,15 şeklindeki son katsayılara açılan davada yürütmeyi durdurma talebini oy birliğiyle reddetti. YÖK Başkanı Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan, Danıştay 8. Dairesi'nin, YÖK'ün 17 Mart 2010'da aldığı yeni katsayı kararının yürütmesinin durdurulması istemini reddetmesiyle ilgili, "YÖK'ün kararını iptal etmedi. Yapılan itirazı iptal etti. Yani bizim istediğimiz şekilde düzenlemeyi kabul etti. Çok mutluyum. Danıştay'a çok teşekkür ediyorum" dedi. ÖNDER Genel Başkanı Hüseyin Korkut, Danıştay 8. Dairesi'nin itirazı YÖK'ün 17 Mart 2010 tarihinde aldığı yeni katsayı kararının iptali ve yürütmesinin durdurulması istemini reddetmesini değerlendiren önemli açıklamalarda bulundu. Korkut: "Daha önce katsayı eşitliğini sağlayan YÖK kararının Danıştay tarafından iptal edilmesine bir anlam veremedik. Ortada bir haksızlık vardır ve bu haksızlığa itirazımızı sürdürüyoruz. Çünkü biz katsayı farkının haksızlık olduğunu, hatta zulüm olduğunu düşünüyoruz. Hangi liseye giderse gitsin bütün çocuklarımızın eşit bir şekilde sınava katılmasını ve hak edenin hak ettiği bölüme girmesini savunuyoruz." dedi. Korkut açıklamasında ayrıca şunları ifade etti: "Biz, YÖK tarafından alınan son kararı da doğru bulmuyoruz. Çünkü bu karar katsayı konusundaki farkı azaltsa da maalesef eşitliği sağlamamakta ve öğrencilerimizin mağdur olmasına neden olmaktadır. Biz ısrarla şunu ifade ediyoruz ve bu konuda YÖK'e çağırıda bulunuyoruz: Acilen bütün öğrencilerin eşit bir şekilde sınava girebildiği bir sistem oluşturulmalıdır.

Danıştay önce YÖK tarafından daha önce alınan katsayı eşitliği kararını ardından da katsayı farkını 13-15 olarak belirleyen kararı iptal etti. Hukuk camiasından da büyük tepkiler alan bu hukuksuz kararları biz de eleştirmiştik. Bugün verdiği kararı da eleştiriyoruz."

Ermenistan Protokolü Askıya Aldı

Ermenistan'da, iktidardaki koalisyon hükümetinde yer alan parti konseyleri ortak açıklama yaparak, parlamentoya, Türkiye ile Ermenistan arasında imzalanan protokollerin Ermenistan meclisinin gündeminden çıkarılması ve onay sürecinin askıya alınması çağrısında bulundu.

Ermeni Mediamax ajansının haberine göre, Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi, Müreffeh Ermenistan Partisi ve Orinats Yerkir Partisi'nden yapılan açıklamada, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın konuyla ilgili son zamanda yaptığı açıklamaların "kabul edilemez" olduğu öne sürüldü.

Açıklamada, "Son iki yıldır, parlamentodaki çoğunluk tarafından desteklenen Ermenistan Devlet Başkanı'nın, Ermenistan-Türkiye arasındaki ilişkileri "ön koşul olmadan" kurmak ve geliştirmek için kayda değer adımlar attığı" belirtilerek, ABD, Rusya, Fransa ve İsviçre'nin de bu sürece destek verdiği kaydedildi.

Medya Okumaları

Ahmet Zeki GAYBERİ

Küller Başımıza

Hayat en dinamik şekliyle akıyor. Medya ise tüm enstrümanları ile üzerimize enformasyon yağıyor. «İletişim çağında, epistemolojinin aktüel ve sığ evrimi ile karşı karşıyayız. Her şeyden azıcık haberdar oluyoruz. Derinlemesine bilgiye ulaşmak sıradan insan için neredeyse imkansız. Bilgi teknolojilerindeki hızlı evrime karşın, medyanın lütfettiği kadar haberdar oluyoruz. Küresel medyanın, daha birkaç ay öncesine kadar yüreklerle korku saldığı Domuz Gribi'ni hatırlayın. Şimdi de hamdolsun “«zlanda küllerimiz” oldu.

Her gün «zlanda'da patlayan yanardağdan fışkıran küllerin Türkiye'ye ne zaman ulaşacağına yönelik anlık bilgiler veriliyor. Fakat daha enteresanı; morfolojik bir kâbus yaşıyor medya. Çünkü Türkçe fonetiğe uygun olmayan bir isim taşıyor yanardağ. Tıbbi literatürü boş verip, “Domuz Gribi” denilerek geçiştirilecek gibi bir durum yok ortada. Dolayısıyla, elektronik medya da, yazılı ve görsel medya da “Yanardağın adının verilmediği” bir haber dili yakaladı. E bu sefer haklılar. Çünkü dağın adı; “Eyjafjallajokull”. “İzlanda Yanardağı” deyip geçmek en doğrusu belki de...

Bu Skandal Eşik Olsun!

Geçtiğimiz ay, dünyanın hangi ülkesinde yaşansa, ülkede bürokratik depremi tetikleyecek kadar büyük bir skandal yaşandı Türkiye'de. Ülkenin siyasi iktidarı tarafından işletilmeye çalışılan demokratik açılım sürecinin kilitlenmesine, askıya alınmasına neden olan bir olayın faillerinin iddia edildiği gibi teröristler olmadığı ortaya çıktı. Haftalarca manşetlerden inmesini ve sorumlularının mutlaka cezalandırılmasını gerektiren bir skandal.

Olayı kısaca hatırlamakta fayda var: “Çukurca'da 27 Mayıs 2009 günü mayın patlaması sonucu 7 Mehmetçik'in şehit olduğu açıklandı. 1 gün sonra

Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçakların misilleme olarak Kuzey Irak'taki PKK hedeflerini vurduğu duyuruldu. 25 Haziran'da internete düşen bir Tümgeneral ile Tuğgeneral'in telefon görüşmesine ait olduğu ileri sürülen ses kaydında, Çukurca'daki mayının askerler tarafından döşendiği iddia ediliyordu. Deniz Değirmenci isimli askerin ailesi ise bu ses kaydı üzerine 26 Ağustos'ta Hakkari Savcılığı'na suç duyurusunda bulundu.

Yedi askerin hayatını kaybettiği bu mayın saldırısının ardından hükümet, açılım sürecinin askıya alındığını açıkladı. Ve yaklaşık bir yıl sonra gelinen nokta; olayı soruşturan Van Cumhuriyet Başsavcılığı, mayınların Türk Ordusu'na ait olduğunu açıkladı. Bu, insanın kanını donduran bir durum ve aynı zamanda tarihi bir skandal. Genelkurmay “Araştırıyoruz” dedi. Aileleri isyan etti. Ancak medyadaki dut yemiş bülbül vaziyeti sürdü. Bazı gazetelerin bir-iki gün gündemde tutma çabasının dışında fikr-i takip yapan çıkmadı. Bütün sorumluların istifa etmesini ve cezalandırılmalarını gerektiren bir durum var ortada. Medyanın da, kurumların da Türkiye'nin en deruni problemi olan “güven” sorununu aşması için kritik bir eşiktir bu skandal! Kamuoyu medyadan, azından “İslak imza” kadar hassasiyet bekliyor!

Medya ve Eşcinsellik!

Özellikle Radikal ve Taraf Gazetesi şoka uğramış gibi bilinçsiz tepki veriyorlar. Kime? Müslüman gazeteci ve sivil toplum kuruluşlarına! Niye? Bakan Selma Aliye Kavaf'ın, “Eşcinsellik hastalıktır” şeklindeki sözlerine destek verdikleri için. Taraf'ın birçok “tarafsız” ve vicdan sahibi yazarı da, Radikal'in başta Yıldırım Türker olmak üzere birçok kalemi de müthiş tepki gösterdi «slamcı STK'ların destek eylemine. Efendim “Mazlum-Der gerçek yüzünü göstermişmiş”, “Mazlum-Der mazlumdan yana değilmiş”, “«deolojik

tutum alınıyormuş”, “Eşcinseller de bu ülkede mazlum değil miymiş?” gibi asgari rasyonel tutarlılıktan yoksun sakat kıyaslamalar yapıp durdular. Çın tıbbi yönünü doktorlara havale edelim. Biz medya eleştirisi çerçevesinde bakalım! Söz konusu “eşcinseller” olunca Müslüman duyarlılığa karşı gösterilen bu tahammülsüzlük, hatta iftiraya varan saldırılar en azından onların anlayacağı dille söylersek “etik” değil! Çünkü birilerinin çıkıp da, hiçbir maddi güç kullanmadan, bel altına vurmadan, eşcinsellikleri dolayısıyla onlara zulmedilmesi gerektiğini söylemeden “eşcinselliğe karşı olduğunu” açıklaması gayet doğaldır.

Bırakın eşcinselliği, din, Tanrı, Peygamber gibi milyonların kutsal saydığı kavramlar bile medyalar tarafından “eleştiriye” hatta “hakarete” uğrayabiliyorsa, birilerinin çıkıp eşcinsellik konusunda farklı düşüncede olduğunu söylemesi neden bu kadar antidemokratik tepkilere maruz kalıyor.

Psikologlar ve pedagoglar sinemada, televizyonda, internette vs. çocukların çok erken yaşta “eşcinsellik” kavramı ile tanışmasının onların psikolojisinde travmalara neden olacağını söylüyor. İnsanoğlunun neslinin muhafazası için eşcinselliğin bu kadar “görünür” olmaması gerekiyor. En azından teşvik edilmemesi gerekiyor. Bunu söylemek bile “düşünce özgürlüğü” kapsamına dahil edilmiyor bu ülkede. Çünkü medyanın köşe başı lobilerini ele geçiren ultra large “özgürlükçüler” kalemalarının namlusuna mermi sürmekle meşgul!

Üç İsmi Ortak Noktası

Eski milletvekili ve sanatçı Arif Sağ. Gazeteci Muhsin Kızılkaya. Ve tiyatro sanatçısı Yılmaz Erdoğan! Üç ismin ortak noktası; düşe-kalka ilerlese, yığınla eleştiri olsa da demokratik açılım sürecini “olumlu” bulmaları. Ve üçü de, medya içinde “demokrat” geçinip alenen “faşistlik” yapan belli başlı “derin” isimler tarafından “yandaş”lıkla suçlanıyor. Öyle bir mahalle baskısı var ki üzerlerinde “destek” bile değil sadece “olumlu” bulduklarını söyledikleri için linç edilmeye çalışılıyorlar. Belki de bu “baskı” yüzünden açık açık gerçek düşüncelerini bile ifade edemiyorlar. Medyanın ulusolcu’larını en çok sinirlendiren ise, aslında bir Türkiye gerçeğine ters düşüyor olması. Çünkü biz de usul şudur: herkes herkesin arkasından gölge muhalefet yapar, yüzüne eleştiri söz konusu olunca

ortada kimse kalmaz. Sanatçı ve aydınların da yıllardır olduğu gibi arkadan konuşmak varken, kahvaltılara gitmesine, eleştirilerini Başbakan’ın yüzüne söylemesine içerliyorlar. Konuşmadan, diyalog kurmadan bu kakafoni ile nereye kadar?

YGS Sürgünleri

Güneydoğu’da Şırnak ve Mardin ile bunların bazı ilçelerinde YGS sınavına girmek isteyen öğrenciler, Kars’tan Samsun’a, Eskişehir’den, Erzurum’dan Kıbrıs’a kadar çeşitli illere gitmek zorunda kaldı. Ailelerinin otobüslerle askere uğurlar gibi yolcu ettiği öğrencilerin yanı sıra, maddi durumunun yetersizliği nedeniyle ve kız çocuğu oldukları için ailelerinin tek başına seyahat etmelerine izin vermediği gençler de sınava giremedi. ÖSYM’nin bu sürgün gibi fermanında, tarih profesörü İber Ortaylı’nın sözlerinin de etkisi olduğu söylendi. Çünkü İber hoca, geçen aylarda yaptığı bir konuşmada “Doğu ve Güneydoğu illerimizde üniversite sınavında kopya çekiliyor” diye konuşmuştu. Ayrımcılığın nedeninin, illa da dağlarda değil düz ovada yaşandığını gösteren bir örnek, bu zulüm! ÖSYM Başkanı’nın, günlük geliri 1 Dolar’ın altında olan Kızıltepe’li bir ailenin çocuğunu Kıbrıs’ta nasıl sınava sokacağını formülünü bir an önce açıklaması gerekiyor!

ABD’nin “Özgürlük” İtirafı...

Gecen ayın yoğun gündemi arasında kaynayan bir konu da, Irak’ta savaşan ABD’li askerlerin insanın kanını donduran itirafı idi. “Çocukları canlı kalkan olarak kullanıyorduk” diyen ABD askerlerinin dünya kamuoyunda bulduğu yankı Türkiye’den daha büyük oldu. ABD’li Savaş Gazilerinin kurduğu Truthout (Gerçekler çıksın) Derneği, gazilerin Irak’ta yaptıklarıyla ilgili itiraflarını yayınladı. 1 milyon sivilin katledildiği Irak’ta ABD güçleri, tarlasında çalışan çiftçiye de, beyaz bayrak sallayan sivilleri de, kendilerine meyve ikram etmek isteyen kadını da paramparça etmişler. İtirafı içinde en kötüsü ise, ABD askerlerinin şeker verdikleri çocukları tehlikeli bölgelerde yanlarında gezdirmek onları canlı kalkan olarak kullandıklarını söylemesi. İnternette bu itirafın orijinal şeklini ve detaylarını okumak mümkün.

20. Yılında Müsiad ve Türkiye

Mehmet BABACAN

5 Mayıs 1990'da kurulduğunda pek az kişinin kayda değer bir oyuncu olarak hesaba kattığı MÜSİAD'ın geçtiğimiz yirmi yıllık dönem içersinde yaşadığı değişim/dönüşüm bir bakıma küresel ve yerel ölçekli gelişmelerin adeta bir reflektörü oldu. Bu zaman zarfında Türkiye iki esaslı krizi, 1993-4 ve 1999-2000 yıllarında yaşayarak 21. yüzyıla belki de en sancılı girişlerden birini yaptı. Kapitalist paradigma üzerine inşa edilen ve fakat Weberyen tezi –tersinden- doğrular şekilde laisite temelinde bir patrimoniyal ilişki ile taçlanan Türk tipi karma ekonominin yaşadığı bu iki krizi 1980 sonrası “yeni dönem”¹ İslami temelleri belirgin yeni bir sosyo-ekonomik sınıfın doğuşu ve yükselişini de beraberinde getirmişti.

Şennur Özdemir'in² neo-Weberyen analizi yüceltmesine rağmen, doğru biçimde belirttiği gibi 1980'lerde tüm İslam coğrafyasında yaşanan hareketlilikten Türkiye de nasibini almış ve ticari-finance liberalizasyonu takip eden dönemde “İslami Finans” kurumları ile tanışmıştı. 24 Ocak kararlarının ardından 1984'e kadar geçen sürede kayda değer bir mevzuatta serbestleşmeye tanık olursa da; ticari ve finansal hareketler, İslam

dünyası ile bağların somut neticele-ri ancak Özal'lı yıllarda meyvelerini vermeye başladı. MÜSİAD'ın kattığı yeni soluğun ise üç boyutundan bahsedilen Özdemir'e³ göre bunlar; yenilenmiş/aklileştirilmiş yeni bir İslami etiğin “icadı” sürecine katkısı, rasyonel kapitalizm ile uyumlu olan ve Türk toplumunun kapitalist yapısının ihtiyaçlarını karşılayan bir gele-neksel ekonomik mantığındaki dönüşümde oynadığı özel rol ve son olarak İslami toplulukların görece elit bir bölümünü İslam'ı yeni bir etik ve estetik formda sunmaları hasebiyle model olmalarıydı. Ayşe Buğra'da⁴ ise MÜSİAD'ın doğuşu ve yükselişi büyük oranda ‘rasyonel ekonomik’ gerekçelere yani ekonominin içsel işleyişinde anlamlı bir yere tekabül edişine ve sınıflar arasında varolan rekabete dayanır. Bu sınıfsal ayırım ve rekabetin elbette somut tezahürü olarak MÜSİAD'ın varlığı aslında geç bile kalınmıştır, denebilir.

MÜSİAD'dan Önce- MÜSİAD'dan Sonra

Bu alt başlıkta fazladan bir iddia-lı yan var gibiyse de, esasında başın-dan beri var olan Türkiye'nin kapi-talistleşme tecrübesinde yer alan iki farklı damarın tarihçesi ve seyri ele

alınacaktır. MÜSİAD'ın doğuşunu bir milat almamızın temel nedeni ise sosyal tabakalaşmadaki farklılaşma ve görece pozisyon değişikliğinin İslami kodlarla da olsa ekonomik bir temelden hareketle izahın konu-su olmasıdır.

Şunu söylersek yanlış olmayız herhalde: Osmanlı'nın kapanış dev-resinden Cumhuriyet'e uzanan on yıl-lık dönemi hariç tutarsak, Türkiye'de iktisadi düzenin sahibi -belki de im-paratorluk sisteminin getirisi olarak- her zaman için devlet aygıtı olageldi. Bugünün küreselleşme serüveni, dışa açıklık ve özelleştirme gibi unsurları-na rağmen halen devletin hatırı sayı-lır bir etkinliği vardır. Piyasa yapı-cı, düzenleyici (regülasyon), kredi ve sermaye dağıtıcı, ticari rekabe-tin belirleyicisi olarak devletin rolü bütün diğer özel acentaların ötesin-dedir. TUSİAD gibi bir yapıyı belir-leyen faktörler içinde üyeler arasında-ki kültürel-siyasi, ticari ve tarihi bağ-lar olmakla beraber devleti de sayma-lıyız söz gelimi. MÜSİAD, ASKON, TUSKON vd. alternatif yapılanma-lar ise temsiliyet açısından yerli-orta sınıf ve ‘dindar’ Müslümanlara teka-bül ediyor, yaygın kabüle göre.⁵

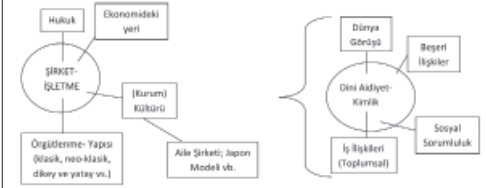
MÜSİAD ile TÜSİAD arasındaki farkın üretici yapılarla rantiyer yapıları arasındaki geleneksel ayrıma ve yeni filizlenen sektörleri ikincisi lehine kadük bırakma çabasına dayandırışı- Ayşe Buğra'nın daha evvel yaptığı ve sınıflar arası rekabete dayanan yorumu ile birleştirmek gerekiyor. Zira bazen iktisat ideolojisi politikanın önüne geçiyor. Söylemler de buna göre değişiyor. İdeolojik altyapı ise aslında pratikte dayandığı temel dinamikler ve gerçeklikler üzerine bina edilen ekonomik gücün yalnızca perdesi görevini görüyor. Türkiye'de 'ekonomi-politik' dediğimizde pek az kişi aslında bu işin gelir dağılımı, bölüşüm ve iktisat politikalarının oluşum süreçlerini anlıyor; daha ziyade çağrışımı yapılan şey ise -belki de hadisenin künhü olduğundan- ekonomik kuruluşlar ve taraflar ile politika yapıcılar arasındaki bazen organik ama çoğu kez inorganik bağlar oluyor.

MÜSİAD'ın yeni pozisyonunu geleneksel Marksist yorumlamada farklı çıkarlara sahip sınıflar arasındaki mücadelenin bir sonucu olarak okusak da; neo-Weberyen bir şekilde protestan kapitalist bir perspektiften okusak da, netice hemen hemen aynı yere götürüyor: Kapitalistleşme süreçleri ve evrimleşmede ortaya çıkan farklar ve bu farklılıklar üzerinden yürüyen çıkar çatışmaları. TÜSİAD'ı geleneksel olarak üst ekonomik grubun çıkarlarını gözetken ve 'devlet' aygıtının bir parçası olan şirketlerden müteşekkil düşündüğümüzde zaten Cumhuriyet tarihi boyunca hangi düzleme oturduğu aşikar hale geliyor. Çatısı altında barındırdığı kitlenin görece homojen yapısı ve ortak çıkarları aslında illa da harmonik bir hükümet politikasına gerek bırakmaz. Türkiye'nin en büyük ilk 500 şirke-

tinin pek çoğunu (kamusal olanlar dışında) çatısı altında barındıran bu grubun çıkarları söz konusu olduğunda özel güdülerinin peşinden gideceklerini tartışmak yersiz olur. 90'lı yıllarda yükselen İslami değerlere sahip ama muhakkak 'Anadolulu' olan orta ölçekli işletmeler hem değişen dünya konjonktürü hem de 'süreç boyunca öğrenme' dediğimiz bir dönemin ardından bugün belirgin bir büyüklüğe kavuştu.⁶

MÜSİAD bugün çatısı altında yaklaşık 3 bin üyeyi ve 15 bin işletmeyi temsil eden bir yeni form oluşturmuş durumda. Bu form TÜSİAD gibi yerleşik sanayi -ki bu temelde devlet eliyle desteklenmiş ve 1950'lerin sonundan 1980'lerin başına kadar ithal ikameci sanayileşme; sonrasında ise teşvikler yoluyla mümkün kılınmıştır- ile finans gibi hizmet sektörüne nazaran daha kompozit bir yapıdır. Aslında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) vd. yarı özerk kuruluşları andıran ve fakat özünde serbest bir yapılanma taşıyan bir modeldir. Ayşe Buğra'nın⁷ bir İslami ideoloji etrafında serbest ekonomik modele dayalı ve yüksek ahlaki normlarla örülü yapısal varsayımı ile MÜSİAD'ın söz gelimi Hak-İş vb. organizasyonların gelir dağılımı ve adaleti konusundaki çalışan ağından farkını ortaya koyması ise Özdemir'in makalesindeki yeni etik biçimi ile doğrudan ilişkili duruyor. Zira yeni yükselen İslami sınıfın kapitalist ekonomiye ait görünen serbestiyet alanlarındaki boşlukları yani sosyal adalet, gelir dağılımı, kaynakların paylaşımı vb. hususları 'yüksek bir İslam ahlakı ve şuuru (takva)' sayesinde tesis edebilecekleri gibi bir yeraltı algısı mevcut. Aşağıdaki şematik tablo da MÜSİAD etrafında kümele-

nen büyük (büyüyen-büyütülen) sermaye gruplarının ortak özelliklerini vurgulamak için basitleştirildi:

MÜSİAD bugün itibarıyla ülke ekonomisinin gayri safi milli hasılasında yaklaşık yüzde 5 pay alır durumda. İslami finans kurumlarının toplam bankacılık sektörü içindeki mevcuatın da neredeyse yüzde 5-6'lık bir paya sahip olduğunu hatırlarsak aslında geline noktanın çok da büyütülemeyeceğini ve siyasal düzenle yakından ilişkili olduğunu söylemek gerekir. TÜSİAD ile karşılaştırıldığında; üye sayısının oldukça fazla oluşu ve bu şirketlerin çıkarlarının ortaklaştırılmasının daha zor oluşu nedeniyle geleneksel ekonomik sınıfların ve çıkarların perspektifinden bakıldığında MÜSİAD'ın kat edeceği uzun bir yolun olduğunu ifade edebiliriz. Fakat her halükarda, Türkiye'nin yeni ekonomik yapısının ve gelenekselci-yenilikçi sentezinin güzel bir nüv'esini -uzun vadede İslami endişelerle taşınması halinde- temsil ettiğini teslim etmeliyiz.

1 Washington Konsensüsü adıyla tabir edilen yeni düzenin üç temel ilkesi vardı: Ticari, mali ve finansal liberalizasyon. Türkiye dahil, pek çok çevre ülke bu dönemde serbestleşme ve dışa açıklık yönünde kararlı adımlar atmıştır.

2 Şennur Özdemir, Some Notes on the Possibility of an "Islamic Economy" A Case Study, The Turkish Yearbook, Vol. XXXVI.

3 A.g.m.

4 Ayşe Buğra, Class, Culture and State: An Analysis of Interest Representation by Two Turkish Business Associations, International Journal of Middle East Studies, Vol. 30 No. 4, 1998.

5 Mehmet Babacan, Muhammed Yunus'un Hatırlattığı: Müslümanların İktisadi Krizi, Özgün Duruş, sayı 9.

6 Mehmet Babacan, TÜSİAD-MÜSİAD: Karşılaşmalar ve Kaçışlar, Özgün Duruş, sayı 19.

7 Ayşe Buğra, Labour, Capital, and Religion: Harmony and Conflict among Constituency of Political Islam in Turkey, Middle Eastern Studies, Vol. 38 No. 2, 2002.

Cihad Kavramının İçini Boşaltarak İSLÂMÎ DİRENİŞİ KIRMA PLANI

Abdullah YILDIZ

İslâm'ın en temel kavramlarından biri olan "cihad"ın, içi boşaltılarak ortadan kaldırılmaya çalışıldığı ve Müslümanların literatüründen tamamen silinmek istendiği bir süreçten geçiyoruz. Müslümanlar, modern sömürgecilğe ve onun fiili istilalarına karşı dirençleri kırılarak uysallaştırılmak isteniyor. **"Cihad"** terimini **"şer kavramlar"** listesinin ilk başına alarak onu **"terör"**le özdeşleştirmek isteyen küresel emperyalizm, Müslümanların her türlü direnişlerini ve en haklı savunma savaşlarını **"İslami terör"** diye damgalamak suretiyle onları pasifize etmeyi, edilgen bireylere ve uysal kalabalıklara dönüştürmeyi hedefliyor.

11 Eylül sonrasında İslâm'ın ılımlılaştırılarak ehlileştirilmesi ve bu bağlamda kültürel-entelektüel olarak kuşatılması çerçevesinde, "cihad" başta olmak üzere İslâm'ın en temel kavramları ve sabiteleri zaman zaman tartışmaya açıldı, sorgulandı ve asli anlamlarından kopararak farklı mecralara çekilmeye çalışıldı. Bu süreçte; Cihad, Hicret, Şeriat, İlah, Rab, Tağut, İmamet, Hilafet... gibi, İslâm'ı bir hayat nizamı ve 'sistem' olarak inşa edip ayakta tutmayı sağlayan esaslı kavramlar "yasak kelimeler" listesine alınarak tedavülden kaldırılmak istendi. Rand raporlarında yer alan ABD merkezli ılımlı İslam Projesi'nde, **"Kur'ân'ın bir devlet**

nizamı öngörmediğini yay; Sufiliği destekle" şeklindeki sinsi planlar özenle uygulandı. Böylece, İslâm'ın hayatla bağlantıları yani hayat damarları kurutulmak istendi. Bu çerçevede, çağdaş dinamik İslami hareketin kurucu fikir babaları eleştirinin başına konarak İslami yükselişin sahih ve direnen çizgisi kitleler nezdinde karalanmak ve mahkum edilmek istendi; İbn Teymiyye, Seyyid Kutub, Mevdudi gibi seçkin isimler özellikle zikredilerek hedef tahtasına yerleştirildi.

Bu mahut planlar ve projeler elan uygulanmaya devam ediyor.

İslâm'ın tarih sahnesine yeniden dönmesini engellemek isteyen egemen şer güçler, bütün bunlarla; bir yandan Müslümanların "cihad" kelimesini ağızlarına almalarına bile imkân tanımayacak bir psikolojik baskı ortamı oluştururken, öbür yandan da İslam adına konuşan kimi çevreleri savunma kompleksine sürükleyerek onlar üzerinden "cihad"ın içini boşaltıp onu yalnız tebliğe veya nefis tezkiyesine indirgeme çabasındalar.

Mardin Konferansı: İhanetin Daniskası

“Cihad” kavramının içini boşaltma çabalarının son örneği, 27-28 Mart 2010’da Mardin’de toplanan, ev sahipliğini Artuklu Üniversitesi yaptığı ve Cidde merkezli Küresel Yenilik ve Rehberlik Merkezi / The Global Centre for Renewal and Guidance (GCRG) ile Londra merkezli Canopus Danışmanlık tarafından düzenlenen Barış Yurdu Mardin Konferansı’nda sergilendi.

“Cihad” kavramı etrafında şer çevrelerin kopardığı fırtınalar ve Kur’ân’ın cihad emri ile İbn Teymiyye’nin Mardin Fetvası’nın “İslami teröre” gerekçe teşkil ettiğine dair iddialar karşısında savunma psikolojisi ile harekete geçen kimi Müslüman elitler, İslam’ı ılımlı ve edilgen bir veçheye bürüme gayretkeşliğine girdiler. Dahası; “cihad” terimini ve Mardin Fetvası’nı, mevhum ve meşkûk bir “İslami terör” iddiası ile birlikte ele almak suretiyle; terörizmin sanki İslam’dan ve bazı İslam alimlerinin fetvalarından kaynaklandığını kabul etmek gibi bir gaflet ve ihanetin içine düştüler. Uluslararası konferansın toplanış amacının, medyada; “köktendinci örgütlerin dayanak olarak kullandığı cihat fetvasının yanlış yorumunu düzeltmek” şeklinde açıklanması, içine düşülen kompleksin boyutlarını yansıtmaları bakımından son derece anlamlıdır. 700 yıl önce dönemin Şeyhülislamı İbn Teymiyye tarafından kenti işgal eden Moğollara karşı verdiği “Mardin Fetvası” olarak bilinen cihat fetvasının modern yorumunu yapmak için bir araya geldikleri söylenen İslam alimleri, “El

Kaide başta olmak üzere İslam dünyasında şiddeti bir araç olarak meşrulaştıran fetvanın kaynağı olan kentte, Darül Harp (Savaş Yurdu) ve Darül İslam (Barış Yurdu) gibi radikal dinci terörizmin dayanaklarını” masaya yatırmışlar.

Bu kompleksli ve işbirlikçi duruşları sebebiyle bizzat kendileri masaya yatırılıp incelenmesi gereken konferans katılımcılarının dillerine doladıkları Mardin

belirterek, buradan hareketle istilaya direnip savaşmanın gerekli olduğunu” söylemişti.

İmdi, Filistin’de yarım asrı aşan İsrail işgali ile on yılı aşan Afganistan ve Irak’taki Amerikan işgalini görmezden gelip, el-Kaide’ye hamledilen faili meçhul bazı eylemleri, Müslüman Kardeşler ve Hamas’ı da işin içine katarak ülkesini işgalden kurtarmak için bağımsızlık mücadelesi veren bütün İslami

“

İslam’ın tarih sahnesine yeniden dönmesini engellemek isteyen egemen şer güçler, bütün bunlarla; bir yandan Müslümanların “cihad” kelimesini ağızlarına almalarına bile imkân tanımayacak bir psikolojik baskı ortamı oluştururken, öbür yandan da İslam adına konuşan kimi çevreleri savunma kompleksine sürükleyerek onlar üzerinden “cihad”ın içini boşaltıp onu yalnız tebliğe veya nefis tezkiyesine indirgeme çabasındalar.

Fetvası hakkında kısa bilgi vermekte fayda var:

Mardin Fetvası: Moğolların Mardin’i işgal etmeleri üzerine, ahali dönemin ünlü İslam alimi İbn Teymiyye’ye gidip işgale başkaldırıp savaşmanın caiz olup olmadığını sormuş; Şeyhülislam İbn Teymiyye de 1302’de bir fetva yayınlamıştı. “Mardin Fetvası” olarak bilinen bu fetvada İbn Teymiyye, özetle; ‘İslam hukuku ile yönetilmediği için Mardin’e Darü’l-İslam denemeyeceğini ama kentte yaşayanların tamamına yakını Müslüman olduğu için Darü’l-Harb de denemeyeceğini, buranın bu iki vasfı birden taşıyan bir Dârü’l-Mürekkebe olduğunu

direniş hareketlerini mahkûm edecek biçimde teşmil etmek ve eylemlerin tamamını “cinayet” ve “terörizm” olarak nitelemek işgalcilerin ve “cihad”ı “terör”le özdeş göstermek isteyenlerin ekmeğine yağ sürmektir. İslam dünyasının birçok bölgesinde cihad ve şehadet aşkı ile Amerikan, Rus, İsrail, Sırp vb. işgallerine karşı direnip büyük başarılar kazanan mücahidleri “selefi”, “İbn Teymiyyeci”, “terörist” gibi nitelemelerle tanımlamaya kalkışmak işgalcilerin ağzıyla konuşmaktır ve açıkçası işbirlikçiliktir. Yazık ki, ABD başta olmak üzere küresel ölçekte medya

hakimiyetini elinde tutan Siyonist odakların her İslami direnişi “İslami terör” diye yaftalaması, Müslüman zihinlerde bile Cihad kavramının zedelenmesi ve handiye kullanımdan kalkması sonucunu doğurmuştur. İşte bu sebeple “cihad” kavramının anlam sahasına kısaca göz atmalıyız.

Kur’ân’da “Cihad” Kavramının Anlamı

Kur’ân-ı Kerim’de “Cihâd” kavramının geçtiği âyetlere baktığımızda; 31 âyetten 17’sinin savaş bağlamında yer aldığını görürüz. Hz. Peygamber’in (s.) “*güzel örnekliliği*” de **cihad** ortamında yani Hendek savaşının çetin direniş öyküsü içinde zikredilir. Yüce Rabbimiz, Kitab-ı Mübin’inde (Ahzab suresi, 9-27. âyetler) Hendek savunmasının zorlu şartlarına dikkatlerimizi çekerken, Hz. Peygamber’in (s) eşsiz direniş örnekliliğini “*üsve-i hasene*” olarak tanımlar ve ebedi bir model olarak müminlerin önüne koyar:

“Andolsun ki, Allah’ın elçisinde sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmaya inanan ve Allah’ı çok anan kimseler için en güzel bir örnek (üsve-i hasene) vardır.” (Ahzab 33/21)

Allah’a gerçekten iman edip ölümden korkmayan ve nasıl olsa Rabbine kavuşup Ahiret Günü’nde O’na hesap vereceğine yakinen inanan ve Allah’ı sıkça zikredip O’nu hiç unutmayan müminler, Allah Rasûlü’nün (s.) bir “cihad peygamberi” olarak en güzel “*direnış modeli*” olduğunun da şuurundadırlar.

Sözlükte “gayret etmek, bir işi yapabilmek için bütün imkânları kullanmak; bir gaye uğruna çalışıp yoğun faaliyet göstermek” anlamına gelen “cihâd” terimi; Kur’ân ve hadislerde; Allah yolunda savaşmak anlamını ifade ettiği gibi dini öğrenmeyi, dinin emir ve yasaklarına uymayı,

Filistin’de yarım asrı aşan İsrail işgali ile on yılı aşan Afganistan ve Irak’taki Amerikan işgalini görmezden gelip, el-Kaide’ye hamledilen faili meçhul bazı eylemleri, Müslüman Kardeşler ve Hamas’ı da işin içine katarak ülkesini işgalden kurtarmak için bağımsızlık mücadelesi veren bütün İslami direniş hareketlerini mahkûm edecek biçimde teşmil etmek ve eylemlerin tamamını “cinayet” ve “terörizm” olarak nitelemek işgalcilerin ve “cihad”ı “terör”le özdeş göstermek isteyenlerin ekmeğine yağ sürmektir.

haram ve günahlara karşı nefis ile mücadele etmeyi; İslâm’ın bilinmesi, tanınması, yaşanması, yücelmesi için çalışmayı da içerir.

“Cihâd” kavramı; Mekke döneminde İslâm’ın tebliğ edilmesi ve dinin emir ve yasaklarının yerine getirilmesi anlamında kullanılmış; Medine döneminde ise fiili savaşlar ile “kıtâl/savaş” anlamını da içermiştir. Kaynaklarda ‘kıtâl’ ile

‘cihad’ genelde içiçe kullanılır.

Mekke’de, henüz fiili savaşa izin verilmeyen bir dönemde inen Furkân sûresinin, “*Öyle ise kâfirlere itaat etme, onlara karşı bu Kur’ân ile büyük bir cihadda bulun!*” anlamındaki 52. âyetinde geçen “*kâfirlere karşı Kur’ân ile büyük cihad*”, harp meydanında fiilen savaşmayı değil, onlara karşı Kur’ân’ı bir silah gibi kullanarak, ona dayanarak, onun müminlere öğrettiği delilleri ileri sürerek inkarcılara karşı büyük bir mücadeleye girmeyi ve onlara asla boyun eğmemeyi ifade eder. Tevbe sûresinin 20. âyetinde; “*İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte başarıya erenler ancak onlardır.*” buyrulur Hz. Peygamber (s.) ve ashabının savaşları yani fiili cihadları övülür. (Keza, Bakara 2/218; Nisa 4/95-96; Enfâl 8/72, 74; Tevbe 9/41, 44, 81, 86, 88... gibi âyetlerde “cihad” terimi, *kutâl/savaş* anlamındadır. Kur’ân’da iki yerde de ‘*Harp*’ kelimesi geçer: Muhammed 47/4; Enfâl 8/57.)

Alak suresinin ardından nazil olan Kalem suresinin 4. âyetinde Rasûlüllah’ın (s.) Mekke dönemindeki örnek ve kapsayıcı ahlakına (*huluqun azîm*) işaret buyuran Rabbimiz, sözle cihadın yani davetin en güzel modeli olarak da kutlu Rasûlü’nü (s.) gösterir. Zaten, Kalem suresinin ilk 16 âyeti, yetim Peygamberimiz’i (s.), vahyi inkar edenlere karşı vereceği Tevhid mücadelesinin zorlu şartlarına hazırlar ve onu eğitir.

“Allah uğrunda hakkıyla cihad edin...” (Hac, 22/78) mealindeki âyetlerde geçen “Allah yolunda cihâd” emri de, hem düşmanla savaş araç gereçleriyle fiilen savaşmayı, hem İslâm’ın emir ve yasaklarına bizzat uymayı, nefsi kötülük ve haramlardan alıkoymayı, şeytanın hile ve tuzaklarına karşı koymayı hem de İslâm’ın bilinmesi, yücelmesi ve hakim olması için her türlü fikri, fiili, maddi çaba göstermeyi ifade eder.

Özetle: Mekke döneminde Allah’ın dinine yardım etmeyi, İslâm’a karşı çıkanlarla en güzel şekilde mücadele etmeyi, zulmü önlemeyi, emr-i bi’l-ma’ruf ve nehy-i ‘ani’l-münker görevini yapmayı ve Allah’a itaat edebilmek için nefisle mücadele etmeyi ifade eden **“Cihâd”** kavramı; Medine döneminde müşriklerin Müslümanlara savaş açmaları sebebiyle savunmaya yani fiili savaşa izin verilmesi ve savaş yapılması üzerine, ağırlıklı olarak savaş anlamı yüklenmiş ve daha çok bu anlamda kullanılagelmıştır.

Kısaca: Cihad; hayatın gayesi olarak Allah’a kulluk etmek, Allah ve Rasûlü’nün koyduğu ölçülerin fert ve toplum hayatına hakim olmasına çalışmaktan İslâm’ı tebliğe, İslâm ülkesini ve müslümanları her türlü tehlike ve saldırılara karşı savunmaya ve bu konuda gerektiğinde savaşmaya kadar kapsamlı bir anlam taşımakta; kalp, dil, el ve silâh gibi beşerî aksiyonun ortaya konulduğu her vasıta ile yapılabilmektedir.

İslâm’ın Direniş Ruhunu Kıрма Çabalarına Dikkat!

Dolayısıyla; “Cihad”ın bu geniş anlam sahasını daraltıp onu sadece kıtal yani savaşla sınırlamak doğru olmadığı gibi, onu yalnızca tebliğ etmek ya da nefisle mücadele etmekten ibaret göstermek de doğru olmaz. Özellikle de, günümüz Müslümanlarının her türlü silahlı direnişini “İslami terör” diye damgalayıp “cihad”la özdeşleştiren egemen şer söylemin baskısı altında kalarak, bu kutlu kavramın içeriğini boşaltıp neredeyse bugünün dünyasında Müslümanların hiçbir şart altında silahlı mücadeleye girmemeleri, hatta kendilerini savunmamaları gerektiğini iddia eden pasifist yorumlara da kapı aralanamaz.

Bilinmelidir ki, Kur’ân’ın emir ve talimatları doğrultusunda **“Ben rahmet peygamberiyim; ben harp peygamberiyim”** (İbn Hanbel IV, 395; V, 405) buyuran Rasûlüllah’ın (s.), hem tebliğ sahasında ve hem de savaş meydanlarında sergilediği en güzel örneklik, davet ve cihad ruhu, yüzyıllar boyu Müslümanları tarihin aktif özneleri haline getiren ve İslâm’ın izzetini ayakta tutan en önemli ve en dinamik unsur olmuştur.

İslâm’ın bu en temel kavramını, öteden beri bir “saldırı” olarak görme ve gösterme gayretinde olan batılı araştırmacılar ise, İslâm’ın cihad yani saldırı yoluyla yayıldığını, Müslümanların da tarih boyunca Kur’ân’ın cihad emrine uyarak başka ülkeleri işgal ettiklerini ısrarla iddia etmişlerdir. “Cihad”ı, kendi anlam dünyalarındaki **‘kutsal savaş-holy war’** terimi ile karşılayarak Müslümanları **“saldırgan”** olarak nitelemişlerdir. 2000’lerde

ise **“İslami terör”** nitelemesi modalaştırılmış ve bu sinsî kavramsallaştırma üzerinden Müslüman dünya psikolojik baskı altına alınmıştır. Bu baskıların bir sonucu olarak da, kimi Müslüman ilim ve fikir adamları ile kanaat önderleri, savunmacı yaklaşımlara ve özür dileyici izahlara yönelmiş görünmektedirler. Oysa onlardan beklenen tavır; hakkı ve hakikati olduğu gibi ortaya koyup inandıkları ilkeleri özgüven yüklük bir kararlılıkla savunmaktır.

Yukarıda sözlük anlamı çerçevesinde kısmen izah edildiği gibi, Allah Rasûlü’nün (s.) fiili uygulamaları şunu ortaya koyuyor ki; **cihad**, sadece bir saldırıdan ibaret görülemez. Kıtal yani savaş boyutu itibarıyla **cihad**; Medine döneminde savaşa izin verilmesi ile başlayan süreçte, ağırlıklı olarak, düşman saldırılarına karşı bir savunma savaşı biçiminde boy göstermiş ve ‘saldırı’ niteliği taşıdığı zamanlarda bile, istihbar edilen kesin bir saldırıyı önlemek ya da İslam toplumuna karşı gelişen muhtemel bir tehdidi önlemek amacıyla başvurulmuş fiili durum olarak şekillenmiştir.

Neticeten; hem **“rahmet peygamberi”** hem de **“harp peygamberi”** olan Rasûlüllah’ın (s.) ümmeti olarak, hiçbir bahane ile, İslam’ın ve Müslümanların izzetini yüceltip korumada en önemli ve en belirleyici kavram olan **Cihad** emrini şu veya bu yöne çekmeye, içeriğini boşaltmaya ya da ortadan kaldırıp Müslümanları pasif, edilgen, uysal kalabalıklara dönüştürme çabalarına asla ve kat’a müsaade edemeyiz.

Kurucu İktidar Olarak 27 Mayıs Düzeni

Cevat ÖZKAYA

27 Mayıs 1960 günü radyo yayınlarında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin memleket idaresini ele aldığı duyurulduğunda, aslında sadece DP iktidarına son verilmemiş sistem bir anlamda yeniden kurulmuştur. 27 Mayıs sonucunda yepyeni bir anayasa yapılarak sisteme müdahalenin, devlet-toplum ilişkilerine yeni bir anlam getirerek vesayet düzeninin

bir anayasa yapmanın devletin yeniden kurulması anlamına geldiğini belirtirler. 1924 Anayasası ile kurulan siyasal rejim bir bakıma 27 Mayıs ile son bulmuş, sonradan oluşturulan anayasa ile bu son bulma durumu yasallaştırılmıştır. Hakikaten 1924 Anayasası ile 1961 Anayasası'nı genel olarak karşılaştırdığımızda 27 Mayıs rejiminin bir anlamda devleti yeniden üstelik bir kısım kurulları da devreye sokarak kurduğunu belirtiriz. 24 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere siyasetin alanını rejimi koruma bahanesi ile daraltan pek çok kurum ve kurul yoktu. Askeri darbeler sonrasında yapılan anayasalar aynı zamanda bir

Tarihsel Süreklilik

İttihat Terakki'nin 1906'da yaptığı kongreden itibaren ahalîyi değiştirmeye çalışan bir blok oluşmaya başladı. Bu Osmanlı siyasal geleneğinde Tanzimat sonrasında itibaren vardı. Ancak 1906'dan itibaren daha görünür hale geldi. "Benim bir toplum tasavvurum var. Bunu gerçekleştirebilmek için sahip olduğum bilgi ile topluma vasıllık yapabiliyim" düşüncesi. Bilgiye sahip olan ama gücü olmayan bu kadrolar bunu ahalîye doğrudan sunamayınca güç arayışları neticesinde kendisi gibi eğitilmiş bir sınıf olan askeriye ile ittifak gündeme geldi. Burada sivil bürokrasi, aydınlar ve askeriye bloku Abdülhamit'i devirmeyi başardı. Dolayısıyla aydın/münevverle iktidar bloku arasında derin bir ilişki meydana geldi. Bu ilişkinin neticesinde bir takım değişimler meydana geldi. Ardından cumhuriyet dönemine gelindiğinde bu iktidar bloğunun "B takımı" diyebileceğimiz halinin siyaset üretme tarzını bu dönemde de sürdürdüğünü gör-

seçimci doğasını pekiştirilmiştir.

Yeni bir anayasa bütün devlet teşkilatının yeniden yapılandırılması demektir. Bir kısım anayasacılar buradan hareketle yeni

tepki anayasasıdır. Peki neye tepkidir bu anayasa ile kurulan düzen ya da rejim? Şöyle bir noktadan hareket etmemiz gerektiğini düşünüyorum bu konuda.

mekteyiz. Bilgiye sahip olmanın verdiği vesayet duygusu siyasetin merkezini oluşturdu. Onun içindir ki bu tarihsel blok Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın muhalefetine dayanamamıştır. Bu yapı bir bahane ile kapatılmış ve muhalefet sindirilmiştir. Ardından 1930'lu yıllarda bir muvazaa partisi olarak kurulduğu aşıkâr olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na da dayanamayan tahammül edemeyen bir iktidar bloku ile karşı karşıya kalmış olması Türkiye'de siyasetin imkanlarını alabildiğinde daraltmıştır. Üstelik bu partiler anlayış olarak mevcut blokta çok da farklı değildir. Sadece yöntem konusunda farklılıkları vardı. Bu arada halkı güç haline getirebilecek tek şey ise oydu. O nedenle Tek Partili yıllarda oyun halkı güçlü kılabilceği düşüncesinden hareketle oy verme ve irade beyanı hoş karşılanmamıştır. Rejimi "anti demokratik kılmaya yönelik tutumlar" bahanesiyle halk oy hakkından mahrum edilmiş daha doğrusu tek seçenek içinden seçim yapma durumuyla baş başa bırakılmıştır.

Muhalefetin Ortaya Çıkışı

Dünya sisteminin kurulduğu 1945 sonrasında da muhalefetin katıldığı ilk seçimlerde bu tahammülsüzlük görülür. 1950'ye giden süreçte bir kısım aydın ve bürokratların DP'ye temayül gösterdiğini biliyoruz. Fakat şunu unutmamak lazım o zaman seçkinlerin kahir ekseriyeti ya CHP için de yada onun çizdiği ufukla hare-

ket ediyordu. DP, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşmaya başlayan yapının da etkisiyle kendine alan açmak için eğitim düzeyi çok yüksek olmayan köylü ya da alt sınıflara yöneldi. 1946'da çok partili yaşama geçilmesinden sonra, halk kitlelerinde (özellikle kırsal kesimler başta olmak üzere) CHP iktidarının jandarma dipçığı ile somutlaşan baskılarına karşı birikmiş olan öfke 1950'de

1924 Anayasası ile kurulan siyasal rejim bir bakıma 27 Mayıs ile son bulmuş, sonradan oluşturulan anayasa ile bu son bulma durumu yasallaştırılmıştır. Hakikaten 1924 Anayasası ile 1961 Anayasasını genel olarak karşılaştırdığımızda 27 Mayıs rejiminin bir anlamda devleti yeniden üstelik bir kısım kurulları da devreye sokarak kurduğunu belirtebiliriz.

büyük bir oy patlamasına dönüşecek ve Menderes liderliğindeki Demokrat Parti'yi iktidar koltuğuna oturtacaktı. Bunların DP iktidarının ilk yıllarında ekonomik olarak da gelişmesi seçkinlerle aralarındaki mesafenin azalması, sivil, askeri bürokrasi ve aydınların hazımsızlığını doğurdu. Öte yandan DP siyasal iktidarı artık eski dönemin devlet bürokrasisi özellikle de ordu vesayetinden kurtarıp sivilleştirme doğrultusunda girişimler sergilemektey-

di. Bu çerçevede orduda tasfiyelere girişti ve Genelkurmay da Milli Savunma Bakanlığı'na bağlandı. Bu gelişmeler, Türkiye'nin siyasal yönetim tarzını bir ölçüde Batı'daki parlamenter rejimin işleyişine yaklaştıran önemli bir dönemeç noktasını temsil ediyordu. Kendilerini cisimleşmiş devlet olarak hisseden ve uzun yıllar boyunca alıştıkları gibi iktidarda CHP'yi görmek isteyen sivil ve asker bürokratlar, ulusalçı sol aydınlar, DP'yi mevcut düzene yönelmiş bir tehdit olarak algılamakta ve tepkilerini yükseltmektedirler. Bundan dolayı daha DP iktidarının eleştirilebilecek İspat Hakkı ve DP iktidarının muhalefet partisine yönelik bir sınırlandırma getirmiş olması hatta CHP'yi kapatma teşebbüsleri olduğu iddiası ortada yokken, mecliste bir komisyon kurularak muhalefetle basını soruşturma yetkisi verilen Tahkikat Komisyonu gibi uygulamaları ortaya çıkmadan bürokrasi içerisinde hoşnutsuzluklar 1954'te görülmeye başlandı.

Böylece ordu içinde, DP iktidarına muhalif bütün bu kesimlerin desteğini kazanacak olan bir darbe hazırlığı mayalanmaya başlar. CHP, Demokrat Parti iktidarını 'anayasa ihlali' ile suçlar ve bu tutum bir kısım aydınlarla üniversite çevreleri tarafından hareketle desteklenir. Ordu içindeki alt rütbeli subaylardan da DP'nin artık açıkça rejime yönelik bir tehdit oluşturduğu sesleri yükselir. Bir anlamda rövanşa soyunur bürokratik elit. Bu bürokrasinin

tabii ittifaklarından biri CHP idi. CHP 1950 seçimlerinden sonra DP'ye karşı, iktidarın kolay bir şey olmadığını yakında anlayacaksınız kabilinden yaklaşımlarda bulundu. Halkın bu seçimlerde yanılarak DP'ye oy verdiğini ve en kısa zamanda doğruyu göerek tekrar CHP'ye oy vereceklerini düşünüyorlardı. Çünkü vesayetçi bir anlayışla her şeyin doğrusunu kendilerinin bildiğini halkın DP'ye yönelmekle hata işlediğini ifade ediyorlardı. Bu argüman

keze alan bir gelişmeyi öncelmediği için onlara yeterli ayrıcalıkları sağlamadı. CHP iktidarı döneminde neredeyse yok sayılan köylü ve sistemin dışladığı diğer kesimler DP'nin yöneldiği ve oy aldığı gruplardı. Onların durumunun nisbi iyileşmesi bürokrasiyle aralarındaki gelir uçurumunu azalttı. Bu durum bürokratik elitin hoşuna gitmedi. Bürokratik elit ve onun tabii örgütü CHP muhalefetini iktidarın irticayı desteklediği, canlandırdığı tezi

tir. Karşının söylemine sığan bu yapı CHP'nin muhalefetinin ne kadar yıpratıcı bir muhalefet olduğunu da kanıtlar. CHP, DP iktidarının ilk yıllarından itibaren muhalefet anlayışı bakımından DP'nin varlığına karşı çıkan bir anlayışla hareket etti. DP'yi de bu anlamda şaşkına çevirmeyi başardı. O yüzden Adanan Menderes şunu demek durumunda kalmıştır: "Allah bir iktidarı CHP muhalefeti ile karşı karşıya bırakmasın". Sonradan tarihsel bloka dahil olan Süleyman Demirel de şöyle demiştir: "İnönü topçu subayıdır. Topçulukta hedef hep aynı noktaya atış yaparak orayı yıkmaktır."

CHP yıkıcı bir muhalefet yapmaktadır. İktidarın hiçbir eylemini olumlu değerlendirmeyen bu CHP muhalefeti DP'yi bunaltmış ve şaşkınlığa düşürmüştür. Bürokrasi içinde örgütlü olan bu muhalefete karşı DP, halkın oylarının dışında başka bir mekanizma geliştirememiştir. Halkı legal bir şekilde örgütlenme gibi bir tasavvuru da olmamıştır. Son dönemlerdeki "Vatan Cephesi" türünden örgütlenmeler ise baştan itibaren yanlıştı.

Cunta Oluşumu ve Dış Etki

Darbeye giden süreçte cunta yapılanmaları oluşturanların, dikkate alınabilecek bir siyasal ve sosyal öngörülerini yoktu. Harcı âlem sloganların dışında tutarlı bir siyasal düşünceleri de yoktu. İstim arkadan gelsin misali, darbeyi yalpım,devleti ele geçirelim gerisi kolay anlayışı hakimdi. Yeni bir düzen tasavvuru ve onun hakim kılınmasından ziyade, birtakım rahatsızlıklar ve olumsuz-

“

27 Mayıs, 1923'den itibaren kontrol altına alınmış cuntacılığı yeniden diriltmiştir. Cuntacılığın iktidar getirdiğini gören subaylar,yeni cunta oluşumlarına vücut vermekte oldukça istekli davrandılar. Bugünkü Ergenekon davasında ortaya çıkan belgelerde de gördüğümüz gibi, cuntacılık rejimi kurtarma bahanesiyle iktidara ulaşmanın bir yolu olarak varlığını devam ettirdi.

sonraki yıllarda da Türk siyasal sisteminde bir gelenek olarak varlığını sürdürmüştür. 1950 seçimleri sonrasında "Bu memleket Hasolara Memolara mı kalacak" denilmekteydi. 1954'te DP daha da fazla oy alıp; 554 milletvekilliğinden 505'ine sahip olarak iktidara gelince halka dönük güvensizlik iyiden iyiye gün yüzüne çıkmaya başladı. DP'nin 1954'e kadar bürokrasiyle arası çok kötü değildi. NATO'ya dahil olmanın getirdiği imkanlarla TSK yeni birtakım silahlara sahip olmuştu. Ancak subayların maaşları yeterli ölçüde değildi. Daha doğrusu DP, CHP gibi bürokrasiyi mer-

üzine oturttu. Ezanın asli dilde okunmasına imkan tanıyan yasanın kabulü,din eğitimin okullarda yaygınlaştırılması, İlahiyat Fakültesi'nin bütçesinin arttırılması, İmam Hatip Okulları'nın açılması, dini neşriyatın kısmen serbest bırakılması ve camilerin bir kısmının restore edilmesi için ödenek ayrılması üzerinden DP kendisine dönük irtica söyleminin ya da kuşatmasının da içinde buldu. Zaman zaman bu ithamlara cevap vermeye çalıştı. Öyle ki DP inkılapların en önemli bekçisinin kendisi olduğunu ispat etmek için 5816 sayılı kanunu çıkarmak durumunda kalmış-

luklar üzerinden giderek darbeyi tasavvur ediyorlardı. Ayrıca, DP iktidarına karşı çıkan ve beyanatlar veren üniversite hocalarına güveniyorlardı.

Darbeci subaylardan Dündar Taşer, hukuk profesörlerini anayasa yapmak üzere Ankara'da topladıklarını anlatıyor anılarında. Onlara kendilerini Anayasa hazırlığı için topladıklarını anlattığında içlerinden birinin "Nasıl bir anayasa istiyorsunuz?" diye sorması üzerine Taşer "Ne kadar yanlış yaptığımız bu soruyla ortaya çıkmıştı" diyor.

Yine darbeyi yapanlar üç gün sonra maaş ödeyeceklerinin de farkında değillerdi. Böyle bir araştırma yapmamışlar. Onun için Cemal Gürsel darbenin hemen akabinde görüştüğü ABD elçisinden para ister. Maaşı ödemek bizim için önemli. 180 milyona ihtiyacım var, hazine 23 milyon var, diye yakınır.

Kısacası darbecilerin sistemle, düzenle, devlet idaresi ile ilgili elle tutulur bir öngörülerini yoktur. İktidarın siyasetin tabii ikliminde düzeltilebilecek birtakım hatalarını darbeye malzeme yapmak ve iktidarı devirmenin ötesinde belirli bilinen amaçları da yoktur.

Burada şu soru da gündeme gelir: "27 Mayıs darbesinde ABD etkisi söz konusu mu?" Bu noktada açık karineler yok ama, ihtilalden hemen sonra Amerikan elçisi ile görüşmek ya da bir kısım subayı tasfiye edebilmek için Amerika'dan para talep edebilmek ihtilalle ABD arasında bir örtüşme ya da paralellik olduğunu açıkça ortaya koymakta bana

göre. CIA belgelerinde kapalı kapılar ardında yapılan "Yardım" pazarlıklarıyla Türk ordusunun içine düştüğü durum da bütün çıplaklığıyla gözler önüne seriliyor. Nur Batur Sabah gazetesinde yayımladığı "Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Darbeleri" başlıklı yazı dizisinde Cemal Gürsel'in para talebini şöyle anlatır: "Gürsel, 'Türkler daima ABD'yle işbirliği istediler. Amerikalıları ben de seviyorum ve öyle davranıyorum" diyerek söze girdi. Belli ki canı sıkındı. Maaşların ödenmesine 3 gün kalmıştı ve hazine para yoktu. 'Önceki yönetim, cuntayı (Warren "ülke" yazmış ve yanına soru işareti koymuş) felaket bir mali kargaşa içinde bıraktı" diye anlatmaya başladı ve devam etti: "Maliye Bakan yardımcısına hazine kaç para olduğunu sordum. 'Maaşlar ve diğer ödemeler için 180 milyon lira gerekiyor ama 23 milyon var' dedi. İlk maaşları ödemenin ne kadar önemli olduğunu söylememe gerek yok. ABD, Türkiye'ye yaptığı olağan ödemesini, 1 Haziran'dan önce yapıp destek olabilir mi?" Warren, "Cuntanın ve geçici hükümetin ilk maaş çeklerini ödemesinin ne kadar önemli olduğunu anlıyorum. Ama bazı şeylerin açıklığa kavuşması gerekiyor" diye yanıtladı. Mali yardımı konuşmadan önce Washington'un yeni yönetimi tanımasını beklemek gerekti-

ğini

düşünü-

yordu. Gürsel canı sıkın "Anlıyorum" deyince, Warren, görevinin sorun yaratmak değil, çözüme yardımcı olmak olduğunu vurguladı ve "Önceki hükümetin ne zaman ihtiyacı olsa hazırdım. Beni görmek isterseniz her zaman hazırım. Samimi bir görüşmeye çağırdığınız için teşekkür ederim" deyip ayağa kalktı. Gürsel de "Ben de, sadece geldiğiniz için değil, akılcı tavsiyeleriniz için de teşekkür ederim. Söylediklerinizi aklımızda tutacağımızdan emin olabilirsiniz" diyerek Büyükelçinin elini sıktı. Mesajın altındaki notta ise "ABD'nin Türk Hükümeti'ne fonlardan avans verdiği" yazıyor ama miktarı belirtilmiyor.¹ Askeri konsey üyeleri sabah büyükelçiliğe gelerek ABD'yle dostluk konusunda ve NATO ve CENTO'daki bütün yükümlülüklerini de yerine getirmeye devam edeceklerine ilişkin güvence vermeleri de bunu destekler mahiyette.

Tarihsel Blokun İttifakı

Darbe sonrasında yapılan 1961 Anayasası grev hakkı ve düşünce özgürlüğü bakımından müspet maddeler içeren bir anayasa idi. Ancak bu anayasa sivil-asker bürokrasi ve onun tabii örgütü CHP'nin hakim olduğu "Kurucu meclisin" yaptığı bir anayasa idi. Tabii olarak onların düşünceleri istikametinde bir tepki yasası olarak şekillendirildi. Egemenliğin kullanımına ortaklar getirilerek Parlamento'nun üstünlüğü fikri yerle bir edildi. Egemenliğin kullanımına ortak edilen kurumların oluşumu da bu anlayışa uygun olarak gerçekleştirildi. Yargıtay, Danıştay ve yeni kurulan Anayasa Mahkemesi aynı görüşten insanlarla dolduruldu. Bürokratik elitin oluşturduğu bu mekanizmalar halk oyunun gücünü kısıtlayan, siyasetin alanını daraltan bir fonksiyon icra ettiler. Türkiye bu gün de 27 Mayıs ve 12 Eylül anayasalarının oluşturduğu ve pekiştirdiği kurumların sıkıntısını çekmektedir. Siyasi alanın daraltıldığı ve halkın oyunun güç kaybettiği bu siyasal ortamdan çıkmanın mücadelesi bugün de Türkiye'de siyasetin yapması gereken en önemli görevdir.

Burada şunu belirtmemiz lazım. Darbe oluşumlarının fiilen içinde olmasa da CHP hem darbeye giden süreçte, hem de sonrasında darbecilere yardımcı olmuştur. CIA'de Robert Amory 31 Mayıs 1960 tarihinde Ulusal Güvenlik Konseyi'ne bilgi verirken, askeri darbenin birkaç aydır İstanbul'daki Harp Akademileri'nde planlandığını ancak 27 Mayıs'a kadar hızlı hareket edilmediğini bildirdikten sonra şöyle şöyle diyor : "Genç subayları, Menderes'e karşı duydukları düşmanlık, muhalefete yönelik

baskı, İnönü'ye duyulan sempati ve Menderes hükümeti içindeki yolsuzluklara duyulan hoşnutsuzluk harekete geçirdi. İnönü aktif olarak darbe planları içinde yer almadı ama muhtemelen danışıldı"². CHP hem seçilmiş iktidarı deviren bu darbeye hem de genel oyun gücünü kısıtlayan bu anayasaya destek verir. Darbecilerle CHP'nin çıkarlarının ne kadar örtüştüğünü kanıtlayan bir açıklamayı 28 Mayıs 1960'ta MBK önderi Cemal Gürsel İsmet İnönü'yü ziyaretinde yapar: "Emirleriniz bizim için peygamber buyruğudur." O döneme ilişkin başka tanıklıklarda bu ilişkiyi belirgin kılar. MBK üyesi Alpaslan Türkeş sonraki yıllarda: "27 Mayıs askeri müdahalesinin kısa süre içinde iktidardaki partinin yerine muhalefeti geçiren bir darbeye dönüştüğünü" düşünürken sonradan DP'nin mirasçısı olarak ortaya çıkan Adalet Partisi'nin başında başbakan olacak olan Süleyman Demirel ise "27 Mayıs Cumhuriyet Halk Partisi lehine Demokrat Parti'nin ordu tarafından ezilmesidir. Hepsı bundan ibarettir"³ diyecektir.

27 Mayıs darbesi ile sivil ve asker bürokratik elitin temel politikaları belirlediği, milletin vekillerine ise taşeronluktan başka bir alanın kalmadığı tam bir düzen kuruldu. Türkiye, bugün dahi, bu bürokratik vesayet düzeninden kurtulmanın mücadelesini vermektedir.

Ayrıca 27 Mayıs 1923'den itibaren kontrol altına alınmış cuntacılığı yeniden diriltmiştir. Cuntacılığın iktidar getirdiğini gören subaylar, yeni cunta oluşumlarına vücut vermekte oldukça istekli davrandılar. Bugünkü Ergenekon davasında ortaya çıkan belgelerde de görüldüğü

müz gibi, cuntacılık rejimi kurtarma bahanesiyle iktidara ulaşmanın bir yolu olarak varlığını devam ettirdi. Kısacası İttihat Terakki'nin tasfiyesiyle zayıflayan cuntacı gelenek yarım yüzyıl geçmeden 27 Mayıs ile tekrar gündeme gelmiştir. 27 Mayısçılardan Emekli Albay Emin Aytekin bu cuntacı yapılanmalar hakkında oldukça önemli tespitlerde bulunmaktadır: "Ordu tamamen siyaset zeminine entegre olmuştu. Bundan kurtulmak, orduyu yeniden asli görevine sevk etmek büyük bir problem haline gelmişti. Çünkü ihtilal süreci bizi hasta etmişti. Yani ruhen hasta insanlar haline gelmiştik. Bu süreç içinde her altı ayda bir alt kademedede bir cunta kuruluyor ve devletin kaderine hükmetmek için harekete geçiyordu"⁴

Emin Aytekin'in yakındığı bu cuntacı gelenek günümüze kadar ordu içinde devam etmiştir. 27 Mayıs'tan itibaren onlarca darbe teşebbüsü yaşanmış ve bunlardan üçü başarılı olmuştur. 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat darbeleri bu cuntacıların iktidara el koyma teşebbüslerinin sonuçlarıdır. Bu cuntacı gelenek halkın yegane söz söyleme alanı olan siyaseti ve siyasi kurumları güçsüz bırakmıştır.

Bu gün dahi Türk siyasetinin en önemli sorunu 27 Mayıs'la başlayan cuntacı geleneğin oluşturduğu siyasal düzene son vermek, seçilmişlerin oluşturduğu siyasal düzenin meşrû sınırlar içerisinde devamını sağlayabilmektir.

1 Nur Batur, Sabah gazetesi, 2010.

2 Nur Batur, Sabah gazetesi, 2010.

3 Levent Ünsaldı, *Türkiye'de Asker ve Siyaset* Çeviri. Orçun Türkay, Kitap Yayınevi, 2008, İstanbul, s:71.

4 Levent Ünsaldı, *Türkiye'de Asker ve Siyaset* Çeviri. Orçun Türkay, Kitap Yayınevi, 2008, İstanbul, s:76.

Demokrat Parti'den Bakiye Kalanlar

Mustafa TEKİN

Türkiye'nin toplumsal siyasal hafızası içerisinde darbe tarihleri, hiç şüphesiz hem kırılma noktaları olması hem de bugüne önemli bakıyeler bırakması bağlamında, üzerinde tartışmaların sürdüğü bir alana tekabül etmektedir. 1960 yılından başlayarak 1997'ye kadar gerçekleşen bu darbeler, neredeyse her neslin hafızasında ayrı ayrı yer etmekte, fakat onları Türkiye siyasetinin yapısını anlamada "ortak" tecrübelerde buluşturmaktadır. 28 Şubat postmodern darbesi, gelişimi ve sonuçları itibarıyla süreç olarak devam ederken, bugünlerde Anayasa değişikliği tartışmalarındaki parolalardan biri olan "12 Eylül'ün ürünü" ifadesinin de deşifre ettiği üzere, 12 Eylül darbesi bugüne bıraktıkları ile konuşulmaya devam etmektedir.

27 Mayıs Darbesi Türkiye'nin siyasal hayatında bir istinad noktası; siyasal kodların çözülmesi açısından açık bir referans olması bakımından dikkate değerdir. 27 Mayıs darbesi, Türkiye'de daha sonraki siyasal hayatın yönelim ve sınırlarını belirleme noktasında

Celal Bayar, Adnan Menderes

bir ana çerçeve ve referans noktası olmuştur ki, bugün siyasetin sivil sınırları üzerindeki tartışmalar ve sınırdan taşmalar, darbenin sosyal muhayyilede bıraktığı derin izler üzerinden konuşulmaya devam etmektedir. Biz bu yazıda, genelde darbeler özelde 27 Mayıs darbesi üzerine analiz yapmayacağız. Bu yazıda daha çok 27 Mayıs darbesini bir yandan başlangıç, diğer yandan sonuç olarak analizlerimize dahil etmekle birlikte, Demokrat Parti iktidarı üzerinde odaklanmaya çalışacağız. Daha çok da Demokrat Parti'nin

bugün Türkiye siyasal hayatına bıraktığı bakıyeleri tartışma konusu yapacağız.

Demokrat Parti İmajı:

Demokrat Parti ile ilgili analizleri tarihi ve reel boyutlarıyla tartışmak kadar, toplumun sosyal muhayyilesinde bıraktığı imajlar üzerinden de sürdürmenin, Türkiye siyasal hayatındaki kodları çözmek ve ayrıca imkan ve mesafeleri ortaya koymak açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü imajlar üzerine odaklanan algılayışlar,

daha sonraki süreçte sorgulanmaz ve düşünülmez alanlar üretmekte; sonuçta muhtelif iktidar biçimlerinin işleyişi daha sorunsuz devam edebilmektedir.

İlk önce şuradan başlayalım. Demokrat Parti aslında Adnan Menderes demektir. Çünkü Adnan Menderes, Türkiye siyasi hayatında merkezin vesayet anlayışının tavsaması, başıbozukluk (resminin dışında), kendine tanınan sınırların dışına taşmanın

ta işler. Resmi görevlendirme, Türkiye'nin yeniden şekillenen dünyaya ayak uydurduğunun bir görüntüsü olarak Demokrat Parti 'ye eski işlerliklerin dışına çıkma-yacak tarzda resmi muhalefet görevinin yüklenmesidir. Ancak vesayet değişmesi bağlamında halkın çok partili demokratik hayatı bir imkan olarak değerlendirme-si sonucu Demokrat Parti, resmi misyonunun tersine zorlanmış-tır. Doğrusu bu gerilim, Demokrat

her dönemde “yenile”nebilecek bir iktidarın imkan ve arayışı olarak devreye girerken, sosyal muhayyilede istinat noktası ve süreç olarak varlığını devam ettirmektedir. Daha 1960 darbesinin üzerinden çok uzun süre geçmeden 1965 yılından itibaren Adnan Menderes'in semayesi devralındı. Adalet Partisi ve DYP, Demokrat Parti temsiliyetini temellük ederek o mirasın tüm alanlarını kapladıkları iddiasında idiler. Turgut Özal, Adnan Menderes ve Demokrat Parti imajını kullandı. 1990'ların ortasından itibaren Refah Partisi de hem iktidarı kazanma hem iktidara tutunma sürecinde, kendisini sıklıkla Demokrat Parti'ye refere etti. Hatta Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes'in Refah Partisi'ne geçişi, Parti'nin referans kuvvesini arttıran bir öge olmuştur. Aynı şekilde AK Parti de bu referanslara kuvvetle müracaat eden bir parti olarak gündeme getirilmelidir. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus daha vardır. Demokrat Parti ve darbe arasında kurulan konsept, gerek Turgut Özal'ın ANAP'ı, gerek Refah Partisi gerekse AK Parti iktidarlarında da gündeme gelmektedir.

Adnan Menderes dolayısıyla Demokrat Parti, mağdur dili kurmanın temel zemini olmuştur. Menderes ve arkadaşlarının idamı, toplumsal hafızada derin bir acıma duygusu meydana getirirken, siyasi arenada mağduriyeti iktidara tahvil edilebilir bir rant haline de getirmiştir. Doğrusu bunda Turgut Özal ve Necmettin Erbakan kadar ve

Demokrat Parti ile ilgili analizleri tarihi ve reel boyutlarıyla tartışmak kadar, toplumun sosyal muhayyilesinde bıraktığı imajlar üzerinden de sürdürmenin, Türkiye siyasi hayatındaki kodları çözmek ve ayrıca imkan ve mesafeleri ortaya koymak açısından önemli olduğunu düşünüyoruz.

ağır bir bedeli olarak Demokrat Parti'nin tüm sınırlarını kaplayan bir portredir. Türkiye'nin Amerika'ya poz verme teşebbüsünün küçük bir parantez olması hesaplanan Demokrat Parti, bu sınırların dışına çıkmıştır. Üstelik de Demokrat Parti kendi iradesi dışında toplumsal bir “de facto”nun iteklemesiyle bu sınırların dışına taşmış; her seferinde kendileri de böyle bir itekleme konusunda hayretler içine düşmüşlerdir. Bu bağlamda Demokrat Parti, aslı itibarıyla kendi dinamikleri ile mevcut duruma bir muhalefet iradesinden daha çok görevlendirilmiş bir muhalefeti temsil etmektedir. Bu görevlendirme “resmi” ve “sivil” olmak üzere iki ayrı boyut-

Parti'nin takip ettiği yörüngesi içerisinde izlenebilir. Netice itibarıyla Adnan Menderes'in idamı, Demokrat Parti'yi Türkiye siyaseti ve demokrasi tarihinde sürekli bir referans haline getirmiş; bilhassa sağ ve muhafazakar kesim için ciddi bir kar payı üretmiştir.

Demokrat Parti, 1940'lı yıllar tek parti yönetimi ve vesayetin karşısına sınırlı bir muhalefet olarak konumlandırılmış; o günden bu yana sol dışındaki muhtelif siyasal angajmanlar sarkacında statüko karşıtı, değişime referansla anılmakla birlikte, esasta partiler “halk muhalefeti”ni temsil ve bu kuvveye sahip olduklarına dair bir gösterge işlevi de görür olmuştur. Darbe ile iktidarı kaybeden Demokrat Parti, aslında

belki ondan daha fazla Tayyip Erdoğan'ın faydalandığından da kuşku yok. Mağduriyetin iktidara tahvili, doğrusunu söylemek gerekirse, Türkiye siyasi hayatının dilinde de ciddi anlamda belirleyici olmuş görünmektedir. Bu dil, referansların bir ucunda duran göndericinin mağduriyet üzerinden garantili galibiyetten pay almasını kolaylaştırmaktadır. Tam da bu kesişme noktasında, Demokrat Parti'nin Türkiye siyasi hayatına bıraktığı bakıyeleri birkaç başlık altında işlemenin zamanıdır. Bu başlıklar, ister Demokrat parti özelinde düşünülün, isterse ona referans yapan parti ya da siyaset dili açısından düşünülün, netice itibarıyla hem siyasi hayatımızın genel problemlerine hem de Demokrat Parti'nin bıraktığı bakıyelere referansta bulunmuş olur.

Merkez-Çevre İlişkileri Bağlamında Demokrat Parti:

Türkiye siyasi hayatının Osmanlı'dan bu yana devam edegelen serencamı, modernleşme süreci ile birleş(tiril)ince, merkez-çevre ilişkisi ve kategorisinin oldukça açıklayıcı olduğu söylenebilir. Her şeyden önce Osmanlı'da bir üst sınıf hareketi olarak yukarıda başlayan modernleşme süreci, Devletin kurtarılması gibi acil, hayati bir unsur için devreye sokuluyordu. Bu, II. Mahmud'un "gavur padişah" şeklinde itham edilmesi örneğinde olduğu gibi, aşağının henüz içselleştirmede olduğu bir durumdu fakat aynı zamanda devletin kurtarılması gibi bir aciliyetten kaynaklandığı için de, pek öyle önu ardi

araştırılan bir şey değildi. Aynı durum Demokrat Parti öncesi 1940'lı yıllarda da, merkezin çevreye yol göstermesi ve vesayeti ile devam etmekteydi. Demokrat Parti kuruluş amacı itibarıyla çevreyi mobilize etmek, ya da merkez-çevre ilişkilerini dönüştürmek üzere kurulan bir parti değildi. Yukarıda da belirtildiği üzere, merkez-çevre ilişkilerini devam ettirmekle birlikte, sınırlı bir muhalefet görevi üstlenecekti. Fakat Demokrat Parti, ortaya çıktığı andan itibaren halkın eski merkez-çevre ilişkilerini dönüştürme yönündeki talepleri yönünde kendisini birden çevrenin söylemlerini sahiplenir buldu. Halk onu o yönde zorladı. Fakat burası, zaten Türkiye siyasi hayatının ortodoksini oluşturmaktaydı. Dolayısıyla bu sınırdan taşma taleplerine müdahale edilerek siyaset yeniden dizayn edildi.

Doğrusu yakın zamana gelinceye kadar merkez-çevre ilişkileri eski yörünge ve biçimini korumuştur. Zaten bu yönde sınırdan taşma eğilimleri, farklı kereleler yeniden müdahale ile dizayn edilmişlerdir. Burada merkez ve çevrede bulunan partiler zaman zaman yer değiştirse bile, son kertede "merkez" zihniyeti hep bunu koruyagelmıştır. Demokrat Parti'den sonra, çevrenin taleplerini dillendiren Partiler, genel olarak merkezin devasa gücüyle karşı karşıya gelmişler ve hatırı sayılır ölçüde taleplerini geri de çekmişlerdir. O zamanda bu yana çevreyi mobilize etmeye çalışan partilerin bir şekilde Demokrat Parti'ye kendilerini kuvvetle referetmeleri söz konusu olmuştur.

Dolayısıyla Demokrat Parti ile çevre ve talepleri arasında kurulan özdeşlik, Türkiye siyasi hayatında bir başlık olarak yer almıştır desek herhalde yanlış bir şey söylemiş olmayız.

Halkın Legal Muhalefet Kanalı Olarak Demokrat Parti:

Toplumlar, muhalefetlerini çok farklı yollardan yaparlar. Fakat her halükarda bu muhalefetlerini uygun kanallar bularak ifade ederler. Türkiye siyasi hayatında tebellür eden en önemli özellik; halk muhalefetinin uygun legal kanallar içinden yapılmasıdır. Bu çerçevede, Demokrat Parti öncesi 1940'lı yıllarda temsil edilen merkezin vesayetçi anlayışı karşısında halk muhalefetinin uygun kanalı Demokrat Parti olmuştur. Aslında Demokrat Parti, gerek temayülleri, gerekse programları bakımından CHP'den çok farklı şeyler söylemese de, halkın muhalefetinin legal kanalı olarak bir temsil kuvveti kazanmıştır. Bu bağlamda Demokrat Parti ve halk arasında garantilenmiş pozitif bir ilişkiden ortaya çıkan kuvve, daha sonraki dönemde Demokrat Parti'ye kendisini refere eden partilere de hatırı

rı sayılı bir kar payı sağlamıştır.

Demokrat Parti'nin ardında sağda bulunan partiler, daha sonra Turgut Özal, Necmettin Erbakan ve son olarak Tayyip Erdoğan, Demokrat Parti'ye referanslarıyla birlikte bu legal muhalefetin kanalı olmuşlardır. Dikkat edilirse, bu lider ve onların partileri, çevreyi mobilize etmek üzere söylem üretmişlerdir. 12 Eylül darbesinin ardından Cumhurbaşkanı seçilen Kenan Evren, 1983'de yapılacak seçimler öncesi, Türkiye siyasi hayatında merkezi temsil eden Turgut Sunalp'ın partisini adres gösterirken, merkez-çevre ilişkilerinin eski biçimde devam etmesi gerektiğine dair sinyaller vermektedir. Fakat seçimlerden Turgut Özal büyük bir farkla galip çıktı. Bu durum, aslında vesayetçi anlayışın reddi ve çevrenin muhalefetinin kendisini ANAP'ta ifade etmesi idi. Kaderin cilvesi olarak ANAP,

1997'den sonra daha vesayetçi bir portre çizince meclis dışı kalacaktır.

A y n ı
kaderi

Adnan Menderes

onunla birlikte benzer durumu yaşayan sağ partiler de paylaşımlardır.

1994'ten itibaren belediyelerden başlayarak Refah Partisi ciddi bir başarı kazandı. Refah Partisi bu seçimlerde çevreyi mobilize

**Türkiye siyasi hayatında
tebellür eden en önemli
özellik; halk muhalefetinin
uygun legal kanallar içinden
yapılmasıdır. Bu çerçevede,
Demokrat Parti öncesi
1940'lı yıllarda temsil edilen
merkezin vesayetçi anlayışı
karşısında halk muhalefetinin
uygun kanalı Demokrat Parti
olmuştur.**

edecek söylemler üretmiş; çevrenin tüm taleplerini hem dile getirmiş hem de onların merkeze doğru mobilize olmaları konusunda icraatlarda bulunmuştur. Tam da bu noktada Refah Partisi, çevrenin uygun muhalefet kanallarından birisi olarak işlev görmüştür. 28 Şubat Postmodern darbe olarak adlandırılan süreç böylece başlamıştır. Doğrusu o arada, ANAP dışında, iktidar eden DSP ve MHP de, merkezi söylemlere yeniden sahip çıkmıştır. 2002'de iktidara gelen AK Parti ise, bu dönemde çevrenin muhalefetinin kendisinde temsil edildiği bir parti ve iktidar olmuştur. Dolayısıyla çevre yeniden muhalefetini ifade edecek bir kanal bulmuştur. Bu bağlamda, Demokrat Parti'den bu

yana devam edegelen biz çizgiden bahsetmek mümkündür. Fakat Türkiye'nin son yaşadığı değişimlerle birlikte, bunun değişip değişmeyeceğini ya da nasıl değişeceğini zaman gösterecektir.

Siyasetin Mağduriyet Dili:

Adnan Menderes'in idamı, aslında Onun üzerinde sağlıklı konuşulmayı engellemiş; dolayısıyla mağduriyet, Menderes siyasetini kritik etmenin hep önünde durmuştur. Normal şartlar altında, Türkiye'nin yönünü Amerika'ya dönmek için, daha kapitalist ve konformist çizgiler kazanmamıza kadar Demokrat Parti siyaseti üzerine yapabileceğimiz her bir kritik, Onun idamına takılmaktadır. Bu idam, gerçekten milletin sosyal muhayyilesinde derin izler bırakmış, öte yandan siyasetçilerin dilini de ciddi olarak etkilemiştir. Bu bağlamda Demokrat Parti'nin Türkiye siyasi hayatına bıraktığı bakıyellerden birisi de budur diyebiliriz. Demokrat Parti, çevrenin taleplerini dillendiren mağdur bir parti olarak portreleşmiştir.

Demokrat Parti'den sonra aslında bir çok partiler bu mağduriyet dilini kullanarak siyasetten azami kar elde etmeye çalışmışlardır. Süleyman Demirel, maruz kaldığı darbeler, 7 kere gidip 8 kere gelmesi gibi çokça tekrarlanan ifadeler üzerinden mağduriyete göndermelerde bulunmuştur. Refah Partisi'nin mağduriyeti de burada hatırlanmalıdır. Tayyip Erdoğan'ın bugünkü iktidarının ardında ise, daha önceki mağduriyeti büyük rol oynamaktadır.

Doğrusu çevreyi mobilize etmeye çalışan bir çok parti, Demokrat Parti'ye referansta bulunurken Adnan Menderes'in mağduriyeti üzerinden bir siyaset dili oluşturmuşlardır. Tayyip Erdoğan ile Deniz Baykal, bir televizyon programında bundan yıllar evvel tartışırken, Erdoğan'ın "ben küçükken simit sattım" demesi karşısında Baykal "ben de sattım" demişti. Bunlara ek olarak bir çok siyasetçinin konuşmaları arasına geçmişte "fakir" olduklarını ima eden sözler sıkıştırması, mağduriyet dilinin siyasette nasıl da alttan alta fakat kuvvetle işlediğini gösteren bir done olarak okunabilir.

Sonuç Yerine:

Aslında Demokrat Parti'nin daha derin ve vukufiyetli analizi, bugüne bakıye kalmış ve siyasette hala üzerinde tartıştığımız konuları açığa çıkarma bağlamında önemli olacaktır. Nasıl Hz. Osman'ın öldürülmesiyle İslam Dünyasında bugüne kalan dilemma, handicap ve çatallanmalar oluşmuşsa, bu çerçevede Demokrat Parti'nin bugüne kalan bakıyeleri açısından Türkiye siyasi hayatında önemli yeri olduğu söylenebilir. Öncelikle Demokrat Parti'nin Türkiye siyasi hayatının belirleyici kodlarının ortaya çıkarılması açısından çok önemli bir tecrübeyi açığa çıkarttığı bilinmelidir. Bu bağlamda Demokrat Parti ile özdeşleşmiş bir çok fenomen, hala onunla birlikte anılmaktadır. Diğer yandan, geleceğe yönelik kimi kestirimlerde hala Demokrat Parti tecrübesinin anılması ve referans gösterilmesi, bir başka açıdan onun bıraktığı bakıyelerin derin etkilerini deşifre etmektedir.

28 Mayıs 1960, Yeni İstanbul

"Sevgili Vatandaşlar, Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır.

Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi, hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir.

Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır.

Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıqız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız.

Tekrar ediyorum: Düşüncelerimiz 'Yurtta sulh, cihanda sulh'tur. Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları, o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır."

MBK Adına
Kurmay Albay Alparslan Türkeş

27 Mayıs'ın Utanç İcraatı: Sivas Kampı

Nevzat ÇİÇEK

27 Mayıs 1960 tarihinde Ordu içindeki Kemalistler, gerçekleştirdikleri askeri darbeyle Demokrat Parti (DP) iktidarını devirerek Milli Birlik Komitesi (MBK) olarak ülke yönetimine el koydular. Askeri darbeden dört gün sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan tutuklanan yaklaşık 485 kişi¹ Sivas Kabakyazı'da dokuz ay süren bir zorunlu misafirliğe tabi tutuldular. Misafirlik diyoruz çünkü askeri yetkililer Sivas'ta bulunan kişilere tutuklu olmadıklarını, misafir olduklarını açıklamışlardı. Dokuz ay süren zorunlu misafirlik içerisinde Sivas'a getirilenlerin yaşları 14 ile 70 arasında değişiyordu.

"Çoğu insan Kürt olduğunu Sivas'ta öğrendi"

İlk başta yaptığım araştırmalarımda kampın sadece Kürtler için oluşturulduğu bana anlatıldıysa da üç yıl süren araştırmalarım ve kampıta kalanlarla gerçekleştirdiğim görüşmelerde, Kürt'lerden başka birçok farklı etnik kimliğe ve ideolojiye sahip insanın da kampıta bulunduğunu

Sivas Kampı'ndan

tespit ettim. Bölgelerinde etkili olan toprak ağalarından, aşiret reislerinden, şeyhlerden ve Kürt ulusallığı temelinde siyasi faaliyet içinde olduğundan şüphelenilen toplam 485 kişi arasında ilginç isimler vardı. Kampıta bulunanlar arasında, AK Parti'de Adana milletvekili olan Dengir Mir Mehmet Fırat'ın dedesi Zeynel Turan, Cem Vakfı Başkanı İzzetin Doğan'ın babası Hasan Hüseyin

Doğan, Sedat Bucak'ın babası Hakkı Bucak, HAKPAR eski Genel Başkanı Sertaç Bucak'ın babası ve Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi kurucu başkanı Faik Bucak ve diğer Bucak'lar, Şeyh Said'in çocukları Şeyh Ali Rıza ve Şeyh Selahaddin, Van'dan Kinyas Kartal ve diğer Kartallar, Hakkâri'den Ertuş'lar, Ağrı'dan Öztürk'ler, Diyarbakır'dan Ensarioğullar'ı, Elazığ'dan

Septioğulları, Erzurum'dan Nurcu Mehmet Kırkinci, Diyarbakır'dan Nurcu Mehmet Kayalar, Bayburt'tan Demokrat Parti Yöneticisi olan Baki Tuğ'un babası Necati Tuğ, Mardin'den Zeynel Abidin Erdem'in babası Bahattin Erdem ve avukat M. Necati Kerimoğlu, Ağrı Tutak'tan Kazım Yıldırım, Malatya'dan Sait Çekmegil, Van CHP Milletvekili Tevfik Doğuşiker, Bozo Kemal Lakaplı Kemal Yıldırım, Cemil Küfrevi, Sait Ramanlı, Kutbettin Septioğlu, Zeynel Abidin İnan, Mustafa Işık, Rifat Ökten, Turhan Bilgin ve daha birçok tanınmış sima bulunmaktaydı. Oysa Sivas Kampı'nda Kürtçülük ve isyan edebilirler suçlamasıyla tutulanlardan Zeynel Turanlı'nın ailesi Milli Mücadele dönemindeki faaliyetlerden dolayı Meclis tarafından altın madalyayla ödüllendirilmişti. Sivas'a getirilen bir kısım ailenin Arap kökenli olması bile onların "bölücülük" ile suçlanmalarını engellemedi. Kürtçü olarak suçlanan bazı aileler ise daha sonra Kürtçü örgütlerle çatışmışlardı. Ancak Sivas'ta Kürtçülüğü bilmeyenler bile Kürtçü olup çıkmıştı. Öyle ki Eski Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk, Milli Birlik Komitesi'nin Sivas Kampı uygulamasını Mustafa Muğlalı olayından sonra yapılmış en büyük hata olduğunu belirtiyor ve ekliyor: "Ayrılıkçı Kürt ideolojisinin sebebi Sivas Kampı'dır." diyordu. Cindoruk'un bu görüşünü kampı bizzat yaşamış olanlar da destek-

leyerek ekliyorlar: "Çoğu insan Kürt olduğunu Sivas'ta öğrendi."

27 Mayıs Darbesi ve Kürtler

27 Mayıs iktidarı Kürtlere ve Nurculara karşı negatif bir tavır sergiledi. Öyle ki MBK darbeden sonra çıkardığı af kanunun-

485 kişinin toplama kampına toplandığı operasyonun öncesinde, 31 Mayıs'ta Cumhuriyet gazetesinde Milli Birlik Komitesi kaynak gösterilerek yayınlanan yazıda, "Milli Birlik Komitesi'nin neşredeceği vesikalar, bir Kürdistan hükümeti tesisi için DP grubu içinde çalışanlar varmış. Sabık iktidar bunlara ve Şeyh Said'in oğluna Rus yapısı ciple Doğu'da propaganda yapmasına göz yummuştur." denilmekteydi.

da bu negatif tavrını somut şekilde ortaya koydu. Tüm siyasi tut-saklara af çıkartılırken aralarında Canip Yıldırım, Naci Kutlay, Esat Cemiloğlu, Yaşar Kaya, Sait Elçi, Musa Anter, Muhsin Şavata, Fevzi Kartal gibi isimlerin bulunduğu ve iddianamede suçları "yabancı devletlerin müzaheretini ile devletin birliğini bozmağa ve devletin hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmağa matuf fiil işlemek" olarak belirtilen "49'lar Davası"ndan tutuk-

lu Kürt tutuklular, bu affın dışında bırakıldı. 27 Mayıs iktidarının Kürtlere ilişkin ikinci icraatı ise toplu gözaltı operasyonu ve toplama kampı oluşturulması oldu.

485 kişinin toplama kampına toplandığı operasyonun öncesinde, 31 Mayıs'ta Cumhuriyet gazetesinde Milli Birlik Komitesi kaynak gösterilerek yayınlanan yazıda, "Milli Birlik Komitesi'nin neşredeceği vesikalar, bir Kürdistan hükümeti tesisi için DP grubu içinde çalışanlar varmış. Sabık iktidar bunlara ve Şeyh Said'in oğluna Rus yapısı ciple Doğu'da propaganda yapmasına göz yummuştur." denilmekteydi. Oysa gözaltına alınanların birçoğu Demokrat Partili değildi. Örneğin 1966 yılında öldürülen Faik Bucak o zaman Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi mensubuydu.

485 kişinin gözaltına alındığı operasyon da muhtemel bir Kürt muhalefetini baştan sindirmeyi amaçlıyordu. MBK, Irak ve İran'da yükselen Kürt Ulusal Hareketi'nin Türkiye'deki etkilerini kırmak istiyordu. Çünkü aynı dönemde özellikle Irak'ta Molla Mustafa Barzani önderliğinde yürütülen ulusal mücadele Türkiye'yi de etkilemekte, sınır bölgelerinde Hakkâri, Van, Siirt, Mardin, Diyarbakır gibi yerlerde Barzani'ye fiili destek verilmekteydi. MBK'nın bir yetkilisi o dönem yaptığı açıklamada, "Türkiye'nin, bütünüyle yalnız Türklerin vatanı olduğu, başka gayeler taşıyan birkaç kişiye benimsetilecektir." diyordu.

Kampı oluşturma'nın kimin fikri olduğu bu araştırmada ortaya çıkmadı. Bazı kamp misafirleri Alparslan Türkeş'i suçlarken bazıları ise bunun Milli Birlik Komitesi kararı olduğunu ifade ediyordu. Ancak bu kamp oluşturulmadan önce

yazar Alev Alatlı ise bu olaylara sebep olan 27 Mayıs'ı şu şekilde eleştirmekteydi: "Osmanlı kadar bile olamadık! Osmanlı sürgüne gönderdiğinin ailesine maaş bağlar, çocuklarını işe koyardı" diyordu. Alatlı'nın sözünü ettiği sürgün, tarihe "Ellibeşler Sürgünü" olarak geçecekti ve bu sürgünle birlikte Sivas Kampı da tamamen boşaltılacaktı. Sivas Kampı oluşturulurken her-

bu göçaltıları ve mecburi iskan'ı, "ağalık, şeyhlik" düzenine karşıymış gibi yansıttılar. Gerek MBK adına yapılan açıklamalarda, gerekse de gazetelerde yazdırılan yazılarda, sürekli buna vurgu yapıldı. 19 Ekim 1960 tarihli Öncü gazetesi'nde Genelkurmay eski Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın şu sözleri yer alıyordu: "Şarkta, ağa, bey, şeyh denilen 35-40 kadar köye sahip kişiler, derebeylikler hala mevcuttur. (...) Bölgelerinde Türk harfleri ile tedrisata muhalefler. Köylüyü her surette baskı altında tutarlar... Köylülerimiz Türklüklerini müdrikirler. Kürtlük propagandası sırf derebeyliklerinin devam edebilmesi için şeyh ve beyler tarafından halka yayılmaktadır." diyordu.

105 sayılı Sürgün Yasasının gerekçesinde ise şöyle deniyordu: "Sosyal birtakım reformları yapabilmek, ortaçağın Türkiye'de yaşayan düzenini yıkmak, ağalık ve şeyhlik gibi müesseseleri yok etmek... Vatandaşın sömürülmesine engel olmak gayesiyle bu kanun çıkarılmıştır." Bu sözlerle bakılacak olursa, Sivas'taki toplama kampı ve mecburi iskânla iktidar, köylüleri baskı altından kurtarmak gibi "halkçı" bir iş yapıyordu. 20 Ekim 1960 tarihli Son Posta gazetesi ise yasanın kabulünü şöyle veriyordu: "Milli Birlik Komitesi araştırma ve inceleme kurulunca hazırlanmakta olan mecburi iskân kanunu tasarı son şeklini almış ve tasarının metni bugün açıklanmıştır. Tasarı kanunlaşınca dine ve yabancı ideolojilere dayanarak tesiri altında bulunanlara baskı yapanlar bulun-

Sivas Kampı'nın kimin fikri olduğu bugün hâlâ net olarak ortaya çıkmış değil. Milli Birlik Komitesi Üyesi Numan Esin katıldığı bir televizyon programında bu kampın Milli Birlik Komitesi kararıyla oluşturulduğunu söylese de, Fuat Fırat ise kampı askeri darbeye yaranmak için üçüncü ordu komutanı olan Ragıp Gümüşpala'nın planladığını ifade ediyor.

çok ciddi istihbaratın toplandığı tutuklamalardan anlaşılıyor. Sivas Kampı mağdurlarından Şeyh Said'in torunu Fuat Fırat ise Ragıp Gümüşpala'nın ihtilali yapanlara yaranmak için böyle bir tutuklama yaptığını, diğer taraftan Reşat Pasinler'in ise kendi bölgesinde kimseyi tutuklamadığını dikkat çekiyordu. Tutuklamalar için gerekçeler çok komikti, örneğin Şeyh Said ailesinden Ali Rıza Efendi'nin suçu, iki eşek yükü buğdayla "Kürt ihtilali yapacak" olarak belirtilmişti. Faik Bucak'ın suçu da Fırat'ın öbür yakasına geçip toplantı yapmaktı. "Valla Kurda Yedirdin Beni" kitabında konuyu irdeleyen

hangi bir kanuni alt yapı oluşturulmamıştı. Yürürlüğe konulan 105 no'lu yasa ile birçok ailenin malına da el konuluyordu.

Sürgün Gerekçesi: 105 Nolu Yasa

7 Ekim 1960 günü, 2510 No'lu iskan yasasına ek olarak çıkarılan 105 no'lu yasayla, göçaltına alınanlardan bazıları mecburi iskanla yeniden yüz yüze geldi. 1960 Aralık ayında 485 kişiden 55'i Antalya, İzmir, Burdur, Muğla, Afyon, Isparta, Manisa, Çorum ve Denizli'de mecburi iskana tabi tutuldular. Bazılarının mahkemeleri komik gerekçelerle sekiz vilayet dolaştırıldı. 27 Mayısçılar,

dukaları yerlerden başka yerlerde iskâna mecbur edileceklerdir. Bu suçtan dolayı mahkûm olacakların dördüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımları da mecburi iskâna tabii tutulacaklardır. Mecburi iskân ancak bakanlar kurulu kararı ile olacak ve bu gibi şahıslar icabında kendi bölgelerinden alınarak memleketin diğer bölgelerinde oturtulacaklardır. Kanun hükümlerine göre bu şahısların çıkarıldıkları bölgelerdeki gayri menkulleri mahalli mülkiye amirlerince tasfiye edilecek, kendilerine de diğer bölgelerde ev, arazi veya sermaye verilecektir.” “Valla Kurda Yedirdin Beni” kitabında konuyu irdeleyen yazar Alev Alatlı ise bu olaylara sebep olan 27 Mayıs’ı şu şekilde eleştirmekteydi; “Osmanlı kadar bile olamadık! Osmanlı sürgüne gönderdiği ailesine maaş bağlar, çocuklarını işe koyardı.” Alev Alatlı’nın bu tespitine hak verir gibi Kinyas Kartal ve Faik Bucak durumları hakkında bir broşür hazırlayıp bunu deklere ediyorlardı.

CHP organı Ulus Gazetesi başyazarı ve kendisi de bir toprak ağasının oğlu olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu ise 12 Ekim 1960 tarihinde yazdığı yazıda “...Bu gibiler için medeni haklardan mahrumiyet söz konusu değildir ve çıkarıldıkları bölgeye dönmek şartıyla memleketin her tarafında dolaşmak serbestliği de ellerinden alınmayacaktır. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu bakımdan Mecburi İskan Tasarısı’ndaki sertlik biraz yumuşatılmış gibi görünüyor. Bununla beraber iddia edemeyiz ki, mecburi İskan Tasarısı’ndaki sertlik biraz

yumuşatılmış gibi görünüyor...” demekteydi. Faik Bucak ise sürgünden sonra geldiği Ankara’da Yön Dergisi’ne yaptığı açıklamada Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi ağalara neden dokunulmadığını soruyordu. Sivas Kampı’na sürgünlerin hepsi toprak ağası olmadığı gibi, sürgün edilen elli beş kişi içinde de hiç toprağı olmayıp, sürgün yıllarında geçimini hamallıkla kazananlar da vardı.

Ecevit’in Arşivindeki Kürt Hicreti

Gazeteci Can Dündar ve Rıdvan Akar, eski Başbakanlardan Bülent Ecevit’in hayatını anlatan “Karaoğlu” belgeselini çekerken, Bülent Ecevit’in kişisel arşivinde bazı tarihi belgelere de ulaştılar. Hem yakın tarihe hem Ecevit’in siyasi mücadelesine ışık tutacak nitelikteki bu belgeler, İmge Yayınları tarafından “Ecevit ve Gizli Arşivi” kitabında yayımlandı. Can Dündar Ecevit’in paha biçilmez arşivinin en ilginç belgelerini bir yazı dizisiyle okuyucularına Milliyet gazetesinde paylaştı. “Ecevit’in arşivindeki Kürt hicreti” başlığındaki rapor 27 Mayıs’ta askerlerin, Kürt sorununa İttihatçılar gibi “hicret çözümü” önerdiğini ortaya koyuyordu.

Sivas Kampı Kimin Fikri

Sivas Kampı’nın kimin fikri olduğu bugün hâlâ net olarak ortaya çıkmış değil. Milli Birlik Komitesi Üyesi Numan Esin katıldığı bir televizyon programında bu kampın Milli Birlik Komitesi kararıyla oluşturulduğunu söylese de, Fuat Fırat ise kampı aske-

ri darbeye yaranmak için üçüncü ordu komutanı olan Ragıp Gümüşpala’nın planladığını ifade ediyor. Örneğin Diyarbakır’da tutuklamaları yapan zamanın Kolordu Komutanı olan sanatçı Şanar Yurdatapan’ın babası Daniyel Yurdatapan’ın en büyük hedefi Genelkurmay Başkanı olmaktı. Kampta tutuklu bulunanlar günlerini namaz kılarak, santranç oynayarak, ülke meselelerini tartışarak geçirirken, kampta bile komplolar üretilmeye devam eder. Ensarioğlu ailesine gelen bir mektup açılmadan askeri yetkililere teslim edilirken bile en ağır işkence ve tehditlere uğramaktan alıkonmadılar. Zamanın İçişleri Bakanı olan asker kökenli Muharrem İhsan Kızıloğlu: “Babam şarkın celladıydı ben de sizin celladınız olacağım” deyip elli beş kişinin tamamen imha edilmesi fikrini ortaya atarken, Kızıloğlu’nun bu isteği Kamp Komutanı tarafından Gürsel’in direktifiyle engellenir.

Sivas Kampı 27 Mayıs Askeri Darbesi’ni gerçekleştirenlerin bu ülke iç barışına attığı en büyük bombadır. 1938 Dersim İsyanı’ndan 1960 yılına kadar 49’lar Davası dışında pek kıpırdamayan Kürt Muhalefeti bu kamptan sonra hızla gelişmiş ve irili ufaklı onlarca hareket meydana gelmiştir. Hüsamettin Cindoruk’un dediği gibi “Apo hareketinin kaynağı (PKK) Sivas’tır.”

1 Resmi rakamlar talep etmemize rağmen yok deneildiğinden, Alev Alatlı ve İsmail Beşikçi 485 kişi, Said Ensarioğlu da 385 kişi demektedir. Tutuklananların bir kısmı erken bırakıldığı için 385 rakamı kesin olmakla birlikte esas rakamın 485 civarında olduğu tahmin ediliyor.

60 Darbesi, Gençlik ve Milli Türk Talebe Birliği

Serkan YORGANCILAR

27 Mayıs 1960'da Türk Silahlı Kuvvetleri gece yarısından itibaren dönemin etkili kitle iletişim aracı olan radyoda okunan bildiri ile yönetime el koydu. Darbecilerin neden yönetime el koyduklarını kamuoyuna açıklamaları adettendir. Bu yüzden darbeciler, neden yönetime el koyduklarını açıklayacakları darbe bildirisinin geniş kitlelerce duyulmasını istemiş olmalı ki radyolarda ilk önce şöyle bir duyuru geçer;

“Dikkat! Dikkat! Muhterem vatandaşlar. Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz silahlı kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir” .

İktidar Mücadelesi ve Radyo

Nihayetinde darbeciler radyo aracılığı ile yönetime el koyma gerekçelerini ve halka Milli Birlik Komitesi'nin emir ve yasaklarını bildirir. Darbe ayak seslerini duyurmaya başladığı dönemde, Mayıs ayının başında, Başbakan Adnan Menderes bir radyo

konusması yapar ve gündemle ilgili görüşlerini halka açıklar.¹ Başbakan Menderes'e göre Türkiye ilerlemektedir. Hükümet iktisadi kalkınmayı başarılı bir şekilde götürmekte, hükümetin çalışmaları verimli ve başarılı bir şekilde yürütülmektedir.² Dolayısıyla Menderes'e göre ülkeyi bir kaos ortamında göstermeye çalışanların gerekçeleri ve iddiaları asılsızdır. Ancak her şey Menderes'in çizdiği tablo kadar mükemmel işlememekte, özellikle iç politikada belirli mihrakların tahriklerinin de etkisiyle hoş olmayan çok fazla olay yaşanmaktadır. Aslında Menderes ve hükümeti de işlerin yolunda gitmediğinin farkındadır ancak onlar klasik politik metodu kullanarak, ülkedeki sorunlardan “dış mihrakları” ve ana muhalefet CHP'yi sorumlu tutarak olayları zararsız biçimde atlatacaklarını ummaktaydılar.³

“Sevgili vatandaşlarım!

Bu kin, bu husumet, bu ihtiras, bu kıskançlık ne için kuru-

tucu bir çöl fırtınası gibi güzel vatanın üstünde durmadan estirmek istenmektedir? İçleri kinin ve ihtirasın ateşiyle tutuşturularak kardeş kavgasına susamışçasına sokaklara dökülüp haykırırlar, acaba hangi ezici ve kahredici zulmün veya sefaletin durmaz ve dindirilemez ızdırabı ile harekette? Bu vatanın durmaz ve dindirilemez bir ızdırabı mı var ki, haileler, gaileler, yakıp yıkmalara kadar her şeyi göze alarak yola çıkmış bulunmaktalar? Hayır. İhtirasın huzurumuza kasteden eli, kıskançlığın milletin gülümsemesini dondurmaya kasteden nefesi, hıyanetin memleketin güzel renklerini soldurmaya çalışan MATUF (kötü) niyeti, işte bütün bunlar için hiçbir meşru ve makbul sebep ileri sürülemez. Bu batıl davanın haklı olduğuna dair tek delil ileri sürülemez.”⁴

Menderes'in 1 Mayıs 1960'da radyoda yaptığı bu konuşmada darbe konusuna da göndermede bulunur ve sokaklarda “sokak sokak, meydan meydan dolaşıp, dağılan sonra tekrar birle-

şen üç-beş avarenin” yaptıkları-
nın darbe olamayacağını söyler.
Darbenin hak olduğunu ileri süren
medyaya sert cevaplar verdiği bu
radyo konuşması, aslında askerin
ayak seslerinin ne kadar yakın-
dan geldiğinin bir göstergesidir.
Belki de Menderes bu konuşma-
sı ile halktan çok askerlere ses-
lenmeyi istemiş ve onları iknaya
çalışmıştır.⁵

Darbe Sürecinde Gençlik

Menderes hükümetine karşı
yapılan 27 Mayıs darbesi,
öncesi ve sonrasıyla birçok
yönden ele alınıp tartışılma-
sına rağmen öğrencilerin ve
gençlik teşkilatlarının darbe
öncesinde ve sonrasında nasıl
bir tutum takındıkları konu-
su daha az ele alınmıştır. 27
Mayıs’a giden süreçte öğrenci
eylemlerinin ve olaylarının
artması üzerine Menderes, DP
Meclis grubunda 7 Nisan’da
bir bildiri yayınlar ve bu bil-
diride ülkedeki her türlü genç-
lik hareketinin tahrik edici-
si olarak CHP’yi gösterir.
CHP’yi halkı ve orduyu ikti-
dara karşı kıskırtmakla suçlar,
ardından ülkedeki gerginlikle-
rin hafifletilmesi amacıyla ülke-
de çok büyük tepkiler alacak olan
“Tahkikat Komisyonu”⁶ kurar.
Komisyon’un çalışmalara başla-
ması ülkede büyük tepkilere yol
açar ve özellikle üniversite genç-
liğinin eylemlerine sebep olur. 26
Nisan’da İstanbul Üniversitesi
öğretim üyeleri bir bildiri yayımla-
yarak Tahkikat Komisyonu’nun
bir an önce kaldırılmasını talep

27 Mayıs darbesini “Milli
Devrim” olarak nitelendi-
ren öncüllerine göre dönemin
MTTB başkanı, biraz daha ileri
giderek 27 Mayıs’ı bir “ülkü”
olarak nitelendirir ve bu ülkü-
nün dışında kalan herkesi
gençlik olarak ihtar edecekle-
rini bildirir.

ederler. Ardından 28 Nisan günü
de öğrenciler olayı protesto için
merkez kampüste eylem yaparlar.
Polisin eylemlere müdahalesi sert
olur ve çıkan çatışmalar sonucun-
da Turan Emeksiz⁷ hayatını kay-
beder. Muhafız öğrenci gösteri-
lerinin Ankara ve İstanbul gibi
büyük şehirlerde artarak devam
etmesinden sonra DP yönetimi
kendine yakın gençliği 555 K ola-
rak bilinen, 5 Mayıs günü, saat
5’te, Ankara Kızılay meydanın-
da toplanmaya çağırır. Plana göre,
iktidar yanlısı gençler, Meclis’ten
çıkıp Çankaya’ya gidecek olan

Celal Bayar ve Adnan Menderes’i
alkışlarla destekleyeceklerdir.
Ancak işler planlandığı gibi git-
mez, muhalif öğrencilerin olayı
haber alıp, meydanı doldurmala-
rı sonucunda, Bayar ve Menderes
protestolara maruz kalırlar, hatta
tartaklanırlar.⁸ İzmir, Ankara ve
İstanbul’da gösteriler devam eder-
ken 27 Mayıs’ta beklenen olur
ve gece yarısı Hava, Kara ve
Deniz Kuvvetleri’nin ortaklaşa
katılımı ile askeri darbe yapılır.
Demokrasinin içerisine düştüğü
buhran; son yıllarda ülkede
yaşanan üzücü olaylar ve kar-
deş kavgasının engelleneme-
mesi; olaylar karşısında siya-
si partilerin uzlaşmaz tutumla-
rı ve olayları çözmedeki başa-
rısızlıkları TSK’nin yöneti-
me el koyma gerekçeleri ola-
rak açıklanır. Darbeden hemen
sonra şu açıklama yapılır:

*“Büyük Atatürk’ün, Yurtta
Barış ve Dünyada barış, ilke-
si dayanağımızdır. Bütün bağ-
laşıklarımıza ve anlaşmaları-
mıza bağlıyız. NATO’ya inanı-
yoruz ve bağlıyız. CENTO’ya
inanıyoruz ve bağlıyız. Tekrar edi-
yoruz, düşüncemiz, Yurtta barış ve
Dünyada barıştır”.*⁹ Açıklamadan
da anlaşılacağı gibi darbeyi
yapanlar Türkiye’nin uluslar arası
yükümlülüklerini devam ettirece-
ğini göstermişlerdir.

Siyasi platformda bunlar yaşa-
nırken, üniversite gençliğinin
1960 yılına girerken yeni beklenti-
leri vardır. 1960 yılının iyi sonu-
çlar getirecek haberlerin müjdecisi
olduğu gibi, önceden bilinmeyen
ve kestirilemeyen acı haberleri

de getirebileceğini sanki gençler hissetmektedir¹⁰. Darbenin hemen ardından ülkedeki başlıca gençlik örgütleri arka arkaya basın bildirimleri yayınlarak, 27 Mayıs'ı desteklediklerini ve askerlerin yönetime el koyma gerekçelerini sonuna kadar savunduklarını bildirirler. MTTB Genel Başkanı Yaşar Özdemir, MTTB Genel Sekreteri Hüseyin Sağıroğlu, MTTB İstanbul İcra Konseyi Başkanı Mete Akıncı, Silahlı Kuvvetler Komutanlığı'na ortak bir telgraf çekerek darbeyi desteklediklerini belirtirler.¹¹

MTTB ve Darbe Süreci

MTTB ile birlikte, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı¹² ve İTÜ Talebe Birliği Başkanları da ayrı ayrı telgraflar çekerek üniversite gençliğinin yapılan "milli inkılâp hareketini" desteklediklerini ve göreve hazır olduklarını açıklarlar:

*"Türk Yüksek Tahsil Gençliği olarak bundan bir müddet önce girişmiş olduğumuz hürriyet savaşına karşı ordumuzun göstermiş olduğu anlayışlı hareketi ve bunun sonucunda insan hak ve hürriyetlerine harfiyen uyulacağı güvencesi ile girişmiş olduğu milli inkılâp hareketini bütün gücümüzle onaylar, bu hususta gençliğin emirlerinize hazır olduğunu bildirir, hürmetlerimizi arz ederiz"*¹³

MTTB Genel Başkanı, Genel Sekreteri ve İstanbul İcra Konseyi başkanlarının ortaklaşa yayınladıkları bildiride açıkça darbeye

destek verilmekte, askerlerin üniversite gençliğine vereceği görev ve hazır oldukları bildirilmektedir. MTTB daha da ileriye giderek 27 Mayıs darbesini "milli inkılâp hareketi" olarak değerlendirir. Bu dönemde 27 Mayıs'a destek veren tek öğrenci teşkilatı MTTB değil-

27 Mayıs'a giden süreçte öğrenci eylemlerinin ve olaylarının artması üzerine Menderes, DP Meclis grubunda 7 Nisan'da bir bildiri yayınlar ve bu bildiride, ülkedeki her türlü gençlik hareketinin tahrik edicisi olarak CHP'yi gösterir. CHP'yi halkı ve orduyu iktidara karşı kışkırtmakla suçlar, ardından ülkedeki gerginliklerin hafifletilmesi amacıyla ülkede çok büyük tepkiler alacak olan "Tahkikat Komisyonu" kurar.

İTÜ Talebe Derneği Başkanı Ertuğrul Erkin de silahlı kuvvetlere gönderdiği telgrafta silahlı kuvvetlere olan inançlarını ve güven duygularını bildirirken, bir diğer öğrenci teşkilatı olan TMGT de Orgeneral Cemal Gürsel'in şah-

sında Türk Silahlı Kuvvetleri'ne çektiği telgrafta şunları belirtir:

"Sevgili yurdumuzda yerleşmesini candan dilediğimiz demokrasi ve kardeşlik anlayışının gerçek yoluna girmesini temin eden Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlılığımız ve inancımızı bir kere daha doğrulamakta mutluyuz. Demokrasi mücadelesinde Türk Gençliği ile TSK'nin işbirliği yapmış olması memleketimizi mutlu yarınlara götürecektir. Milletçe aşamayacağımız bir engel bulunmadığını bütün dünyaya göstermiştir. Genç arkadaşlarımızı heyecanla kucaklar, temsil ettiğimiz Türk Gençliği adına bütün Silahlı Kuvvetler mensuplarına ve değerli kumandanlarına sonsuz hürmet, bağlılık ve sevgilerimizi sunarız."

14

TMTF gençliği 27 Mayıs'ı destekleyenler arasında en fanatik olanlarıdır.¹⁵ Onlara göre 27 Mayıs'a karşı çıkanlar, "milli duygulardan yoksun olan aşağılık kişiler", "milletin medeni bir toplum olmasını istemeyenler", "Atatürk devrimlerinin düşmanları", "hırs ve kin bürümüş yüzleri ile önlerindeki tarihi okuyup anlayamayacak kadar cahil"¹⁶ olanlardır. 27 Mayıs darbesinin ardından üniversite öğrencilerinin darbecilere olan desteği sürekli artmaktadır. MBK kararı ile Cemal Gürsel'in 6 Haziran'da üniversitelerin tekrar açılma kararı vermesi sevinçle karşılanırken, Ankara Üniversitesi'nde üç dekan ve bir profesör istifalarını ver-

miştir¹⁷. Askeri darbenin sıcaklığını koruduğu dönem boyunca tüm öğrenci teşkilatlarının darbeci subaylarla ve orduyla ilişkilerini geliştirmek ve korumak için büyük çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda açılış gününde Atatürk Üniversitesi Rektörü'ne, öğrenciler tarafından Milli Birlik Komitesi'ne neden bağlılık telgrafı çekmediği sorusunun hararetle sorulması dikkat çekicidir.

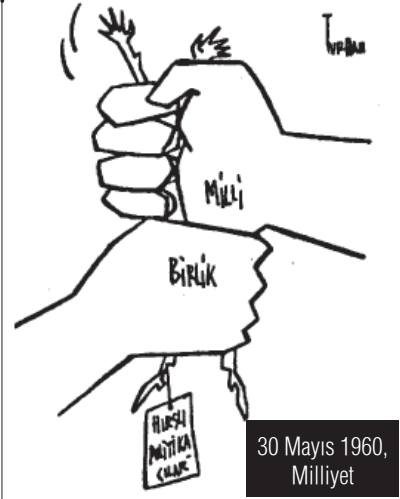
Darbe Sonrasında MTTB

MTTB'nin darbe sonrası katıldığı ilk ve en büyük gösterilerden birincisi İstanbul'da yapılmışken, ikincisi de Ankara'da "Ordu ve Gençlik Günü" olarak düzenlenmiştir. 8 Haziran 1960 günü Beyazıt'ta MTTB Genel Başkanı Yaşar Özdemir'in¹⁸ de katıldığı coşkulu mitinge İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Muzaffer Alankuş ve çok sayıda resmi erkân katılmıştır. "Yaşasın Cemal Paşa, Yaşasın Ordu, Yaşasın Milli Birlik Komitesi, Gençlik hiç aldanmadı, 27 Mayıs'a bağlıyız" sloganlarının sık sık atıldığı; coşkulu kalabalığın hep bir ağızdan marşlar söylediği mitingde en büyük alkışı Orgeneral Fahri Özdilek almıştır. Özdilek konuşmasında gençlerin duygularını okşayıcı ve gençlerin darbeye desteklerini artırıcı öğelere ağırlık vermiştir: "Civanmert çocuklarım, sizden ilham alan ordu, sizin düşünderlerinizi vatan görevi olarak yaptıysa mutluluk duyar. İnkılâp hareketindeki başarımızı size borçluyuz."

Aynı gün Ankara'da benzer bir toplantı vardır. MTTB ile Ankara Devlet Konservatuar'ının ortaklaşa düzenledikleri "Ordu ve Gençlik Günü" DTCF'nin konferans salonunda Başbakanlık Müsteşarı Kurmay Albay Alpaslan Türkeş'in de katılımlarıyla gerçekleştirilir. Ordu ve gençlik lehinde sürekli sloganlar atılan toplantı İstiklal Marşı ile başlamış, ardından 28 Nisan ile 28 Mayıs arasında hayatını kaybedenler için saygı duruşunda bulunulmuştur. Toplantıda MTTB'yi temsilen bulunan ve konuşma yapan ikinci başkan Beşir Hamidi, eski yöneticileri "cennet bir vatan üstünde azabı yaşattılar" diyerek eleştirmiştir. Darbe bildirisini radyodan okuyan Kurmay Alpaslan Türkeş, toplantıda sözleri sık sık alkışlarla kesilerek yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır. Siyasi hürriyetin tek başına bir anlam taşımayacağını ifade eden Türkeş, "ilim hürriyetinin siyasi hürriyetin bir garantisi" olduğunu söyleyerek sözlerini şu şekilde sonlandırmıştır:

"Hürriyeti bütün sahalarda devam ettirmek görevimizdir. Şahıslarımız için hiçbir endişemiz yoktur. 80 milyon Türk'ün her biri bir hürriyet mücahidi ve kahramanıdır. Biz, mücadelemizle gerçek demokrasinin gerçekleşeceğini inanıyoruz."¹⁹

MTTB'nin hükümet darbesini yapanlarla yakınlığı bu kadarla sınırlı kalmaz. "Milli Devrim" sadece kent merkezlerinde kalmamalı, tüm yurt en ücra köşelerine varıncaya kadar dolaşarak halk

bilinçlendirilmelidir. MTTB gençleri de bu amaçla köylerde milli devrimi anlatmak ve milli devrim hakkında köylülere konferanslar vermek amacı ile bir kampanya başlatır. Kampanyaya 1500 öğrenci başvurmuş ve Türkiye'nin en ücra köşelerine kadar giderek milli devrimi anlatmaya gönüllü olduklarını belirtmişlerdir. Köylere gidecek gençlere, gittikleri yerlerde dağıtmaları amacıyla devrim hareketinin anlam ve önemini belirten broşürler ve pankartlar hazırlanmıştır. Bu kampanyaya ek olarak da köylere gazete ve dergi götürme kampanyası başlatılmış olup bu amaçla değişik yerlere yerleştirilen sandıklara halk tarafından okunmuş gazete ve dergiler bırakılmıştır. Aynı amaçla, yani devrimin anlam ve önemini köylülere açıklamak amacı ile TMTF tarafından oluşturulan bir komisyon Milli Birlik Komitesi'nden izin ister. Alp Kuran başkanlığında oluşturulan komisyon bir çalışma raporu hazırlar. Rapor Milli Birlik Komitesi tarafından kabul görür. Rapora göre köylülere Atatürk devrimini bir kere daha

anlatmak asıl amaç olmakla birlikte “27 Mayıs ihtilalinin neden meşru olduğu da ilmi açıdan açıklanacaktır.”²⁰

Askeri darbenin ikinci ayından MTTB adına Asistan Çetin Özek imzasıyla Yeni İstanbul gazetesinde bir bildiri yayınlanır. Bildirinin temel amacı diğer bildirilerden farklı değildir. Önce darbenin gerçekleşmesinin meşru gerekçeleri sıralanmakta, ardından MBK’ne bağlılığın sürdüğü dile getirilmekte ve son olarak da kahraman ordunun emrinde olduğu yinelenmektedir. MTTB ve diğer öğrenci teşkilatları darbenin sıcaklığının sürdüğü dönem boyunca yayınladıkları bildirilerle adeta itaat tazelemektedirler: *“Bu milletin geleceği, sıhhatli ve güvenli fikirlerle, hareketlerle iyi olabilecektir. Bu arada ilim müessesesi, isim ve unvanların ilerlemeye bir kalkan gibi karşı tutulmasına tahammülümüz yoktur. Sağ ve sol şaşmaları ile kaybedecek vaktimiz yoktur. Atatürk’ün gençliği ve ordusu ile ileriye gitmeyenlerin model Türkiye’de yeri yoktur”*.²¹

Öğrenci teşkilatları cephesinde bunlar olurken, MBK üyeleri de öğrenci teşkilatlarını sürekli ziyaret ederek onların isteklerini dinlemektedirler. Öğrenciler darbeye verdikleri destekten cesaret alarak MBK’den birtakım isteklerde bulunuyorlardı. MBK üyelerinden Kurmay Yarbay Şükran Özkay beraberinde iki yüksek rütbeli subayı da alarak önce MTTB’yi sonra da TMTF’yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında, MTTB adına Başkan Yaşar Özdemir öğren-

ci sorunları ile ilgili olarak acil çözümlenmesini istedikleri birtakım taleplerde bulunmuştur. Bu talepler bu dönem MTTB’sinin neleri öncelediğini göstermesi açısından önemlidir. Çünkü darbe sonrası dönemde MTTB, sanki birinci dönemki işlevselliğine geri dönmüş gibidir. Bu görev TMTF de dahil olmak üzere tüm gençlik teşkilatlarının da katılımı ile devam etmektedir. MTTB ilk olarak üniversite gençliğinin gereksinimini karşılamakta yetersiz kalan özel ve resmi öğrenci yurtlarının sayısının artırılmasını talep etmiştir. MTTB’nin MBK’dan en dikkat çekici isteği ise, bir öğrenci bankasının kurulması ve öğrenciye uzun vadeli kredi sağlanmasıdır. MTTB daha sonra bu istek üzerinde hiç durmamış ve bir daha gündeme getirmemiştir. Belki de MTTB üyeleri de bu isteğin gerçekleşme olasılığının olmadığını anlamışlardır. Öğrencilerin sosyal ve ekonomik sıkıntılarının farkında olan Özdemir, öğrencilerin ekonomik sorunlarına yardımcı olması amacıyla, üniversitelilere öğrenim süreleri boyunca iş imkânı sağlanması talebinde de bulunmuştur. Bu konuda çözüm önerisi de getirilmişti. Örneğin ülkenin eğitmen açığını kapatmak amacıyla üniversite öğrencileri ortaokul ve liselerde yardımcı öğretmen olarak kullanılabilirdi. Böylelikle onlara ek gelir de sağlanmış olurdu. Ayrıca MTTB başkanı, kitap sorununun çözülmesi, harç paralarının artırılmaması ve öğrenci sağlık evinin kurulması taleplerinde de bulunmuştur.

Anayasa Sürecinde Gençlik Teşkilatları

Bir yıl sonra yeni anayasa tasarıları gündeme geldiğinde gençlik teşkilatlarından rollerini tekrar oynamaları beklenir. İlk olarak TMTF ikinci başkanı Yalçın Gürsel yeni anayasaya “evet” diyeceklerini basın toplantısı ile açıklar. Federasyon “evet” kampanyası başlatarak üniversitelere, *“en güzel evet, anayasaya! Anayasa bir milletin namusudur, anayasa demokrasinin teminatıdır. Üniversiteli arkadaş! Anayasayı açıklamak senin görevindir, anayasaya evet diyeceğiz, yeni anayasa haklarımızın ve geleceğimizin güvencesidir, yeni anayasaya inanıyor ve güveniyoruz”* pankartları asmıştır.²² 9 Temmuz 1961 yılında yeni anayasa için yapılacak olan halk oylamasında “hayır” diyenlerin, “Yassıadadaki zavallı yaratıkların”²³ kurtulacaklarına inananlara destek vermiş olacaklarını söylerler. 27 Mayıs’ı yaratanların Türk gençliği olduğuna inanan TMTF’liler, halk oylamasının sonuçlarının “evet”²⁴ çıkması üzerine İstanbul Radyosu’nda “Gençlik Saati” adlı programda yeni anayasaya ilişkin şu değerlendirmeyi yaparlar:

“Büyük Türk Ulusu... Kurduğun yeni düzenle, artık bu topraklar üzerinde hiç kimse senin mutluluğun için çırpanan evlatlarını şehit edemeyecek, bilim yuvalarını kapatamayacak, bilgilerini susturmaya yeltenmeyecek, basını zindanlara atmayacak, kimseye ayrı işlem yapmayacaktır. Herkes

*kanun önünde eşit olarak, tarafsız bir yönetim altında yaşayacak, emeğinin hakkını alacak ve adil bir vergi ödeyecektir. Ulusal değerlerimiz düşüncesizce israf edilmeyecek, planlı bir ekonomik kalkınmanın ve kültürel kalkınmanın sağlanması ile geleceğe güvenilir adımlarla yürünecektir”.*²⁵

MTTB, 27 Mayıs hükümet darbesine olan bağlılığını Genel Başkan Cafer Karadağoglu döneminde tekrar gündeme getirmiştir. 27 Mayıs darbesini “Milli Devrim” olarak nitelendiren öncülerine göre dönemin MTTB başkanı, biraz daha ileri gidecek 27 Mayıs’ı bir “ülkü”²⁶ olarak nitelendirir ve bu ülkenin dışında kalan herkesi gençlik olarak ihtar edeceklerini bildirir. Türk gençliğinin hiçbir yabancı siyasi arzusunun esiri olmayacağını, bunların arkasından gitmeyeceğini, tam aksine Türk gençliğinin ordusuyla “kucak kucağa” olduğunu belirtir. Karadağoglu, gençliğin devrim için görevini yapmış olduğunu, bundan sonra yapılacak gösterilerin ülkeye ve gençliğe yarar sağlamak yerine zarar vereceğini belirterek artık gösterilere son verilmesini istemiştir.²⁷

MTTB başkanı bu açıklamaları yaparken, diğer öğrenci grupları boykot ve işgallere devam etmektedir. Meclis’te öğrenci olayları üzerine konuşan Adalet Partisi Genel Kurul Üyesi Gökhan Evliyaoğlu’nun gençleri “sürü” olarak nitelendirmesi üzerine MTTB başkanı, kendilerinin miting ve sessiz yürüyüşleri durdurduklarını ancak bu tip saldı-

rıları da cevapsız bırakmayacaklarını bildirmiş ve olay hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur.

- 1 Bernard Lewis, The Emergence of Modern Turkey, Oxford Univ Press, 1978, s. 242.
- 2 Tefik Çavdar, Türkiye Ekonomisinin Tarihi, Imge Yayınları, İstanbul, 2003, s. 232.
- 3 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye’de Siyasal Çekişmeler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, cilt: II, İstanbul, 2002, s. 56.
- 4 Tercüman, 2 Mayıs 1960..
- 5 Ellen Trimberger, Tepeden İnme Devrimler (Çev: F.Uslu), Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004, s. 187.
- 6 Kuruluş yasasına göre Tahkikat Komisyonu’na, her türlü yayını yasaklamak, yayın organlarının basım ve yayımını engellemek, soruşturma için her türlü evraka el koymak, her türlü siyasi faaliyet hakkında önleyici karar almak ve hükümetin bütün araçlarından istediği gibi yararlanmak gibi geniş yetkiler verilmiştir. Komisyon kararları kesin ve gizli olarak alınabilecek ve kararlara uyum zorunlu olacaktı. Bkz. Cumhuriyet Ansiklopedisi, cilt: II, s. 380.
- 7 Turan Emeksiz öğrenci hareketleri için 27 Mayıs’ın sembol isimlerinden birisi olur. MTTB Genel Merkez binası olarak kullanılan ve Çağaloğlu yokuşunda halen varlığını sürdüren inanın önüne Turan Emeksiz heykeli dikilir. Cemal Gürsel’in talimatıyla 9 Haziran’da İstanbul’da büyük bir gösteri ile Turan Emeksiz’in cenazesi Anıtkabir’de toprağa verilmek üzere uğurlanır.
- 8 Cumhuriyet Ansiklopedisi, cilt: II, s. 380-381.
- 9 Tercüman, 28 Mayıs 1960.
- 10 Atasağın Baykal’ın “Yeni Yıl için” kaleme aldığı yazı gençlerin, 1960 yılı hakkındaki beklentilerini gösteren iyi bir örnektir. Ona göre; “yepyeni bir seneye giriyoruz, bizim için her şeyi ile belirsiz olan bir seneye. Arkamızda hem fazilet ve hem de rezilliklerle dolu koskoca bir seneyi bırakıp hakiki çehresini henüz karanlıklar içinde pek fark edemediğimiz bir seneye. Bu 1960 senesidir. Öyle anlar olacak ki, mesud bir hadisenin şahidi olacağımızı düşünüp sevinçten zıplarken müessif bir sahne ile karşılaşarak sükut-u hayale uğramamız bizi yıpratacaktır. İyimser görüşlerin hesabını yaparken beklenmedik neticeler elde ediyoruz, inisiyatif kaybetmemize neden olacaktır. Her şey mümkündür.” Gençlik Diyor ki, sayı: 2, 1 Ocak 1960.
- 11 Ülkü Tamer, MTTB’nin bu dönemde “devrimci öğrencilerin” egemenliği altında olduğunu ifade eder. Aşık İhsani’nin tutuklanarak ceza evine konması, saçının ve sakalının kesilmesi üzerine olayı duyan solcu öğrenciler MTTB merkez binasına koşarak gelirler. Aşık İhsani’nin avukatı burada öğrencilere durumu heyecanla anlatmaktadır. Ülkü Tamer, Radikal, 27 Kasım 1999.
- 12 Bu kuruluşun ilk adımları 1949 yılında İngiltere’de Ashridge’de toplanan Dünya Gençlik Teşkilatı (World Assembly Youth) kurucu meclisine katılan TMTF delegeleri tarafından atılmıştır. Federasyon delegeleri kongre dönüşünde, çe-

şitli gençlik hareketlerinin bir çatı altında toplama düşüncesinden hareketle TMTF bünyesinde “Milli Gençlik Komitesi” kurarak bunu TMTF ana tüzüğüne amaç maddesi olarak geçirir. 12-13 Ekim 1951 yılında İstanbul’da toplanan delegeler ilke kararları alırlar. 21 Aralık 1951’de hazırlanan tüzük İstanbul Valiliği’ne verilir. 20 Haziran 1953 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile “Milli” unvanını kullanmaya başlarlar. Bu çalışmalar sonrasında TMGT, 1964 yılında Anadolu Oymağı, Türk Kadınlar Birliği, Yeşilay Gençlik Kolu, Türk Devrim Ocakları, Tekstil Örne ve Giyim Sanayi İşçileri Federasyonu (TEKSİF), Türk Kadınlar Birliği (TKB), Türkiye İziciler Birliği (TİB), Türk Ziraatçılar Cemiyeti (TZC), Tiyatro Derneği, Dünya Federalistler Türk Derneği’ni de bünyesine almıştır.

TMGT Başkanları şunlardır: Aytekin Ozan, Kemal Okvuran, Metin Kumbasar, Çetin Özek, İsmet Giritli, Erol Ünal, Alp Kuran, Kazım Kolcuoğlu, Bozkurt Nuhoğlu. TMTF ana tüzüğü ve daha fazla bilgi için bkz. Turan Feyizoğlu, Türkiye’de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi, Belge Yayınları, 1993.

- 13 Feyizoğlu, a.g.e., s.46
- 14 Feyizoğlu, a.g.e., s.45
- 15 Mücadele, 12 Mayıs 1961
- 16 Metin Kumbasar, “Ödev”, Gençlik, Temmuz 1961, yıl:1 sayı:11, s. 3.
- 17 Ziraat Fakültesi Dekanı Sedat Kansun, DTCF Dekanı Muzafer Şenyürek ve İlahiyat Fakültesi Dekanı Bedii Ziya ile Vatan Cephesine katılan Profesör Emin Bilgiç istifa etmiştir. Milliyet, 1 Haziran 1960.
- 18 Yaşar Özdemir 16 Aralık 2006 tarihinde MTTB’nin yeniden kuruluşu törenlerinde “Demokrat Parti ile aramızda sürtüşme vardı. Bunun için DP aleyhindeki her türlü toplantıya katıldık. Ama ihtilâl olduktan sonra askerlerle aramızda mesafe koyduk” demiş olsa da MTTB darbe sonrasında meydanlardaydı.
- 19 Feyizoğlu, a.g.e., s. 53.
- 20 27 Mayıs’ı anlatan gençler her yerde ilgi ile karşılanmazlar. Gazeteler, Denizli’nin Garip köyünde ve Konya’nın Talasçı köyünde köylülerin bir grup öğretmeni dövdüğü haberlerine yer vermiştir. Bkz. Cumhuriyet Ansiklopedisi, cilt: II, s. 401.
- 21 29 Temmuz 1960, MTTB Bildirisi.
- 22 Çağatay Okutan, Bozkurttan Kur’an’a MTTB, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 133.
- 23 “Gençliğin Görüşü”, Gençlik, Temmuz 1961, sayı:11, yıl:5, s. 1.
- 24 1961 Anayasası’na evet oyları %60, hayır oyları ise %40 civarında çıkmıştır. Mete Tunçay’a göre “ilerici” güçlerin olana desteğine karşın 1961 referandumunda ret oylarının %40’lara yaklaşması, anayasa içeriği ile ilgili değildir. Darbenin onaylanıp onaylanmaması ile ilgilidir.
- 25 Gençlik, a.g.s., s. 1. İstanbul Radyosunda Cuma günleri yayınlanan “Gençlik Saati” programından.
- 26 Ülkü, 28 Mart 1960.
- 27 Milliyet, 29 Mart 1963.

Sol Düşüncenin Din'le İmtihanı

Mehmet Emin BABACAN

Türkiye’de sol düşüncenin ve sol aydının dinle olan ilişkisinin bugüne kadar yaşanan pratiğinde, dinle sorunlu olduğunu belirtmeden önce, sol aydının kendi düşünsel ve felsefi varoluşuyla ilgili soruna dik-

lojik zeminine dair bir anlam arayışı üzerinde devam etmektedir.

Sol düşüncenin söz konusu bu çabası, gerek kendi epistemolojisi, gerekse daha birçok konu ve kavram hakkında anlam genişlemeleri ve daralmalarını da tetiklemektedir. Söz gelimi bugün sosyaliz-

ya başladığı dönemlerden itibaren benzeri bir kaderi yaşayarak, genelde bağlamından kopartılarak anlaşılmış ya da araçsallaştırılmıştır. Böylece erken dönem Cumhuriyet yıllarında sol kavramı da başka birçok kavram gibi toplumsal gerçekliğe çok fazla tekabül etmeyen bir anlam taşıyordu. Zira bu anlamda toplumsal, ekonomik ve kültürel planda Türkiye toplumu, böyle bir ayrımın uzağında görünüyordu. Türkiye’de sol kavramı, sınıfsal bir ayrımı değil, kültürel ve değer eksenli bir ayrışmayı ortaya koyması bakımından farklı anlam yüklemeleriyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu anlamda sol düşünce temel parametreleri bakımından yeni dönemde Türk toplumunun tarihsel, kültürel ve felsefi arka planıyla uzak düşmesi ve toplumsal şartlarına çok fazla tekabül etmemesi nedeniyle, Cumhuriyetin ilk yılları itibarıyla varlığını cılız da olsa ortaya koymuş fakat özellikle 1960’larla birlikte gerek küresel anlamda, gerek yerel anlamda yaşanan süreçte etkinliğini

“Sol muhayyile, insanın kendisinin ve varlığının farkına vardırılmasını amaçlayarak insanlığın özlemini duyduğu hakikati gerçekleştirebileceğini düşünür. Oysa din de insanın kendisinin farkına varmasını istemektedir. Fakat bununla birlikte insanın kendisinden geçerek daha ötede bir gücün, bir iradenin varlığını kavraması gerektiğini belirtmektedir.

kat çekmek daha yerinde olacaktır. Zira sol düşüncenin kendi epistemolojik ve ontolojik buhranı devam ederken ya da net bir zemine otur(a)mamışken, dinle nasıl ve hangi zeminde bir ilişki kuracağı da muğlak kalmaktadır. Çünkü sol düşünce içerisinde uzunca bir zaman devam eden ve etmekte olan tartışma, solun salt teknik ya da pratik bazı uygulamalarında değil, bilakis kendi onto-

min tanımı yapılırken, kazandırılan anlam genişlemesi ya da kaybettirilen anlam daralmalarına bakıldığında, sosyalizmin kendi otantik ve ontolojik yapısından uzaklaşarak, daha çok yaşanan pratikler ve tecrübelerden hareketle tanımlamaların yapıldığı görülmektedir.

Sol Düşüncenin Serencamı

Türkiye’de sol düşüncenin serencamı, aslında ortaya çıkma-

artırmaya başlamıştır. Söz konusu bu etkinliğini her ne kadar siyasal iktidar düzlemine taşıyamasada, özellikle düşüncenin ve bir muhalif bilinç inşa etmenin katalizörü görevini üstlenmiştir. Bu anlamda sol düşünce, gerek kendi içerisinde, gerekse diğer ideoloji ve düşünme biçimlerine yönelik muhalif dili ve tartışma pratiğiyle kendini yeniden üreterek varlığını devam ettirmektedir.

Bu bağlamda yeniden gündeme getirilen, tartışılan, farklı ve yeni yaklaşımlara muhatap olan bir konu olarak, din, İslam veya sol-İslam gibi tartışmalar yeni boyutlarla dün olduğu gibi bugün de devam etmektedir. Sol ve din ya da sol-İslam konusu her ne kadar yirminci yüzyıl boyunca İslam coğrafyasının çoğu bölgesinde ve özellikle Türkiye’de farklı boyutlarıyla çokça tartışıldıysa da, bugün farklı bir zeminde ve farklı bir tarihi tecrübenin etkisiyle yeniden gündeme getirilerek farklı anlam yüklemelerine muhatap olmaktadır. Zira gerek sol düşünce, gerekse İslami düşünce kendi tecrübeleri ve aynı zamanda her şeyi kendine benzeten kapitalist küresel paradigmanın dönüştürücü etkisi altında birçok kavramı ve düşünceyi eleştirerek yeni anlam yüklemeleri çabasına girmişlerdir. Söz konusu bu çaba, Aydınlanma ve modernitenin bir mahsulü olarak sol düşünceyi, yine aynı sürecin bir başka mahsulü olan liberalizmin etkili söylemi altında daha çok anlam arayışına sürüklemiştir. Her ne kadar bazı sol veya İslamcı düşünürler liberal düşüncelerin etkisi altında kalmakla itham

edilemeyeceklerini belirseler de, bugün yürütülen tartışmaların ve geliştirilen fikirlerin zemini ne bakıldığında bu etki daha net görülebilecektir.

‘Lâdini’ Ontolojik Köken

Sözünü ettiğimiz etkinin özellikle Müslüman zihin üzerindeki tortularını, hacmimizi aşmamak kaygısıyla başka bir yazının konusu olarak erteleyip, sol düşünce ve aydını üzerindeki etkilerini ve aynı zamanda sol düşüncenin kökeninde bulunan ‘lâdini’* zeminin bu etkiyi nasıl kesif bir hale getirebildiğini bazı konular üzerinden okumaya çalışalım.

...

Sol düşüncenin gerek kendi ‘lâdini’ ontolojik kökeni, gerekse yukarıda bahsettiğimiz etkinin sonucu olarak, hemen her konuda insan aklını merkeze alarak rahatlıkla paradigmasal üretimde bulunması mümkün olabilmektedir. Söz gelimi dini literatürün kaynağı olan vahyi bilginin kendine izafe ettiği anlamı ve önemi, kimi zaman bağlamından kopararak daha çok modern dönemde varlık gösteren bazı ideolojilerle birlikte anlamaya çalışmak bu kapsamda belirtilebilir. Ya da vahyi bilginin bir parçasını, onun ontolojik bütünlüğünden kopararak anlamaya çalışmak veya tersinden bir yaklaşımla insanlık tarihinin bütün özgürlük mücadelelerini dini bağlamından koparıp, sosyalist anlayışın bir tezahürü olarak tasvir

etmek benzeri bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Zira bu yaklaşımla hem sosyalizmin muhayyilesini anlam genişletmesine uğratarak sınırlarını genişletmiş olursunuz, hem de insanlık tarihinin bütün özgürlük birikimini sahiplenerek diğer bütün inanç ve değer biçimlerini indirgeyerek değer kaybı yaşatırsınız.

Burada hemen belirtilmesi gereken ve önemsenmesi gerektiğine inandığımız şey, herhangi bir konunun kendi otantik ve ontolojik bağlamı içerisinde değerlendirilerek bir paradigma üretimine gitmektir. Konuyu indirgemeye tabi tutmadan ya da ultra anlamlar yüklemekten anlama çabası geliştirilerek makul anlam daralmaları ve genişlemeleri üzerinde yoğunlaşabilmektir.

Ayrıca sol düşünce**, yukarıda belirtildiği biçimde gerek epistemolojik, gerekse ontolojik buhranının kendi zemininde bir anlamlandırma çabasını devam ettirirken,

‘sol ilahiyat’ veya ‘sol İslam’ tanımlamaları ve onlara yüklenen anlamlar nedeniyle anlam arama çabasının sınırlarını genişletmektedir. Ve hatta ortak bir kader inşa ederek,

yaşanan tecrübelerin ve toplumsal tekabüliyetizliklerin sonucu olarak ortak bir muhasebeyi gerekli görmektedir. Gerekli görülen bu muhasebenin bir sonucu olarak bizim şu anda taşıdığımız adların yetersizliği ve bugün var olan saflaşmayı dağıtan yeni bir adlandırma ekseninin oluşabileceği ifade edilmektedir. Bahsedilen bu adlandırmaların geçmişindeki ontolojik farklılıklar her ne kadar çok daha geriye götürülebilecek olsa da, bugün yüklenen anlamları itibariyle üzerinde durulmayı daha çok hak etmektedir.

Bu anlamda sosyalist bir düşünürün kendini nasıl adlandırdığı ve anlamlandırdığı tartışmaya açıkken, dinin- ki burada kastedilen İslam'dır- kendi müntesiplerini nasıl adlandırdığını ve nasıl bir saflaşma ön gördüğünü tartışmaya açmanın ontolojik zemini sorgulanmalıdır. Söz konusu adlandırmanın ya da sahip olunan kimliğin tartışılmaya konu olması, gerek sosyalist bir düşünce, gerekse İslami düşünceden hareketle yapılıyor olsun meşruiyeti tartışmaya açıktır.

Konulandırılan Zeminler

Sol düşüncenin dinle/İslam'la olan münasebetinde tartışmaya açık bir başka konu da, her iki düşüncenin konumlandırılan zeminleridir. Gerek sosyalist solun, gerekse İslami solun kendini konumlandığı zeminin, yani 'ezilme, sömürülme ve aşağılanma hallerinin öznesi olma durumu' nun sorunsallaştırılması gerektiği düşüncesidir. Söz konusu düşünce bağlamında yaşanan özne olma sıkışmışlığını aşma çabası yerinde

bir tutum olarak değerlendirilebilir. Çünkü kendisini öznesi olarak gördüğü söz konusu toplumsal duruma yetmediğini, o toplumsal gerçekliğe tekabül edemediğini tekrar tekrar tecrübe etmektedir. Burada düşünülmesi gereken ve tartışılması gereken konudur; bugüne kadar kendi varoluşunun varlık nedeni olan toplumsal gerçekliğe özne olma durumunun tartışılması gerektiğini belirtmek, varolan temel paradigmanın derinlemesine sorgulanması demektir. Oysa vahyi bilgi/İslam tamamlanmış bir inanç sistemi olduğunu ve paradigmasal bir sorgulamanın mümkün olmadığını kabul eder. Tam bu noktada sol düşüncenin kendi varoluşsal düşünce kodlarını şekillendiren modern muhayyilenin; hayata, eşyaya ve kâinata hükmetme ve onu kendi rasyonalitesi etrafında şekillendirme ameliyesi devreye girmektedir. Bu bakımdan sol düşünce kodlarında mevcut bu paradigmanın bugün sol düşüncenin yaşadığı bunalımın ve anlam arayışının temelinde bulunan ana saiklerden biri olduğu da belirtilebilir. Benzer biçimde vahyi bilginin verili olduğunu, böylelikle insanın aklılığının sınırlandırıldığını ve özgür düşünme yetisinin kesintiye uğratıldığını düşünen sol muhayyile; insan aklının doğrunun ve hakikatin merkezi olduğu düşüncesiyle, doğruluğunun kendinden menkul olduğu bir bilgiyi verili bir bilgiye dönüş-türmektedir.

Sol düşüncenin bugün hâlâ benzer bir düşünme ve söylem üretme pratiğinden hareketle, modern veya postmodern (her nasıl adlan-

dırılırsa) dünyanın karanlığına dinlerden daha fazla aydınlık sağlayabileceği(!) düşüncesi, aynı şekilde eleştiriye muhatap olacak bir yaklaşımdır. Bu anlamda sol muhayyile, insanın kendisinin ve varlığının farkına vardırılmasını amaçlayarak insanlığın özlemine duyduğu hakikati gerçekleştirebileceğini düşünür. Oysa din de, insanın kendisinin farkına varmasını istemektedir. Fakat bununla birlikte insanın kendisinden geçerek daha ötede bir gücün, bir iradenin varlığını kavraması gerektiğini belirtmektedir.

Hülasa insanlığın her döneminde olduğu gibi, bugün de insanlığın ihtiyaç duyduğu eğer bir hakikatın varlığı gerekiyorsa; o hakikatın sadece insan rasyonalitesinin etrafında gelişecek bir hakikat olamayacağı tarihin tekrar tekrar bize öğrettiği bir gerçektir.

* Ömer Laçiner' den ödünç alarak

** Burada özellikle sol düşüncenin entelektüel birikimini temsil ettiğini düşündüğümüz Birikim Dergisi ve çevresi kastedilmektedir.

Kaynaklar

1. "Yeniden Sosyalizm ve Sosyalizm'de Devrim", Ömer Laçiner, Birikim, İstanbul, Sayı 1, 1989
2. "Dini Akımların Yükselişi ve Türkiye'de İslami Hareket", Ömer Laçiner, Birikim, İstanbul, Sayı 6, 1989
3. "Devlet'in Kimlik Krizi ve Laik-İslamcı Çatışması", Ömer Laçiner, Birikim, İstanbul, Sayı 19, 1990
4. "Refah Partisi'nin Başarısı ve İnsanın 'Anlam' Arayışları", Ömer Laçiner, Birikim, İstanbul, Sayı 44, 1992.
5. "Birikim Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Din Tartışmaları"(yayınlanmamış yüksek lisans tezi), M. Emin Babacan, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2009.
6. Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği, Anthony Giddens, Metis Yay. 2002.
7. Sol: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 8.Tanıtı Bora, İletişim Yay. 2007.
8. Yeni Bir Sol Tahayyül İçin Birikimden Seçmeler 1,Tanıtı Bora, Birikim Yay. 2000
9. Solu Yeniden Tanımlamak, Ahmet İnsel, Birikim Yay. 2007.
10. Türkiye'nin İyi Yönetimi: Demokratikleşme ve Özgürleşen Sol Alternatif Fuat Keyman, Bilgi Üniversitesi Yay. 2008.
11. Türkiye Günlüğü Sol Özel Sayısı, sayı 15, yıl 1991.
12. Pan Kapitalizm Çağında Sol Bir Dil Yaratmak: Mesele 2007 Söyleşileri, Agora Kitaplığı, 2008.
13. Meydan Okuyan Sol, Marc Saint-Upéry, İletişim Yay. 2007.
14. Postmodernizm ve Sol, Michael Albert, Bgst Yay. 2007.

Sol'u Çıkmazlarımız mı Besliyor?

Kenan ÇAPIK

Marks'ın "Ne yaptıklarını bilmezler, ama yaparlar" şeklinde tarif ettiği, bir hareketi kısa sürede kitleselleştirmek kaygısıyla en temelde tek düze ve tek tipçi olan ve fabrikasyon üyelere sahip ideolojiler bugün hem Müslüman, hem de Sol gruplarda rahatlıkla görülebilir. İnsanın kişiliğini harekete katmasına müsaade etmez, farklı bir ses istemezler. Zihinlerde kök salmış kabulleri sorgulamak; devrim ilkelerini çiğnemek ya da küfre girip cehennemi garantilemek demektir (!). Fikir işçiliğinden korkunun bu kadar yoğun olduğu bir ortamda yeni bir düşünce de asla filizlenemez. Böyle ortamlarda oluşmuş politik dille yazmak ve topluluk içinde konuşmak da oldukça kolay ve tek düzeleşmiş bir iştir. Doğrular mutlak, hitap edilen kitle sarsılmaz bir inançla pür dikkat hazır, geçmişler parlak devrim hikâyeleri ya da fetih menkıbeleriyle dolu, öteki

ise göbeğini kaşıyan cahil ya da hevasının kuludur (!). Ancak öteki ile iletişim kurulduğu anda bu tek düzelik ve monotonluk ortadan kalkar. Dış dünyadan gelen sorular ve itirazlar ile teoride ve pratikte değişim ve dinamizm gerçekleşir; böylece bu ilişki her iki tarafı da yeniden düşünmeye ve üretmeye sevk eder. İşte bu çalışma Sol'un İslam'a dair algısı üzerinden genel bir değerlendirme ve kendi tarihsel gerçekliğimizden Sol'un temel sorularına ilişkin bazı noktaları sorgulamak suretiyle tevhid ve adalet bağlamlarında iki yönlü bir karşılaşma çabasıdır.

Solun Önyargıları

Dünyevi bir din olarak sol düşünce¹ ile ilahi dinlerin her zaman kavgalı olduğu bilinen bir gerçektir. Bu düşmanlığını sol, -yarayı Promete'ye kadar deşmezsek- Ortaçağ Avrupası'nda toplumsal sömürünün motoru olan Kilise'ye borçludur. Bu nef-

ret bütün dinlere yansımış, bundan İslam da nasibini almıştır. Kendi içinde farklı toplum ve gelecek algıları olduğu gerçeği bir kenara; aşkın olanla ilişki söz konusu olunca aşağı yukarı ortak (ön)yargılara sahip olan sol düşüncenin, öncelikle kendi toplumsal gerçekliğimiz bağlamında İslam'la ilgili temel problemleri üzerinde durmak gerekir.

İster istemez hepimiz, tepeden modernleş(tir)me projesinin bir parçası olarak yıllardır ideolojik kontrol altında ve gelenekselleşmiş olsa da bir İslam kültürünün parçasıyız. Zihniyetlerimizi bütün pratikleri ve jargonuyla kuşatmış olan bu kültür sol açısından içinden çıkılması zor bir kabuk, örgütlenmesi önünde de ciddi bir engeldir. Bir diğer deyişle, solun sözlüğünde bu toprağın insanının kelimelelerine karşılık bulmak zor olmuştur hep. Bu söylem üretme acizliğinin temel nedeni de İslam'a dair solun aslında -önyargılar dışında- pek bir fikrinin olma-

yıdır. Kur'an ve Sünnet bütün açıklığıyla önümüzde olduğu ve Müslümanlar toplumdaki din algısının düzeltilmesi konusunda son yıllarda ciddi adımlar attıkları halde, sol cemaat kavram kargaşası hâlâ sürmektedir. Kanımca İslam'a ilişkin kalıp yargıların sürmesinin nedenlerinden biri Anadolu'da yüz yıllardır varlıklarını bir şekilde devam ettiren, ancak son yıllarda gittikçe zayıflayan İslam'ın heterodoks kolu olan tarikatların günümüze kadar getirdiği şeyh-mürid kültürüdür. Sol hala İslami hareket yada İslamcılık denildiğinde Allah'a değil şeyhlerine kul olmuş "nesne"lerden ibaret olan sömürü çarkları tarikatları anlamaktadır². Ancak Şeyh-Mürit retoriği artık hem toplumsal tabanda yok olmak üzeredir hem de solun öne sürüldüğü bir argüman olarak bayatlamıştır!

Sol, sosyal evrim anlayışı gereği ilerlemecidir. Din de, bu evrimsel bakışa göre aslında geçen yüzyılda yok olması gereken modern öncesi bir feodal kalıntıdır. Ancak beklenmiyordu hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Modernleşme teorisinin artık ciddi anlamda sorgulandığı, son dönem sekülerleşme tartışmalarının da bir anlamı yoktur sol için. Bizim çözümümüz, klasik genelleştirmeleriyle veya sadece "gerici" gibi can simidi bir kelimeyle bile etrafında olup bitenleri anında çözümlenebilir(!) Müslümanların bu konularda ne düşündükleri ise

umurlarında değildir. Neticede Ebuzer de "yeşil", Muaviye de... (!)

Sol tanrıyı nereye koyacağını bilememektedir. Bir dönem popüler olan ateizm dalgası bugün yerini deizm'e ya da agnostisizm'e bırakmıştır. Kendisini Kur'an'da tanıtan Allah'ı da tanımaz sol. Bu nedenle Allah'tan başkasına (kişilere, kurumlara, ideolojilere, öz nefse vs.) kul olmak, tevhid, ilah, rab gibi ifadeleri de anlamlandıramaz. Derin ontolojik ve teolojik tartışmalara girmeden, kısaca bu dönüşümün bir yandan tanrısız (sahipsiz) varlık ve evrenle ilgili varoluşsal; diğer yandan tanrının hayata müdahalesi ve en üst bilinç olarak insanla iletişime girmesiyle ilgili pratik sorunlara(!) bir hal çaresi olduğunu söylemek yeterlidir. Modernist düşüncenin temellerinden olan "toplumsal sözleşme" varsayımı da, aslında bu üst bilinç ile dikey ilişkiyi kesmenin felsefi alt yapısından başka bir şey değildir. Ancak bilinen bir gerçek varsa o da tanrının hâlâ ölmediğidir!

Sol'un İslam Algısında Yatay Perspektif

Sol bütün o bilimselciliğine rağmen Kur'an'ın hangi tarihsel aşamalardan geçerek bugüne ulaştığını pek merak etmez. Dolayısıyla içindekilerin de onun için herhangi bir mana ifade etmesi beklenmez. Bu yüzden nasıl bir tanrı ile muha-

tap olduğunu, ya da en azından nasıl bir tanrının onu kendisine muhatap aldığını bilmez. Dinin tanımını zaten "efradını cami ağyarını mani" bir şekilde iki yüz yıl önce yapılmış, nokta konulmuştur (!). Hz. Muhammed konusunda ise, neyse ki tarihsel varlığını kabul ettikleri, ama nedense evlilikleri üzerine üç-beş bilgi kırıntısından başka hakkında pek malumat sahibi olmadıkları bir karakterdir. Aslında solun bu karikatürize tanımlardan en azından bilgi düzeyinde kurtulması için bugün ayrıntılarıyla elimizde olan ilk dönem tarihi vesikalarını incelemesi yeterlidir.

Diyebiliriz ki Sol'un İslam algısında en büyük problem; düzeyli bir iletişimi engelleyen bilgi dağarcıklarındaki önyargılar ve sürekli ısıtılıp servis edilen bayatlamış kalıp cümlelerle söz meydanlarını nasıl bu kadar pervasızca işgal ettikleridir. Korkarım ki muhatap olduğu kitleyi muhatap almadıkça ve İslam'ı zihinlerindeki din parantezinden çıkarmadıkça solun bu zihin duvarlarını aforizmalar süslemeye devam edecektir: "Din acılara afyon; ahlak burjuva yalanıdır!"

Birinci bölümdeki gibi tek taraflı bir okumayla Sol-İslam ilişkisi üzerinde ahiret, yaratıcı, peygamber, kutsal kitap, vb. bağlamlarda aşkın olanla girilen "dikey ilişki"ye dair daha pek çok şey yazılabilir ve kalıcı bir sonuçla mesele halle-

dilir (!). Ancak bir Müslüman açısından bu alana ilişkin sorular ve kaygılar hayat felsefesinin temelini oluştururken, bunların sol açısından aslında bu derecede bir önemi ya da anlamı yoktur. Bir diğer deyişle sol'u anlayabilmek için öte dünyaya değil, bu dünyaya, gündelik alana, iktidar, mülkiyet ve toplumsal tabakalaşma ilişkilerine dair konuşmak gerekir. Aslında bütüncül bir hayat felsefesine sahip olan ve insanlığı bambaşka bir dünyaya çağıran Sol'u, sadece sözünü ettiğim tartışma alanlarına indirgediğimin farkındayım. Ne var ki bu noktalar sol-İslam çatışmasında temel tartışma konuları olduğundan, yazımız da meseleyi bu parantezde irdelemektedir.

Zihniyet Dönüşümü

Servet, siyasal iktidar, mülkiyet, fakirlik vb. konulara ilişkin ayetler, hadisler, peygamber ve sahabesine ait pratik örneklerle, alabildiğine engin bir literatüre sahibiz. Zaten birçok Müslüman'ın da malumu olan bu ayrıntılara girmek yerine, o dönem sonrası zihniyet dönüşümüne dair algımızı birkaç örnek bağlamında sorgulamak istiyorum.

Kur'an-ı Kerim, dini kisve altında toplumsal sömürüyü meşrulaştıran politik-ekonomik elitlerle mücadele eden peygamberlerin kıssalarıyla doludur. Oligarşik Mekke devleti elitleriyle mücadelede Hz.

Muhammed'in de muhatapları, tanrıya kendilerince inanan ve ibadet eden kimselerdi. Ancak bu dindarlıkları, İslam'ın toplumsal hayatı adalet ilkeleleriyle şekillendiren din algısından çok farklıydı. Bu anlamda Hz. Peygamber dönemi, her yönüyle Müslümanlar için temel bağlayıcı dönemdir. Ne var ki, onun vefat edişinden otuz yıl gibi kısa bir süre sonra, hilafet mücadeleleri sonucu iktidar

zekât verecek fakirin kalmadığı dönemler veya başka hiçbir toplumda görülmemiş olan "sada-ka taşları" gibi hatıralar, maa-lesef nadir görülen kısa tarihsel kesitler; geçmişimizi kutsayan anılar olarak kalmıştır. Zaman zaman sömürü düzenine çomak sokan adil yöneticiler çıkmışsa da ömürleri çok kısa olmuş, dönemin bezirgânları karşısında mağlup olmuşlardır. Kısaca, tarih boyunca İslam medeniye-

Sol bütün o bilimselciliğine rağmen Kur'an'ın hangi tarihsel aşamalardan geçerek bugüne ulaştığını pek merak etmez. Dolayısıyla içindekilerin de onun için herhangi bir anlam ifade etmesi beklenmez. Bu yüzden nasıl bir tanrı ile muhatap olduğunu ya da en azından nasıl bir tanrının onu kendisine muhatap aldığını bilmez.

ve mülkiyete dair ortaya çıkan zihniyetin, uydurma hadisler ve fıkıh-itikat ekolleri şeklinde doktrine de bulaşması yüzünden İslami düşüncede bazı kalıp yanlışlar günümüze kadar ulaşmıştır. Çok kısa zamanda hilafet saltanata dönüşmüş, bu yapı mülk edinmenin, biriktirmenin, ekonomik kaynakları tekele almanın aracına dönüşmüş; iktidar, makam ve mevki arzusu İslam'ın adeta bütün sosyal adalet ilkelerini ayaklar altına almıştır. Her zaman övünerek tekrar edegeldiğimiz, toplumda

tinde mülkiyet ilişkileri, gayrimüslim toplumlarda da yaygın olan ilişkilerden pek farklı olmamıştır. Sorun, nicelik farklarıyla örtbas edilemeyecek kadar hayatı bir zihniyet benzerliğidir.

Muaviye'nin hilafeti ve sonraki gelişmeler, bir kırılma noktası teşkil etmesi açısından önemlidir. Hz. Ali ile aralarındaki mücadeleden çeşitli entrikalarla üstün çıkan, sahip olduğu iktidarı mülk edinmenin aracına dönüştürüp, kendisine muhalif olanları susturan ve kendisinden

sonra halife olarak oğlu Yezid'i atayarak saltanat sürecini başlatmış olan Muaviye hakkında ehl-i sünnet'in bakış açısı ne yazık ki içler acısıdır. Yaşanan onca kanlı olay ve sömürü, onun sahabe ve bir süre vahiy kâtipliği yapmış olmasına dayanılarak görmezden gelinmiş, meseleyi sadece Hz. Ali ile araların-daki bir içtihad farkı olarak görme basitliğine düşülmüş ve sükût edilmiş, ses çıkar-
ranlar da "ehl-i dalâlet" görülmüştür. Bu tavır da, Hz. Peygamber'in sahabesi hakkında söylediği öne sürülen hadislerle temellendirilmiştir. Oysa sahih kaynaklarda sahabe, gökten inmiş günahsız "süper müslümanlar" olarak değil, insanlık tarihine örnek olmuş, amel-
lerinin yanında hataları ve günahları da olan bir "beşer" topluluğu olarak çıkar karşımıza. Savaş ganimetinden zimmetine mal geçirerek yolsuzluk yapan, bu ortaya çıkınca da gururuna yediremeyip dinden döneninden³, evli olduğu halde zina edip ölümle⁴, içki müptelalığı yüzünden de defalarca uyarılıp tazirle cezalandırılanına⁵, bir dönem vahiy kâtipliği de yaptığı halde daha sonra Hristiyanlığa dönenine⁶ kadar, nadir de olsa benzeri yanlışlıklar sahabe hayatında da görülmüştür. Ne var ki, çarpıtılmış sahabe anlayışı yüzünden İslam tarihinin acı tecrübeleri karşısında Müslümanlar tam anlamıyla pasifize olmuş,

olayları nasıl değerlendireceklerini şaşırmışlardır. Muaviye ile Hz. Ali arasında yaşananlarda Hz. Ali'nin haklı olduğu veya -daha Sünni bir ifadeyle- Muaviye'nin içtihadında hata ettiği kabul edilmiş olsa da, bu naif kabul bütün İslam tarihini kirlüten iktidar ilişkilerini süme-

Seyyid Kutub ve Ali Şeriatî, dikey ve yatay ilişkileri birbirine bağlayan, "tevhid" ve "adalet" sisteminin temel ilkelerini bize kalemlerinde dil oyunlarına, ağıdalı kelimeler ve söz sanatlarına; hayatlarında ise ilkesizliklere, idare etmelere, köprüde ayıyı dayı görmelere tenezzül etmeden, en yalın şekilde sunmuş olan ve güç-ilke ayırımını çok iyi bilen fikir ve aksiyon adamlarıdır.

naltı etmeye yetmiştir. Bu sümenaltı hastalığı itikad mezhepleri olarak şekillenmiştir. Bütün fiillerin, kaderin zorunluluğu ile Allah tarafından önceden belirlendiği, dolayısıyla özgür iradenin inkâr edildiği Cebriyye gibi bir itikadın, bütün yolsuzluklarını "Allah'ın takdiri" diye halka yutturan Emevilerin resmi

mezhebi olması oldukça manidardır (!).

Sömürü düzenine çomak sokanlardan biri olan, İslam tarihinde yaşantısıyla benzerliğinden dolayı Hz. Ömer'e atfen lakabı II. Ömer olan Emevi halifelerinden Ömer bin Abdülaziz, kendisinden öncesi ve sonrasıyla değişen mülkiyet ilişkilerini göstermesi açısından önemlidir. Kendisi yıllar sonra iktidara gelmiş olmasına rağmen raşid halifeler arasında sayılır. Onu II. Ömer yapansa, dönemin yönetim kadrolarında servet yığarak güçlerini pekiştiren, halk fakirlik ve ağır vergilerle boğuşurken lüks yaşam sürmekten utanmayan Emevi iktidar ailesinin haksız yolla elde ettikleri bütün mallara el koyup bunları halka dağıtması, görevlerini kötüye kullanan valileri sert bir şekilde cezalandırması ve içinde kendi ailesi olsa dahi, sömürü sistemine meydan okumasıydı. Ancak yalnızca 2,5 yıl iktidarda kalabilmiş, zehirlenerek şehit edilmek suretiyle tasfiye edilmiş, böylece bir önceki zihniyet tekrar yerleşmiştir. Ömer bin Abdülaziz'i hep hayırla yâd eder, hilafet dönemi-
ni İslam'da tecdid (yenilenme) dönemi olarak anarız. Ancak bu yenilenmenin neyi ifade ettiğini ve kendisinden sonra yine devam eden sömürü ilişkilerinin mahiyetini hiç sorgulamayız.

Benzer bir kirlenmişlik, Hz.

Peygamber tarafından kaldırıldığı halde yüzyıllarca devam ettirilen kölelik sistemidir. Kölelik ve savaş esirliği birbirine karıştırılmış, kölelerin emekleri sömürülmüş, cariyeliğin kurumsallaşmasıyla da şeriatın gölgesinde adeta fuhuş meşrulaştırılmıştır⁷. 1900'lere kadar İstanbul'da köle ve cariyelerin alınıp-satıldığı, hatta bugün dahi bazı Müslüman ülkelerde köle pazarlarının olduğu gerçeği karşısında parlak geçmiş hikâyelerimizin hiçbir anlamı yoktur! "Annelerin hür doğurduğu insanları ne zamandan beri köleleştirdiniz?" diyen İslam, maalesef tarihinde köle isyanlarına dahi şahit olmuş, bu isyanlar kanlı bir şekilde bastırılarak yüz binlerce köle öldürülmüştür.⁸

Karşımızda Hz. Muhammed (s.a.v)'in İslam devrimini lekeleyen, yukarıda değindiklerime benzer bazı suistimaller ve özellikle siyasal iktidar ve mülkiyete ilişkin günümüze kadar ulaşmış bir kalıp zihniyet varken ve Müslümanlar Muaviye ile Ebuzer'in yeşilin aynı tonlarında olmadıklarını kabullenmemişken; önyargıları yüzünden İslam'a yabancılaşan Sol'u suçlamanın bu aşamada yersiz olduğunu düşünüyorum. Yine de hiçbir yozlaşma, ne bizler için, 1400 yıllık "atalar dini"ni kutlamak suretiyle, yeni bir söylem ve güncel pratik üretmekten ziyade "ahir zaman" simidi-ne sarılarak, azıcık imanla ucuz cennet hesapları yapmaya; ne de

Sol için, tarihteki bazı istismarlar yüzünden varoluş sorularından kaçmaya bir gerekçedir.

Bugün, sorgulamadan ve tetkik etmeden mutlak bilgi olarak kabul ettiğimiz, bizden öncekilerin de benzer bir kutsama ile aynen yeniden ürettiği, içinde sözünü ettiğim benzer çelişkilerle dolu tarihimiz, yeni bir düşünsel canlanmayı ve dinamizmi; dilin ve dinin temel sınırları içinde her türlü fikri üretimi Müslümanlar açısından zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda iki önemli karakter benim açımdan bu tür bir dinamizmin anahtarları mesabesindedir: Seyyid Kutub ve Ali Şeraiti. Tekraren söylemek gerekir ki, bu iki şahsiyet, dikey ve yatay ilişkileri birbirine bağlayan, "tevhid" ve "adalet" sisteminin temel ilkelerini bize kalemlerinde dil oyunlarına, ağdalı kelimeler ve söz sanatlarına; hayatlarında ise ilkesizliklere, idare etmelere, köprüde ayıyı dayı görmelere tenezzül etmeden, en yalın şekilde sunmuş olan ve güç-ilde ayırımını çok iyi bilen fikir ve aksiyon adamlarıdır. Bu iki düşünürü aynı kaptı yoğurarak ve bu davaya adanmış berrak zihinleri de harca katarak İslam davasında büyük bir adım atılabileceğini düşünüyorum. Ne var ki bu tür bir çözümlemenin, entelektüel birikimleri ve stratejik düşünme yetenekleri (!), böyle heyecanlı ve romantik tavrırlara (!) pabuç bırakmayacak masa başı davetçilerimize ve dillerine

pelesenk ettikleri "İslam birliği" söylemini yalnızca kendilerinin bildiği hak yolda (!) giderek yalanlayan, "ne yaptıklarını çok iyi bilen, ama yine de yapan"⁹ cemaatlerimize biraz uzak kaldığının farkındayım.

1 Günümüzde anlam kaymasına uğramış en tipik kavramlardan olan "din" üzerinde detaylı yetkin çalışmalar özellikle incelenmelidir.

2 Bu arada İslam'ı bütün sosyal, ekonomik ve politik fonksiyonlarından arındırmış ve cemaat faaliyetleri konusunda şimdiye kadar çok sert önlemler almış olan resmi ideolojinin, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, hatta bizzat İstanbul'un göbeğinde dahi örgütlenmiş bu tarikatlara -küçük çaplı manipülasyonlar dışında- dokunmamış olması oldukça manidardır.

3 Tume bin Hubeyrik hakkında, Taberî, Abdullah b. Cerîr, Câmi'u'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kur'ân, IV, 5/265-268, Beyrut, 1998; 15 cilt, 30 cüz. Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'an Dili, III, 1458.

4 Müslim, Hudûd, 22; eş-Şevkânî, Neylül-Evtâr, VII, 95,109; ez-Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 314 vd.

5 Vâkıdî, II, 665; Buhârî, VIII, 14; İbnü'l-Esîr, Üsd, III, 216.

6 http://muhaddis.org/cgi-bin/dbman/db.cgi?db=hadis&uid=default&Fasil=---&Konu=---&Ravi=enes&Hadis=&SNo=&key word=&mh=10&sb=---&so=ascend&view_records=Sorgula&nh=18

7 Ali Rıza Demircan, Kur'an ve Sünnet Işığında Cariyeler ve Sömürülen Cinsellikleri, Beyan Yayınları.

8 Mustafa Demirci, Siyah Öfke: Ortaçağ İslam Dünyasında Zenci Kölelerin İsyanı, Çizgi Yayınları, 2005, İstanbul.

9 Zizek, Slavoj. The Sublime Object of Ideology (London; New York: Verso, 1989), pp. 28-30.

Hayat Veren Çağrı: KUR'AN*

Fatma KUTLUOĞLU

Ki yıllık Kur'an programının son dersini siz misafirlerimizle birlikte yapmayı bizlere bahşeden yüce Allah'a hamdlar ve senalar olsun. Bütün bu hayat mücadelemizde bize hayat veren çağrıdan bizi uzaklaştıran sebepler üzerinde durmak istiyorum. Takdir edersiniz ki Kur'an'ı iki cümle ile anlatmak mümkün değil. Burada özellikle kalabalık nedeniyle yerde oturan muhterem misafirlerimizi görünce ister istemez Allah Resulü'nün şu sözü aklıma geldi: **"Kimin ayakları Allah yolunda tozlanırsa Allah ona cehennemini haram kılar."** Onun için Allah'ın kelâmını dinlemek üzere çok az da olsa bir eziyete katlananlar, bunun eziyet olmadığını; Allah Teâlâ'nın üzer-

lerinizin, ayaklarınızın tozlanmasını ibadet kabul ettiğini ve o azalarınıza cehennem ateşini haram kıldığını sakın unutmayınız. Mü'minin, Allah'ın rızasını düşünerek yaptığı her şey ibadettir. Kıyamet günü mizanınıza konacak en önemli ağırdır.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: **"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın"** ve **"Başınıza bir kötülük gelirse biliniz ki yaptıklarınızın karşılığıdır"** ve yine **"Gelen her iyilik Allah'tandır."** Demek ki nefis denen o düşman bizi daima hayırdan men etmeye çalışır, fücuru ilham edip insanı harama sevk eder. Bu tehlikeye çok dikkat etmemiz gerekir. Zira Allah'ın rızasına uygun bir hayatı yaşanılır kılabilirim. Kur'an kendisini şöyle ifade

eder: **"Bu bütün insanlık için bir açıklama, çağrı, hakikati anlatan bir belgedir. Muttakîler /Allah'a karşı sorumluluk bilincine haiz olanlar için ise doğru yolu gösteren bir rehber ve müjdeleyicidir."** Acaba bize ne oldu ki istikametten uzaklaştık? Bize ne oldu ki uzun zamandır müjdeleri yakalayamıyoruz? Kur'an'la bizim aramızda nasıl mesafe girdi ki Kur'an hemen yanı başımızdayken O'nun hayat veren çağrısına gönüllerimiz, kulaklarımız tıkalı oldu.

"Ey iman edenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Resulüne uyun, koşarak icabet edin." Her birerimiz Kur'an'la münasebetimizin sağlam bir şekilde inşa edilip edilmediğini sorgulama sadedinde kendimizi bir iç muhasebeye tâbi tutmalıyız. Zira Allah, Resulü'nün lisaniyla bizlere şöyle buyuruyor: **"Sana vahyedilenelemredilene uy!"** **"Size ne vahyolunmuşsa ona sımsıkı sarılın ve ona uyun!"** Allah, Resulüne böyle derken, mü'minlere de hitaben **"Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ki ayrılığa düşmeyesiniz."**

Kur'an'la İlişki Biçimimiz

Bugün biz müslümanlara baktığımız zaman gördüğümüz manzara yeise düşürücü olmasa da çok sevindirici değil . Zira bir mü'minde olması gereken vasıfların, özelliklerin olmadığını görmekteyiz. Müslüman dediğimiz kimseler, cemaatler, gruplar kendilerine davet ettikleri insanları Allah'ın Kitabı'na davet etmeleri gerekirken, eğer başucu olarak beşeri kitapları Kur'an'ın önüne geçirmişler ve o kitaba davet ediyorlarsa biz gerçekten Kur'an'dan uzaklaşmaya başladık demektir. Yine, tek merci/otorite Kur'an olmasına rağmen ölmüş veya yaşayan kişi ve önderleri insanlara merci/nihai nokta/yön verecek olarak gösteriyorlarsa demek ki bizim Kur'an'la ilişkimizde bir sorun var. Rabbimizle ilişkimizde aramıza vasıtalardan ve mesafeler koymuşuz demektir. İşte bundan dolayıdır ki Furkan sûresinin 30. ayet-i kerimesinde Allah Resulü'nün lisanıyla Allah Teâlâ bize şöyle buyuruyor: **"Ey Rabbim! Benim topluluğum/kavmim senin kitabını terk edilmiş/mehcur bıraktı."** Uygulanmayan, tatbik ala-

nına konulmayan bir tutum takınıldı. Öyle ki Kur'an bir vadide onlar ise başka bir vadide. Evet, biz mü'minler Allah Resulü'nün Rabbisinin diliyle dillendirdiği şikâyet muhatap olmamak için olanca gücümüzle hablullaha/Allah'ın ipine diğer bir ifadeyle Allah'ın zikrine yani Kur'an'a sımsıkı sarılmak mecburiyetimiz vardır. "Kur'an'a sarılmak nasıl olur" diye soranlar olabilir. Çok sevdiğiniz bir kimseye nasıl muhabbetle sarılırsınız? Kucaklırsınız. Adeta bağrınıza basarsınız. Oysa biz iman ettik. Hidayet, nur, rehber, şifa olan bu Kur'an'a sevgimizin çok olduğunu ifade ediyoruz ama onun içindekilerinin ne olduğunu, bizi neye çağırdığını, bizden ne istediğini bilmiyor isek bu bir sevgi ifadesi değil aksine Kur'an'dan uzaklaşma ifadesi olur. Allah Teâlâ Hac sûresinin 78. ayetinde bizlere şöyle buyurur: **"Allah uğrunda hakkını vererek mücahede edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklememi."** Yani Allah Teâlâ bize bir sorumluluğu/yükümlülüğü yüklemiş ve bize diyor ki "sizi seçtim ve din hususunda hiçbir zorluk yüklemedim." Demek ki şunu yapamıyoruz,

şuna zaman, çevre, evlatlarımız, eşlerimiz veya işimiz elvermiyor gibi bahaneler öne sürdüğümüz zaman Allah'ın buradaki ifadesine aykırı bir tutum takınmış oluyoruz. Çünkü Allah Teâlâ size bir güçlük/zorluk yüklemedi diyor. Zira **"Allah kuluna taşıyamayacağı hiçbir şeyi yüklemez."** Demek ki kıyamet günü mazeret olarak ifade edeceğimiz düşüncelerimizi bu ayetler ışığında yeniden tartmamız gerekmektedir. Hac sûresinin 78. ayetine devam edersek: **"Babanız İbrahim'in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da müslüman diye isimlendirdi"** "Müslüman" adını Cenab-ı Hak bize niye verdi? **"Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (örnek/ öncü /rehber) olsun, siz de bütün insanlara şahit (ve örnek) olasınız."** Yani Allah Teâlâ, Peygamber'in gösterdiği örneği taşımanız için sizlere müslümanlar adını verdi. Demek ki müslüman adını alabilmek bir gayret ister. Kulluk/sorumluluk bilinci ister. Allah Teâlâ o sorumluluk bilincini, o gayreti ve çerçeveyi bize zikrinde, kitabında Kur'an-ı

Kerim’inde bildiriyor. Neyi yapmamız, neyi de yapmamız gerekir. Bütün bunların toplamı Allah’a kulluk bilinci dediğimiz o çerçevenin içine yerleştirilmiştir. İnsana emanet olarak yüklenmiş olan kulluk vazifesinin kitabıdır Kur’an. Bu kitabı bilmeden Allah’ın size yüklediği kulluk vazifesini **“Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”** diyerek size verdiği, iradesini yeryüzünde tahakkuk ettirme mesuliyetini nasıl yerine getireceğinizi bilemezsiniz. Demek ki Kur’an’ı öğrenmek “ben müslümanım” diyen herkese farz-ı ayndır. Yani namaz, oruç gibi devredilmez bir mükellefiyettir. Cenab-ı Hak **“Ben, cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım”** derken kulluk vazifelerini ifa etsinler diye yarattığını buyurur. Allah Teâlâ vahyiyle ve vahyin hayata tatbiki olan Resulü’nün hayatıyla bunu bizden istiyor. Biz mademki **“iman ettik”** diyoruz. Öyleyse Kur’an’a ve Resule tâbi olmak ile kulluğun gereğini yerine getirmemiz elzemdir. Örnekliğiyle ortaya koyduğu Resulullah’tan alıp biz bu örnekliği bütün insanlığa taşıyacağız ki müslümanlar adını almaya hak kazansın. Yoksa kimlik kartlarımızda müslüman yazması hiçbir anlam ifade etmez. Bu bağlamda Resulullah’ın çok güzel bir sözü var: **“İstediğiniz kadar okuyun, bildiğinizle amel etmedikçe, Allah size mükâfat vermez.”** “Kur’an-ı Kerim’i biliyoruz, belirli günlerde okuyoruz” diyebilirsiniz. Ancak Kur’an’ı okumaktan kastın ne olması gerektiğine bakmamız lazım. Okumaktan maksat kelimeleri telaffuz etmek değildir.

Kur’an’da kelimededen manaya ulaşmak ve akabinde mananın da kalbe ulaşmasıdır. Allah’ın bizden istediği budur. Gaye kulluktur. Kulluk bilincini iyi idrak etmek, Kur’an’ı hayatımızın ve mana dünyamızın yegâne kaynağı olduğunu olanca açıklığıyla idrak etmemizdir. Onun içindir ki Resulullah’ın vefatından sonra ashâb-ı kiram “Allah

Hiçbir ferd, hiçbir müslüman cemaat ve yine hiçbir önder kişi/ kanaat sahibi başkalarını Kur’an’dan başka bir merciye davet edemez. Şayet Allah’ın kitabına değil de beşer ürünü eserleri referans kabul edip onlara uyuyorlarsa, İslam adına ortaya çıkanlar başkalarını yegâne merci olan Kur’an’a değil kendi fırka, mezheb ve meşreplerine çağırıyorlarsa, sözde İslami cemaatler, gruplar Kuran’ı önder edinmek yerine ölmüş veya yaşayan kişileri kutsal rehber edinmişlerse Kur’an ile aramıza mesafe koyup Kur’an’ın önüne başka şeyler geçirmişiz demektir.

Resulünün ahlakı nasıldı?” Hazret-i Aîşe validemize soruyordu. Hazret-i Aîşe validemiz bu soruya soruyla cevap veriyordu: **“Siz hiç Kur’an okumaz mısınız? Resulullah’ın ahlakı/hayatı Kur’an’dı”** Yine Hazret-i Aîşe validemizin diğer bir ifadesiyle **“O yürüyen bir Kur’an’dı.”**

Yaşayan Kur’an

Bizler Resulullah’tan aldığımız o öğretileri hayatımıza tatbik ederek, örnekliğini ortaya koyarak insanlığa takdim edebiliyor muyuz? Yani “yaşayan/yürüyen Kur’an” olabiliyor muyuz? Eğer oluyorsak Kur’an’ı o zaman okuyoruz demektir. Yoksa Kur’an’ı okumaktan kasıt manasını bilmeden okumak değildir. **“Ey Kitap ehli! Tevrat’ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirileni (Kur’an’ı) uygulamadıkça hiçbir şey/ esas üzere değilsiniz.”** Bu buyruk, Kur’an’ın yaşanan, hayat veren, dirilten bir kitap olduğunu; O’na imanın gereğinin hayata tatbik edilmesi olduğunu; bunun aksi şeylerin ise Kur’an’a iman olmadığını ifade eder. Tatbik etmiyorsanız, **siz rengini vermiyorsanız**, sizi şekillendirmiyorsa, ahlakınızı Rabbanî bir boya ile boyamıyorsa öyleyse “bu Kur’an’a iman ettim ve okuyorum” demek en azından yalan bir ifadedir. Çünkü Cenab-ı Hak “tatbik etmedikçe hiçbir esas üzere değilsiniz” demesini yine Resul-u Ekrem (aleyhisselatu vesselam)’ın “İstediğiniz kadar okuyun/öğrenin, bildiğinizle amel etmedikçe, Allah size mükâfat vermez” ifadesiyle bütünleştirdiğimiz zaman ortaya çıkan hakikat budur. Kur’an mü’minler için şifadır, rahmettir, yol gösterendir, müjdeleyendir. **“Allah, iman edenlerin velisi (dostu ve destekçisi) dir. Onları karanlıklardan nura çıkarır”** Kaostan, bunalımdan, kandan, gözyaşından çıkarır felaha ulaştırır. Dönüp bakalım etrafımıza, biz barış ve huzur içinde; birbirimize (kin, hased, bağy ve fesattan arınmış) kardeşlik

duygusuyla, yardımlaşma duygusunun en üst derecede olduğu, kalplerin sevgiyle kaynadığı; doğudaki bir müslüman kardeşinin ayağına bir diken battığındaki acıyı batıdaki kardeşi hissedebiliyor muyuz? “Komşusu açken kendisi tok yatan bizden değildir” diyen Nebi’nin sözleri, kulaklarımızda ve gönlümüzde yer bulabiliyor mu? Ya da ne kadarı yer bulabiliyor? Konuyu tavih etmek için bir örnekle devam edelim.

Malumunuz umre mevsimi açıldı. İnsanlar Allah’ın beytine koşturarak gidiyorlar. Ancak biliyoruz ki üç tür seyahat yapılır. Birincisi ticaret için olan seyahattir. İkincisi gezmek-görmek için (turistik) yapılandır. Üçüncü seyahat türü ise Allah’ın rızasını talep için yapılan seyahattir. Umreye gidenlerin çoğuna baktığımız vakit ticarete mi yoksa seyahate mi gidiyor anlaşılmıyor? Allah’ın rızasına müteveccih mi dersiniz cevabı zor olsa gerektir. Bunu bir örnekle izah edeyim. Resul-u Ekrem (aleyhisselatu ve selem) hacca giderken binek olarak yaşlı bir yük devesine binmiş. Üzerinde de ridası / örtüsü var. Ama keçeleşmiş bir halde. Elbette yokluktan değil. Dünyaya misafir geldiğinin bilincini kılığında kıyafetinde hissettirmesinden, zühdü ve kanaatinden. Sefer esnasında Rabbisine şöyle dua ediyor: **“Ey Allahum, bunu, bana, içinde riya süm’a (gösteriş ve şöhrret) bulunmayan mebrur ve makbul bir hac kıl”** Bu manzara karşısında biz kendimize dönüp bakalım. Biz bavullarımıza neleri koyuyoruz? Takvayı, tevazuu, sabrı ve kanaati mi? Yoksa tefahür (kibir) ve tekastürü (mal-evlat ile övünme) mü? Nasıl ve ne şekilde gidiyoruz? Bu gidiş Allah’ın rızasını talep eden Nebi’nin gidişini mi yoksa

turistik seyahati mi andırıyor? Bunu düşününce şu ortaya çıkıyor, müslümanlar Kur’an’dan ve Nebi’sinden çok uzaklaşmış. Müslümanların üzerinde Rahman’ın boyası ve Nebi’nin kokusu, eseri solmuş. Hayat boşluk kabul etmez. Kur’an’dan uzaklaştığımız sürece onun yerine beşerî felsefeler, ürünler geçer. Kur’an’la aramıza mesafe koyan en önemli nokta da budur. Allah Teâlâ “Kur’an’a sımsıkı yapış” diyor. O’na yapışmak için aracı ara demiyor. Kur’an’a uymayı emrediyor. Kur’an’a uymak, Kur’an’ın dediğini harfiyen yapmak demektir. Bu gayret içinde olursak biz Kur’an ehli içinde olanlardan oluruz. Allah Teâlâ tam tersi bir tutum sergileyenler için şöyle demektedir: **“Kim de benim zikrimden (Kur’an’dan) yüz çevirirse, bilsin ki, onun dar bir hayat alanı (sıkıntılı bir geçim) olacaktır; ve Kıyamet Günü onu kör olarak kaldıracaktır. (Böyle biri, Kıyamet Günü’nde:) “Rabbim, ben gören biriymen beni niçin kör olarak kaldırdın?” diye soracak. (Allah da ona:) “Şunun için,” diye cevap verecek, “sana mesajlarımız gelmişti de sen onları göz ardı etmiştin; ve bugün de aynen öyle göz ardı edileceksin!”** Bu müthiş bir ihtar! Allah’ın yüzümüze bakmaması ne anlam ifade eder? Merhametinden, affından, sevgisinden yoksun olmamız demektir. Ne kadar kendimize güveniyoruz ki Rahman’ın merhametinden, affından mahrum kalsak da bizim için hiç önemli değilmiş gibi sorumsuzluk içinde yaşıyoruz. Bu noktada insanın sorumsuz tavrıyla diğer varlıkların Allah’a teslimiyeti arasındaki farka biraz temas edersek konu daha netleşecektir. **“Eğer biz, bu Kur’an’ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah kor-**

kusundan (kendisine yüklenen kulluk sorumluluğundan) başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz.” Bu ayet-i kerime bize şunu gösteriyor: Akıl ve idraki olmayan, cansız olan bir dağa bu kulluk/halifelik sorumluluğunu onun üzerine indirmiş olsaydık Allah’a vereceği hesabın korkusundan dolayı paramparça olduğunu görürdün. Ey insan akıl ve idrak sahibi olduğun halde, Kur’an’ı okuduğunu ve onu anladığını söylediğin halde, bu Kur’an’dan sorumlu tutulacağını, kıyamette hesaba çekileceğini bildiğin halde üstlendiğin vazifeye karşı nasıl oluyor da gamsız ve sorumsuzcuna laubali bir tutum sergiliyorsun. Allah Teâlâ cansız bir varlıkla akıl ve irade sahibi insan arasında emanetini üstlenme hususunda iki varlığın tutumunu kendisinin yüceliğini, hesaba çekeceğini, o hesabın da dehşetini dağın parçalanmasında resmederek bize anlatmaktadır. Bu örneği vermesindeki gaye üstlendiğimiz vazifenin ne kadar önemli olduğunu ve bu dünyanın sebepsiz yaratılmadığını, bu dünyada yaptıklarımızdan kıyamet günü hesaba çekileceğimizi; ateşe ne kadar dayanıklıysak Allah’ın kitabından o kadar uzaklaşabileceğimiz noktasında ciddi bir uyarıdır. Resulünü uyarı ve O’na iman eden ümmetini - kitaba uyup uymamak noktasında- uyarı: **“Sen sana indirilene (vahye) uy. Kitab’a sımsıkı sarıl.”** Ey O Resul’e tâbi olanlar! Vahye uyun! Yani Kitaba sımsıkı sarılın! Yani Kitab’ın söylediğini hayatınız içinde yaşayın! Hayatınızı, kendinizi, düşüncelerinizi, his ve tefekkür dünyanızı Kur’an’a göre şekillendirin! Eğer müslüman kimliği taşıyorsanız sizi kalıba soka-

cak tek bir kriter ve kalıp vardır, o da Kur'anî ve Rahmanî kalıptır. Bunun dışındaki tüm kalıplar, tüm şekillendirmeler bâtıldır, hurafedir. Hak vardır bir de bâtil vardır. Ya Kitab'a uyacağız, Resul'ün tatbikatıyla O'nun örnekliğini hayat içinde yaşayacağız. Ya da O'na uydüğümüzü zannedip, şeytana tâbi olmuş olacağız. Onu da Kur'an şöyle anlatır: **"Benim zikrimden yüz çevirenler, Kur'an'a karşı duyarsız olanlar onlara bir şeytan musallat ederiz ki, o onun yanından hiç ayrılmayan bir arkadaş olur. O, iman ettiğini söyleyenleri yoldan çıkarır da ancak o kişiler kendilerinin hidayet üzere olduklarını zannederler."** Demek ki Kur'an'dan ayrılmamanın böylesine ağır bir vebali olduğunu aklılarımızdan çıkarmamız gerekmektedir. Kur'an'ın bizim başucumuzdaki bir kitap, merci ve kaynak kitabımız olması gerektiğini, ahiret ve dünya mutluluğumuzun O'na bağlı olduğunu, bizler için nur, aydınlık, yol gösterici olduğunu ve içinde hiç şek-şüphe taşımayan bir kitap olduğunu Bakara sûresinin ilk ayetlerinde haykırır. **"Bu öyle bir kitaptır ki O'nun içinde hiçbir şüphe ve şek bulamazsın."** O Hakkın ta kendisidir. **"Hakk/Mutlak doğru Rabbinden gelendir"** **"Allah'a karşı sorumluluk bilincine sahip olan gerçek iman sahipleri için ise "hidayet"tir, yol**

gösteren "Hâdi"dir."

Demek ki biz O Hâdi'den O'nun istediği şekilde istifade edemiyoruz. Bütün bir ümmet olarak kendi halimize dönüp, bakalım. Kur'an burada ama ahlakımız, yaptıklarımızın ne kadarı Kur'an'a uyuyor. Davranışlarımızla Nebi'nin (aleyhisselatu vesselam) davranışları örtüşüyor mu? "Hayâ imandandır" diyen Nebi'nin ümmeti olarak hayâ konusunda neredeyiz? İman zayıfladıkça hayâ da bizden uzaklaşmaya başladı. Dolayısıyla Peygamberî ahlak bizden uzaklaşmaya başladı. Dostluklar azaldı. Akraba bağları zayıfladı. Küçüklere sevgimiz, büyüklere hürmetimiz kalmadı. Bir yerde nefsimize hitap eden bir şey varsa orada saatlerce bekleyebiliriz. Ama Rabbimizin rızası için acaba kaç dakika ayakta durabilirim? Veya kaç dakika rahatsız bir şekilde oturabilirim? Yine ne kadar yol/mesafe kat edebilirim. "Allah yolunda kimin ayağı tozlanmıssa Allah ona ateşi haram kılar" derken bu noktayı da hiç aklımızdan çıkarmayalım. Hepimiz çok değerliyiz yani eşref-i mahlûkuz. Bu değeri kimse değil Allah verdi. Başımızın tacıdır.

Kitaba Davet

Kur'an'da **"Bütün mü'minler birbirlerinin kardeşleridir."** buyrulur. Biz bu Kitap'tan

dolayı kardeşiz. Yolumuz bir, Peygamberimiz bir, Kitab'ımız bir ve Allah bizi kardeş kıldı. Verdiği nimetle, gönderdiği vahiyle. Eğer o kardeşlikler bozuluyorsa, mezhep kavgaları çıkıyorsa, cemaat taassubuyla gruplar birbirlerine kinle bakıyorsa ya da gruplar hep başka kitaplara davet edip, bu Kitab'a davet etmiyorsa "bütün mü'minler birbirlerinin kardeşleridirler." ayeti bizim hayatımızda buharlaşmış demektir. O'nu yeninde hayatımıza ikame ettirsek Allah Teâlâ va'd ediyor: **"Kâfirler istemese bile, siz değil mi ki O'nu rehber edindiniz, o Rehber, Hâdi, sizin üstünüzdeki nurunu tamamlayacaktır."** Allah'ın ne mükemmel bir müjdesi! Ancak bir şart var, o Hâdi'ye tâbi olur, O'nun izini sürerseniz karanlıktan aydınlığa çıkarsınız. Eğer Hâdi'yi/Kur'an'ı bırakırsanız, Allah insana şeytani musallat eder ve o kişi amellerini güzel görür, kendisinin Hak yolda olduğunu zanneder.

Özetlersek, hiçbir ferd, hiçbir müslüman cemaat ve yine hiçbir önder kişi/ kanaat sahibi başkalarını Kur'an'dan başka bir merciye davet edemez. Şayet Allah'ın kitabına değil de beşer ürünü eserleri referans kabul edip onlara uyuyorlarsa, İslam adına ortaya çıkanlar başkalarını yegâne merci olan Kur'an'a değil kendi fırka, mezhep ve meşreplerine çağırıyorlarsa, sözde İslami cemaatler, gruplar Kur'an'ı önder edinmek yerine ölmüş veya yaşayan kişileri kutsal rehber edinmişlerse, Kur'an ile aramıza mesafe koyup Kur'an'ın önüne başka şeyler geçirmişiz demektir. Bu sözlerime itiraz edenler olabilir. Zira herkes Kur'an'ı en yüce telakki ettiklerini söyler. Hâlbuki kişi Kur'an elinde olduğu halde başka bir

bilgiye/kanaate veya kitaba göre hareket ederse o kitapları/kişileri Kur'an'ın önüne geçirmiş olur. Allah Resulü, “*Size öyle bir şey bırakıyorum ki O'na sınıksı sarılırsanız asla sıkıntıya düşmezsiniz*” diyor. O bıraktığı nedir? Allah'ın kitabı Kur'an. Öyleyse bir müslüman olarak vazifemiz bu Kitab'ı öğrenmek, öğrendiklerimizi hayatımıza tatbik etmek ve öğrendiklerimizi başkalarına tebliğ etmektir. Ve yine tebliğ ederken alacağımız eleştiriler ya da kınamalar karşısında Allah'tan sabır istemek ve Allah'a tevekkül etmek ve Allah'ın şu ayetini hiç unutmamak gerektir: “*Hiçbir kınayıcının kınamasından korkma. Hazret-i Allah'ın kınamasından çekinin.*” O Rabbanî söz bizim kulaklarımıza her daim küpe olmalıdır. Kulların, toplumların, sistemlerin öneri ve kınamalarını Allah'a rağmen önceleyenler Rasulullah'ın (sav) buyurduğu gibi bu tür insanlar “Vahyin bereketinden” mahrum kalırlar. “Ümmetim altın ve gümüşe değer verdiği zaman (dünyevileştiklerinde) onlardan **imanın heybeti** kalkar; emr-i bil-mar'uf ve nehy-i ani'l-münkeri (iyiyi doğruyu emredip, kötülükten sakındırma) terk ettiği zaman da gene **vahyin bereketinden mahrum kalırlar**. Kur'an ancak onu yaşayan, onun mücadelesini veren, karşılaştıkları sorunları onunla çözmeye çalışan, her durumda ona başvuran, yanlışlarını onunla düzelteren doğrularını ondan öğrenip onunla pekiştiren, kısaca “yaşayan Kur'an” olmaya çalışan insanlarca anlaşılabilir. Kur'an'ı yaşayıp anlattıkça öğrenir, öğrenip yaşadıkça da anlatırsınız. Kur'an'ı okudukça iman eder, iman ettikçe okur, yaşar ve mutmain olursunuz.

Allah Teâlâ “*Hiç kimsenin hiç kimseye hatta evladın babasına/*

babanın evladına fayda vermediği o günden çekinin” buyurur. Cennetimizi de cehennemimizi de dünyada kazanacağız. Onun için dünya bir imtihan salonudur. Ömrümüz de o imtihan için verilen süredir. İmtihan soruları Kitab'ın kendisindedir. Huzur-u İlahi'de vereceğimiz cevaplar da ondadır. Eğer biz bu soruların karşılığı olan cevaplara göre hayatımızı tanzim etmediysek..! Allah bizi kıyamet günü kör olarak haşrolmaktan muhafaza buyursun.

Dersimizi Asr sûresiyle bitirmek istiyorum. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Asra, zamana yemin olsun ki insan ziyan içindedir. Bu öylesi bir zamandır ki tutmaya muktedir olamadığımız nefeslere, anlara; geri döndüremediğimiz gençliğe, güzel vakitlere, hâsılı zamanın hepsine and olsun, insan ziyandadır. Burada Asra yemin edilmesinin anlamı, zamanın insanının büyük hüsrana, zarar içinde olduğuna ve ondan ancak şu dört özellik sahibinin kurtulacağı gerçeğine şahit olmasıdır. İyi veya kötü herhangi bir işle uğraşırken saatin saniyesine bakarak geçen zamanı düşünürsek bunların ömür dediğimiz sürenin belli bir kesitinde gerçekleştiğini anlarız. Bu süre bize bu dünyada bir fırsat olarak verilmiştir. Buradan asıl sermayemizin çok hızla geçen zaman olduğunu anlayabiliriz. Büyük müfessir İmam Razi, seleften birinin kavlini naklederek “Ben bu sözden sonra Asr suresinin manasını anladım” demiştir. Razi şöyle nakleder : “Buz satan birisi pazarda şöyle bağırıyordu “Sermayesi eriyen bu şahsa merhamet edin!... “ Onun bu sözünü bu söz Asr suresinin anlamıdır dedim. İnsana verilen ömür bir buz gibi hızla erimektedir. Eğer bunu ziyan eder veya yanlış yere

harcarsa insanın hüsrana, ziyana neden olur..” Onun için geçen zamana yemin edilmesinin anlamı, hızla geçen zamanın söz konusu 4 özellikten yoksun insanın dünyada ne işle meşgul olursa olsun hayatını harcadığına ve hüsranda olduğuna şahadet etmesidir. Karlı çıkanlar ancak bu 4 özelliği taşıyanlar ve bu dünyada ona göre davrananlar olacaklardır. Bu sınav salonunda kendisine belli bir süre tanınan öğrencinin o süre içinde sorulara cevap vermek yerine başka işlerle uğraşması gibidir. Öğrenciye yakınındaki saate işaret edilerek geçen zamanın zararına olduğu ve ziyana uğrayacağı belirtilir. Karlı çıkan öğrenciler ise kendilerine tanınan zamanın her anını soruları cevaplamak için kullananlardır. Zamana, asra yemininden sonra insanın ziyandan kurtaracak şu 4 özellik sıralanır Asr suresinde: Allah'ın kendisinden istediği (tarif ettiği) gibi gerçek anlamda **Allah'a iman** edenler. Allah'ın kendilerinden razı olacağı davranışları, **salih amel**leri işleyenler. Birbirlerine **hak**ki yani Kur'an ve içindekileri **tavsiye** edenler. Bunu tavsiye ederken eş-dost ve çevrelerinden gelebilecek tepkilerin hepsine karşı birbirlerine **sabır tavsiye** edenler.

İşte bunlar o ziyana uğramaktan müstesna olanlardır.”

* Araştırma ve Kültür Vakfı Hanımlar Komisyonu tarafından iki yıldır devam eden Kur'an çalışmasının son programı Fatih Ali Emiri Kültür Merkezinde “Hayat Veren Çağrı Kur'an” konulu programla 03 Mart Çarşamba günü 13.00-16.00 saatleri arasında geniş katılımı gerçekleştirildi. Fatma Kutluoğlu ve Sibel Eraslan'ın konuşmacı olarak katıldığı programda Fatma Kutluoğlu tarafından yapılan konuşmanın metnidir.

KELİM SİDDİKİ

Mehmed Kürşad ATALAR

Müslüman bir aktivist ve entelektüel olan Kelim Siddiki, İslam'ın dünya gündemine oturduğu 1980'li yılların önde gelen şahsiyetlerinden biriydi. Siddiki'yi öne çıkaran, onun 'küresel İslami hareket' konseptinin yaygınlaşması yolunda verdiği çabaydı. Siddiki'nin Türkiye'de tanınması ise, büyük ölçüde İran Devrimi'nden sonra ve Devrim ideallerinin popülerliğini sürdürdüğü dönemde olmuştur. Her ne kadar 1970'li yılların başından itibaren İslami hareketin evrenselliği yönündeki fikirlerini Muslim Institute ve Crescent International aracılığıyla yaygınlaştırmaya çalışmışsa da, bu fikirlerin somut bir zemin bulması, ancak İran Devrimi'nden sonra mümkün olabilmıştır. Zira Devrim, Siddiki'nin düşünsel ve pratik önerilerinde merkezi konseptlerden birini oluşturmaktadır.

Siddiki'nin yaklaşımlarını, düşünsel ve eylemsel olmak üzere iki ana açıdan değerlendirmek mümkün olmakla birlikte, eylemsel boyutun bariz biçimde öne çıktığını söyleyebiliriz. Siddiki, kelimenin tam anlamıyla, bir 'eylem adamı'dır. Her ne kadar entelektüel bir arka planı bulunsada, hayatına ve önerdi-

ği çözümlere baktığımızda, onun 'eylem adamı' kimliğinin 'düşün adamı' vasfının önüne geçtiği görülür. O, klasik terminoloji ile ifade edecek olursak, iman-amel ikileminde 'amel'i öncelenen biridir. Modern dilin terimleriyle ifade edecek olursak da, o, pratiği teorinin önünde tutan bir aktivisttir. Tam da bu noktada, şu hususun altını çizmek gerekir ki, Siddiki'nin yönetsel tercihinin arkaplanında, onun özellikle 'siyaset'e bakışı belirleyici rol oynamaktadır. 'Siyaset' ise, malumdur ki, öncelikle 'devlet' ve 'toplum' ile alakalı bir alandır. Siddiki'nin düşüncesinde, 'İslam Devrimi', 'İslam devleti' ve 'Küresel İslami Hareket' kavramlarının öne çıkmasının nede-nini işte burada aramak gerekir.

Siddiki'nin Anlayışı

Siddiki'nin yaklaşımlarını özetlemek gerekirse, dönemin neredeyse bütün 'İslamcı' (ya da Radikal İslamcı) çevrelerinin şu veya bu ölçüde savunduğu gibi, o da İslam'ın "özü itibarıyla siyasal bir din olduğuna" inanmaktadır. Bu, şu anlama gelir: "Müslümanlar, siyasal iktidara sahip olmadıkları yerlerde bu iktidara sahip olmak için, bu iktidarı ellerinde bulundurdıkları yerlerde ise bu iktidarı korumak

ve yaygınlaştırmak için çalışmalıdır." Dolayısıyla, siyasal iktidar yani 'devlet' fikri, Siddiki'nin düşüncesinde merkezi önemi haiz bir nosyondur. Siddiki'nin anlayışında 'İslam Devleti' kavramının merkezde yer almasının nedenini de yine burada aramak gerekir. Ancak İslam dünyasında fiili durum bambaşka bir görünüm arz etmektedir; yani siyasal iktidar İslam'ın elinde değildir. Batılı sömürgeciler İslam dünyasını tahakkümleri altına almışlardır ve bu dünyada hükümlan olan devletler Batı'nın 'uşaklığını' yapmaktadırlar. O halde, böylesi bir vasatta Müslümanların üzerine bir görev düşmektedir ki, o da İslam'ı yeniden iktidar etmektir. Fakat burada bir strateji belirlemek gerekir ki işte Kelim Siddiki'yi küresel bir figür yapan da asıl bu husustaki önerileridir.

Siddiki'ye göre bunun yolu, bütün dünyadaki Müslümanların, öncelikle yaşadıkları ülkelerde İslami bir hareket kurmaları ve bunun toplumsal bir hüviyete kavuşmasını sağlamalarıdır. Bundan sonraki aşama ise, bu hareketlerin 'devrimci' bir strateji takip etmeleridir. Bu bağlamda o, İslam Devrimi'nin aşamalarını belirlemeye ve bunları pratize edilebilir bir forma sokmaya çalışır. Bu noktada karşı-

Kelim Sıddıki Bir Konferansta

mıza 'ulemanın önderliği' gibi bir terim çıkar ki, bu, kelime anlamının ötesinde içeriğe sahip olan bir 'kavram'dır. Sıddıki'nin bu kavramla kastettiği şudur: İslami Hareket'in önderliğini modern eğitimden geçmiş aydınlar değil, ancak ulema yapabilir. Aksi takdirde bir İslam Devrimi'nin gerçekleşmesi mümkün değildir. Aslında Sıddıki, bu düşüncesiyle, Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslami gibi örgütlerin 'organizasyon modeli'ni de kökten eleştirmekte ve dahası bu 'gelecekte' modellere karşı yeni bir 'model önerisi'nde bulunmaktadır. Onun deyimiyle, Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslami gibi örgütler, 'çekirdek kadro' anlayışı çerçevesinde örgütlenmişlerdir ve bu tür örgütlenmelerin tipik vasfı, 'halktan kopuk' olmalarıdır. Sıddıki, özellikle de İran Devrimi tecrübesini bu noktada örnek olarak gösterir ve Devrim'in başarısını önemli oranda bu 'halkçı' karakterine bağlar. Ona göre, kitlelerin devrim sürecine yaygın katılımını sağlamak için 'çekirdek kadro' modelinin yerine, Müslüman halklara güvenen yeni bir yaklaşımı benimsemek gerekir. İşte bu vurgu da, Sıddıki anlayışının bir başka ve önemli boyutunu temsil etmektedir. Sıddıki, bu hususta yeni bir kavramsallaştırmaya yönelir ve

'Müslüman kitlelerin siyasal kültürü' adlı kavramı üretir. Ona göre, Müslümanların 1400 yıllık siyasal birikimi, Müslüman halkların hafızasına kazınmıştır ve bir devrim yapılması yönünde bu halkları her zaman harekete geçirebilecek bir güce sahiptir. Burada yeter şart, Ümmet'e önderlik edecek bir 'ulema'nın olmasıdır. Sıddıki için bu kültür öylesine önemlidir ki, bir kez önderliğine kavuşursa, onun adı artık 'İslami Hareket'tir. Bu bağlamda, o, Müslüman halkların, kendi siyasal kültüründen doğmayan önderliklere iltifat etmeyeceğini; dolayısıyla da ulemanın dışında önderlik iddiasında bulunan, örneğin ulus-devlet yöneticilerinin, aydınların, modern üniversitelerin hocalarının ve 'parti siyaseti' güden liderlerin İslami Hareket'in önderliğini yapamayacağını öne sürer. Onun İmam Humeyni'ye verdiği desteğin ardında da aslında bu düşünceleri yatar. Humeyni, onun için, tam da böylesi bir liderdir ve hatta Devrim'in başarılı olmasının önemli bir nedeni de, İran'daki ulemanın Müslüman halklarının siyasal kültürünü harekete geçirebilecek potansiyellere başından beri sahip olmasıdır. Sıddıki'nin bu kavramsallaştırmadan iki önemli sonuç çıkmaktadır ki ilki, belirttiği-

miz gibi, ulemanın önderliğidir. İkincisi ise, 'yöntem'le ilgilidir. O, çekirdek kadro yapılanmalarını da, 'parti siyaseti' güdenleri de aynı gerekçeyle eleştirmektedir. Ona göre, İslam dünyasında (özellikle de Mısır, Türkiye, Pakistan ve Endonezya gibi ülkelerde) görülen 'muhafazakar-dinci' partiler, asla bir İslami Hareket'e dönüşemezler. Çünkü bu partiler, verili bir ortamda (yani laik-seküler bir zeminde) faaliyet göstermeyi kabullenmişlerdir ve sistem, onların kendi dışına çıkmalarına izin vermez. Dolayısıyla da değişik coğrafyalarda değişen ölçülerde milliyetçilik, sosyalizm, demokrasi gibi Batılı değerlere eğilim gösteren bu partiler, söylem ve program olarak asla 'İslami' bir dil kullanamazlar ve böylece Müslüman kitlelerin siyasal kültürünü harekete geçirmek için gerekli olan şartları yerine getiremezler. Sıddıki, aynı gerekçeyle özel ilgi alanlarından biri olan Pakistan'daki Cemaat-i İslami hareketini de eleştirmektedir. Ona göre, Mevdudi'nin başarısızlığının önemli bir nedeni de, Pakistan'daki sömürge dönemi sonrası laik siyasetin dışında kalmayı başaramamasıdır. Dolayısıyla, Sıddıki'nin bu kavramsallaştırması, İran Devrimi'nden önce Ümmet arasında tecrübe edilmiş 'seçkin' metot önerilerinin yadsınmasını, bunun yerine Müslüman kitlelerin İslami Hareket içerisinde aktif rol olmasını sağlayacak 'halkçı' bir yöntemin benimsenmesini içermektedir. Bu, daha önceki metot önerileriyle karşılaştırıldığında gerçekten 'yeni' bir yaklaşımdır ve Sıddıki'nin isminin Devrim sonrası dönemde popülerlik kazanmasında önemli bir pay sahibidir.

Sıddıki ve İran İslam Devrimi

İran İslam Devrimi, Sıddıki'nin önerdiği yöntemin bir anlamda laboratuvarı olduğu için, Devrim'in önderliği, kurumları ve geleceği de onun için aynı derecede önemli alanlardır. Sıddıki, Devrim'e tam destek verenler arasındadır ve hatta bir dönem İran'daki devrimci yapılanmayı evrensel İslami Hareket'in 'doğal merkezi' olarak görmüştür. Bu, doğrudan Devrim liderliğine 'biat' edilmesinin zorunlu olduğu anlamına gelmez, ancak ona göre, Müslümanların siyasal iktidarlarını kaybettiği dönemlerde nerede ilk kez bir İslam Devleti kurulursa, orası, doğal olarak İslami Hareket'in liderliği görevini üstlenir. Bu merkeze bağlılık, küresel ölçekte İslam devrimleri yoluyla İslam devletleri kurulması sürecinin işlevi açısından gereklidir. Fakat Sıddıki, Devrim'in liderliğine bağlılığı önerirken, gelecekte 'biat'ı kast etmez. Nitekim İslam dünyasının çeşitli bölgelerinden biat etmek üzere İran'a giden kişi ve cemaatlerin taleplerini Humeyni'nin geri çevirmesini de doğru bir yaklaşım olarak görmüştür. Dolayısıyla, onun amacı, Devrim'den sonra ortaya çıkan 'devrimci hava'yı, İslam dünyasının çeşitli bölgelerindeki İslami hareketlerin geliştirilmesi ve mümkünse İran'daki siyasal iktidarın imkânlarını da kullanarak yeni İslam Devletleri kurulması için kullanmaktır. Sıddıki, Devrim'in ilk yıllarında, bu ihtimalin yüksek olduğu düşüncesindedir ve neredeyse bütün söylem ve eylemlerinde İran İslam Devrimi'nin tarihte çok özel bir yeri olduğu fikrini işlemektedir.

“

Kelim Sıddıki'yi, 'eylem adamı' kimliğine uygun işler yapmış ve önemli ölçüde de ses getirmiş bir Müslüman entelektüel olarak değerlendirebiliriz. Bunu söylemekle, aslında onun 'hata yapma' riskinin yüksek olduğu bir zeminde faaliyet gösterdiğini de söylemiş oluyoruz. Zira 'eylem alanı' tecrübeye dayalıdır ve bir anlamda doğrunun 'deneme-yanılma' yoluyla bulunduğu bir zemindir.

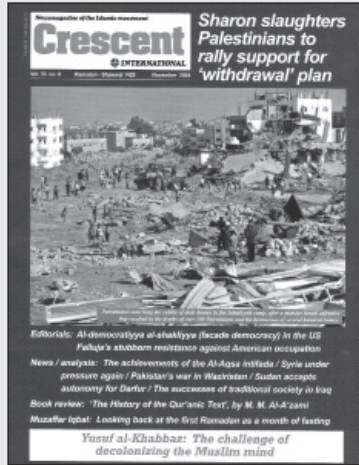
Fakat Devrim'den on yıl sonra, onun İslam tarihindeki müstesna yerini hatırlatmaya devam etmesine rağmen, artık devrim kadrolarında 'yorgunluk' emarelerinin görülmeye başladığını da yazmaya başlamıştır. Bunu şöyle yorumlamak mümkündür: 'devrim havası' yavaş yavaş dağılmaya başlayınca, Sıddıki de 'devrimci söylemi'nin pratik boyutunun zayıflamaya başladığını artık görmüştür. "Her devrimin bir süre sonra yorulacağı" yönündeki görüşünü bu şekilde değerlendirmek sanıyorum ki mümkündür. Aslında, gerçekten de öyledir; fakat bunu yoğun bir biçimde devrim atmosferini yaşayan insanların görmesi kolay değildir. Bu tür değerlendirmeleri yapmak, ancak, havanın dağılmaya başladığı dönemlerde söz konusu olabilmektedir. Sıddıki'nin vefat tarihine (1996) baktığımızda, o havanın hâlâ bir biçimde etkin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Devrim'in iç (ve özellikle de 'düşünsel') sıkıntıları konusunda Sıddıki'nin söyleminde çok fazla bir şey bulamıyor oluşumuzu da bu şekilde açıklayabiliriz.

Crescent International

Sıddıki'nin çalışmaları arasında Crescent International'in önemli bir yeri olduğuna kuşku yoktur. 1980'li yıllarda "Küresel İslami Hareket'in Yayın Organı" sloganıyla bütün dünyada ses getiren bir periyodik olarak yayınlanan Crescent'in, Türkiye'deki Müslümanların siyasal bilinçlenmesinde de katkısı olmuştur. Bir dönem, neredeyse bütün radikal İslamcı yayın organlarında Crescent'ten çeviriler yapılmıştır. Okuyucusuna, özellikle de evrensel bir bilinç kazandırma noktasında bu derginin önemli bir işlevi olduğu açıktır. Bu dergi sayesinde, Türkiyeli Müslümanlar dünyadaki gelişmelerden haberdar oldukları gibi, küresel gelişmeleri siyasi bir bilinçle yorumlayabilme imkânını da elde etmişlerdir. Bu arada Sıddıki, İngiltere Müslümanlarına yönelik çalışmalarıyla da dikkat çekmiştir. İslami Manifesto ve Müslüman Parlamentosu deneyimleri bunlar arasında öne çıkmaktadır. Sıddıki, bu teşebbüsleriyle, İngiltere Müslümanlarının 'ayrı' bir siyasal yapılanma içerisinde güçlerini birleştirmelerini hedefle-

miştir; ancak gelişmeler ve teo-rideki bazı boşluklar nedeniyle bu deneyimler de sonuçsuz kalmıştır. Siddiki, özellikle de Müslüman Parlamentosu deneyiminde, hem teorik tutarsızlıklar hem de pratik sıkıntılar nedeniyle eleştiriler almıştır. Amacı, resmi tüzüğünde gayr-i Müslim bir coğrafyada uygulanan 'asimilasyon' ve 'entegrasyon' politikalarına karşı Müslümanların kendi varlıklarını koruması olarak açıklansa da, aslında Müslümanların 'özerk' bir siyasi yapılanmaya sahip olmasıdır. 'Parlamento' kavramına müracaat edilmesinin nedeni de zaten budur. Zira 'parlamento' açıkça, bir toplumun 'siyasi iradesi'ni temsil eden yapıdır ve kullanıldığı her yerde aynı anlamı çağırıştırır. Fakat sonuçta İngiltere'deki toplum, bir 'azınlık' toplumdur ve 'kamusal alan'ı ilgilendiren konularda ülke kanunlarına bağlı kalmak durumundadır. Nitekim Müslüman Parlamentosu'nun tüzüğünde de bu meyanda ifadeler yer almaktadır. Ancak buna rağmen Siddiki'nin böyle bir deneyimde bulunmasını, İngiltere Müslüman toplumunun siyasi bilincinin artırılmasına yönelik bir çaba olarak görmek daha doğru gibi görünmektedir.

Sonuç olarak, Kelim Siddiki'yi, 'eylem adamı' kimliğine uygun işler yapmış ve önemli ölçüde de ses getirmiş bir Müslüman entelektüel olarak değerlendirebiliriz. Bunu söylemekle, aslında onun 'hata yapma' riskinin yüksek olduğu bir zeminde faaliyet gösterdiğini de söylemiş oluyoruz. Zira 'eylem alanı' tecrübeyle dayalıdır ve bir anlamda doğrunun 'deneme-yanılma' yoluyla bulunduğu bir zemindir. Bu

alandaki güçlü olmak, evet çok iş üretmeyi beraberinde getirir, ancak teorik temel yeterince güçlü değilse, eylemciliği önceleyen yapılar genellikle kalıcı olamazlar. Dolayısıyla, Siddiki'nin önerdiği geniş-kapsamlı projeleri değerlendirirken, bu hususun göz önünde tutulması gerekir. Gerçi Siddiki'nin bazı alanlarda (özellikle de siyaset ve strateji ile ilgili alanlarda) teorik temeli de güçlüdür fakat önerilen proje 'evrensel' ölçekli olunca, daha temel alanlarda aynı oranda güçlü olmak bir gereklilik halini alır. Fikri donanımının yetersizliği konusunda getirilen eleştirilerin bir kısmını geleneksel çevrelerin hasisliğine bağlamak mümkünse de, Siddiki'nin temel İslami kavramlar konusunda ses getirci fikri eserler verdiğini söylemek mümkün değildir. Yani Siddiki, Kutup veya Mevdudi ayarında bir 'alim' değildir. Belki bazı açılardan 'teorisyen' olmayı hak edecek vasıflara sahiptir; ancak bu da belirli alanlarla sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte şu hususun altını da çizmek gerekir ki, her insanın aynı konularda aynı düzeyde performans göstermesi ne gereklidir ne de mümkündür. Bu kural Siddiki için geçerli olduğu gibi, Kutub

için de geçerlidir, bir başkası için de geçerlidir. Örneğin Kutup, 'Örnek Kur'an Nesli' gibi son derece orijinal bir kavramsallaştırma yapmıştır; ancak bu neslin özelliklerini bütün ayrıntılarıyla tanımlamamıştır. Kutub'un yaşadığı dönem ne buna uygundur ne de Kutub'un (teşebbüs etseydi dahi) böylesi kapsamlı bir işin üstesinden gelmesi (Allahu alem) mümkündür. Bu, tıpkı, Gazali'nin felsefecilere karşı verdiği 'başarılı' mücadeleyi, ondan önceki Kelamcılardan bekleme-ye benzer. Kelamcılar bunu yapamazlardı; zira sonuçta bu, bir birikim ve 'süreç' meselesidir. Aynı şekilde Kutub'a düşen, gerekli olduğu dönemde bu ve benzeri kavramları üretmek ve genel hatlarını çizmektir; içini doldurmak ve sistematik bir yapıya kavuşturmak ise, ondan sonrakilere aittir. Dolayısıyla, Siddiki'yi de aynı çerçevede değerlendirmek mümkündür: o da, kendi döneminde altı çizilmesi gereken yerlere vurguda bulunmuş ve Müslümanların siyasi bilincine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda, kendisine Allah'ın rızalığını dilememiz bizim boyun borcumuzdur. Ancak düşünce (ya da 'ilim') öyle bir alandır ki, hakikatin hatrını her şeyden üstün tutmadığınızda sizi aziz değil, zelil eder. O nedenle, bizler, bizden öncekilerin amellerini, ayırtıcı bir gözle değerlendirebilmeliyiz ve özellikle de düşünsel alanlarda yapılabilecek hatalara karşı dikkatimizi ve uyanıklığımızı korumalıyız. Bunu becerebilirsek, süreç sağlıklı bir şekilde işleyecek ve işte o zaman, 'ilimde derinleşmiş' alimlerimiz olacaktır...

Müslümanlar ve YOZLAŞMA

Salih BAYKARA

Tuhaf zamanlarda yaşıyoruz.

Bir zamanların İslamcılığı, üzerine ölü toprağı serpilmiş bir topluluk sanki. TV kanallarının, gazete ve dergi köşelerinin siyasal tartışmalarla dolu program veya sayfaları İslami duyarlılıklara hitap etmiyor. Bunlar, uluslararası konjonktürün zorlamasıyla veya sistemin hayati-

İslamcılarının da yer aldığı tartışmalar her kesimden insanlarca nasıl da ilgiyle takip edilirdi!

Değişim, başkasının projesi ve imkanlarıyla yaşandığı süreçte muvahhidlerin yürüttüğü bir mücadelenin meyvelerini toplamayı beklemek çok naifçe bir davranış biçimi olsa gerek.

Müslümanlar ne yazık ki ciddi

varan yeni bir ekibin AKP çatısı altında hükümeti devraldığı günden bu yana yaşanan sürecin şekillenmesinde bu büyük nakısa belirleyici olmuştur.

Ciddi Handikaplarımız

Projesi olmamak, en temel İslami kurumlardan olan iyiliği emredip kötülükten nehyetme faaliyetinin yürütülmemesi anlamına da gelmektedir kuşkusuz. Emr-i bi'l-maruf, nehy-i ani'l-münker için bir üslup, hatta bir muhalefet dilinin geliştirilmemiş olması bu dönemdeki en ciddi handikaplardandır. “Bizden birileri”nin hükümet etmekte olduğu, “kendi insanımız”a sahip çıkmak ve yıpratıcı davranışlardan kaçınmak gerektiği yönünde tuhaf bir tutum bu yöndeki muhtemel çabaları önledi.

Yöneticilerin Kur'an-ı Kerim'de buyrulan istişare yönteminden, yönetilenlerin ise tebliğ ve uyarı vazifesinden uzak durması, çürümenin habercisidir.

“

Ezilen, sömürülen, zulme ve haksızlığa maruz kalan geniş kitlelerin, yoksulların, modern kölelerin sesi ve umudu olması gereken Müslümanın böyle bir çağda servet ve zenginlik peşinde koşması izah edilebilir mi? Müslüman, sorumluluklarını terkettiğinde insanlığın vicdanı olmak kime düşecek?

yetini devam ettirme ihtiyacıyla başka bir coğrafyada da yaşayabilecek türden süreçlerin bir parçası. Halbuki '90'lı yılların başlarında özel TV kanallarının yaygınlaştığı günlerde medyada

bir toplumsal dönüşüm projesine ve bunun tatbikinin gerektireceği sabır ve cehde sahip olamadılar. 28 Şubat darbesinin dayattığı şartlar altında İslamcı çizgide siyasal yapılamayacağı kanaatine

Halbuki hilafet görevini üstlendiği gün Hz. Ebubekir'in (r.) diğer müminlere yaptığı uyarıda büyük dersler vardı: "Hata edersen beni kılıçlarınızla düzeltiniz." Ve Hz. Ömer'in (r.) yöneticiliğin ağır sorumluluğu altında nasıl maddi ve manevi olarak ezildiği de çok iyi bilinen vakalardandı.

Bugün önemli bir devlet makamına veya belediye başkanlığına gelebilmek için verilen kavgalar, propaganda ve reklamcılık gibi kapitalistçe ve çoğu zaman gayri ahlakî unsurlar içeren yöntemler, bütün bu örnekliklerin artık kolayca göz ardı edilebildiğini gösteriyor. Ortada ne beytül-mal var, ne de artık servete hükmetmek ağır vebali gerektiren bir iştir.

Mal mülk ve zenginliğin, makam mevki, kariyer ve cinselliğin türlü türlü tapınma

biçimlerine dönüştüğü bir çağda Müslümanın başka herkesten daha fazla hassasiyet göstermesi gerekmez mi?

İslamcı çizgiden ayrılarak söylem değiştiren siyasetçi, zaten bu yönüyle, yeni mücadele anlayışıyla kendisini kısıtlamış olmaktadır. İslami duyarlılığı olan kesimler İslam adına yürütülmesi gereken çabayı bu yeni "muhafazakar" siyasetçiden bekledi.

Müslümanlar İslami siyasal öğretilerde merkezi bir öneme sahip olan Ehl-i Hâl ve'l-Akd anlayışının Batılı demokraside mündemiç olduğunu vehmetti adeta. Ve "emaneti ehline bırakma"yı, Türkiye siyasal tarihinde Makyavelizmin en uç örneklerini vermiş olan ihtiyar bir siyasetçi ve devlet adamının üslubundaki rahatlık ve fütürsuzlukla kullanır gibiydiler.

İslam'ı tebliğ etme, kalplerde

ve zihinlerdeki bir dönüşüm için yoğun ve zorlu çabalar sarfetme anlamındaki cihad gündemden çıkıverdi. Oysa bu, farz-ı ayn kategorisinde yer alan bir vazifedir Müslüman için. Bu sorumluluktan hiç kimse muaf tutulamaz.

1970'lerin sol hareketlerinde bile bu bakımdan yeterince anlamlı bir örneklik mevcuttu. CHP iktidara geldiğinde tabandaki bu hareketler kendi ideolojik bakış açıları doğrultusundaki proje ve faaliyetleri hükümete havale etmedi. Fakat siyasetçinin açtığı alanlarda yoğun çalışmalar yürütebilmek için doğan fırsatları kullanma yoluna gitti. "Devrimciyim, sosyalistim" demenin iftihar ve prestij kaynağı olduğu bir dönem yaşandı. Bütün toplumsal hareketleri denetim altında tutan güç ve odaklar tarafından solcu grupların silahlı mücadeleye yönlendi-

rilmesi ve sonuçta kolayca şiddet batağına saplanmaları ise ayrı bir tartışma konusudur. Fakat kendisini İslamcı olarak tanımlayan insanımızın aynı cehd ve gayreti ortaya koyamamış olması düşündürücüdür. (Ve korkarım bu son yıllardaki yozlaşmayla birlikte ekonomik adaleti gözetmeyen liberal politikalar “solcu” olmayı tekrar prestijli bir şeye dönüştürecektir. Dün olduğu gibi bugün de “sol”un siyasal felsefede ne anlama geldiğini bilen pek fazla kişi çıkmasa da?!)

İnsanlığın Vicdanı Olmak

Müslümanlar “demokratik” sistem içindeki siyasal partiler yarışından ne ummuştur? Toplum hayatının bütün yönlerini kuşatan bir değişimi mümkün kılacak bir iktidar paylaşımı mı? Kapitalizmin, emperyalizmin, zulüm ve sömürü düzeninin egemen olduğu hangi coğrafyada iktidarın, sistem muhaliflerine altın tepsi içinde sunulduğu görülmüştür? Doğrusu bu, ham hayalden öte geçemeyecek bir beklentiydi. Ayrıca Batı’da gelişmiş, Batılı değer yargılarıyla yoğrulmuş bir siyasal ve toplumsal sistem olarak demokrasinin temel ilkeleriyle çelişen bir yaklaşımdı.

İdeolojik çizgi değiştirmenin ödülü olarak sunulan şey bazı maddi imkanlar olabilir. Sistemin bekası uğruna, kendi çıkarlarının kollanıp güzetilmesi şartıyla egemen küresel güçler iktidar nimetlerinin sınır-

lı ölçüde paylaşımına razı olmuş olabilir.

Fakat Müslümanın hedefi, gayesi, varlık nedeni bu muydu? Muhalif zamanlardaki eğitim faaliyetleri, sohbetler, konferanslar ve hatta protesto eylemleri, polis tarafından coplanmalar, nezarete atılmalar, hapis yatmalar, bütün bu cehd (cihad) ve çilenin biricik gayesi “hak”ı hakim kılmak, hakça bir düzen kurmak değil miydi? Bu hedef ne zaman başarıldı ki, sıra maddiyata, “maddi durumumuzu düzeltmeye” geldi?!

Ezilen, sömürülen, zulme ve haksızlığa maruz kalan geniş kitlelerin, yoksulların, modern kölelerin sesi ve umudu olması gereken Müslümanın böyle bir çağda servet ve zenginlik peşinde koşması izah edilebilir mi? Müslüman, sorumluluklarını terk ettiğinde insanlığın vicdanı olmak kime düşecek?

Kapitalizmle aynı kulvarda, kapitalizmin yeryüzü cennetine girmek için materyalist enstrümanlarla yarışa giren solcu veya sağcı başka ideoloji müntesiplerine mi?!

Toplumun diğer kesimlerinin, Müslümana bakarak kendine çeki düzen vermesi gerekirken, bilakis baktıkça, örnek aldıkça tefessühe yöneleceği bir noktaya doğru gitmiyor muyuz? Müslüman, duyarlılıklarını yitirdiğinde, ideal olanı, olması gerekeni kim hatırlatacak? Halkın önünde “rol modeli” konumuna kim gelecek? Kutsalla bağ-

nı koparmış, ilah olarak insanı benimsemiş, “görelim İnsan neyler, neylerse güzel eyler” diyen “liberal”, “solcu”, “demokrat”, “laik” ... siyasetçi ve kanat önderleri mi? Erkek kıyafeti içinde kadın gibi davranmaya çalışan, cinsel sapkınlığa sapkınlık diyenleri “homofobi”yle malul olmakla suçlayan, her geçen gün daha pervasız, daha cüretkar, daha şımarık davranışlar gösteren modacı, “sanatçı”, TV programcısı vs. birtakım tuhaf şahıslar mı? (Sahi, “eşcinsellik hastalığıdır” diyen Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf’a karşı yürütülen linç kampanyasında cinsel sapıklık lobisine karşı onu savunmak için kaç yazar kaleme sarıldı, kaç manşet atıldı veya kaç defa ana habere bültenine ya da tartışma programına konu yapıldı?)

Müslümanlar âdeta ekonomik yolsuzluklardan cinsel sapkınlıklara kadar bütün bu tutumları artık meşru sayan yeni bir kutsal kitaba sahipmiş gibi davranıyorlar.

İlginç zamanlarda yaşıyoruz. Böyle zamanlar çürüten ve devrini tamamlayan için zeval anlamına geldiği gibi, hiç umulmayan yeni doğuşları da müjdeleyebilir:

“Ey mü’minler, sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah yakında öyle bir toplum getirecek ki, (O) onları sever, onlar da O’nu severler.” (Kur’an; 5/54)

İbn Rüşd'ün Siyaset Felsefesi

Cevher ŞULUL

Yaratılışı itibariyle sosyal bir varlık olan insan, Tanrı'nın kendisine bahsettiği akılla diğer varlıklar arasında ayrıcalıklı bir yer edinmiştir. O, bu niteliğiyle felsefe yapar; eğer yapılan felsefenin toplumsal boyutu, politik kurgusu varsa buna siyaset felsefesi denir. Siyaset felsefesi, insanî düşüncenin ürünü olan bütün etkinliklerden daha değerlidir. Zira siyaset felsefesi insanın yaşamıyla, hak ve hukukuyla yakından alakalıdır.

Bu nedenle toplumsal sorumluluk duygusu taşıyan bütün filozoflar şu veya bu şekilde siyaset felsefesiyle ilgilenmişlerdir. Örneğin bu konuda Fârâbî, İbn Sînâ, İbn Bâcce ve İbn Rüşd gibi filozofları zikredebiliriz.

İslam Felsefesinde Siyaset

İslam felsefe tarihinde bu konuda ilk eser yazan filozof hiç kuşkusuz Fârâbî'dir. O, Yunan siyaset felsefesi ile İslâm düşüncesini uzlaştırmaya çalışan ilk filozoftur. O, bu amaçla ortaya koyduğu siyaset kuramıyla hem İslâm

siyaset düşüncesini hem de kendinden sonra gelen İbn Bâcce ve İbn Rüşd gibi filozofları derinden etkilemiştir.

Ancak İbn Rüşd, bu konuda Fârâbî'den etkilenmekle beraber ondan farklı ve onu aşan bir siyaset kuramı ortaya koyabilmiştir. Bunun anlaşılabilmesi için İbn Rüşd'ün siyaset felsefesine dair yegâne eseri olan *Telhîsu's-Siyâse li Eflâtûn*'un bilinmesi gerekir.

İbn Rüşd, bu eserinde erdemli şehrin yapısı ve yönetim tarzı, erdemli şehrin reisi ve özellikleri, erdemli şehrin karşıtı olan yönetim tarzlarını ana hatlarıyla ele almıştır.

İbn Rüşd'ün *Telhîs*'i, yapı ve terkip itibariyle Eflatun'un *Devlet*'inden farklıdır. *Telhîs*'i üç kitaptan oluşurken, Eflatun'un *Devlet*'i farklı konuları ele alan on kitaptan meydana gelmektedir. İbn Rüşd, *Devlet*'i iyi bildiği halde Eflatun'un on kitaptan oluşan eserinin tamamını şerh ve izah etme cihetine gitmemiştir.¹

İbn Rüşd, *Devlet*'i şerh ve izah ederken eleştirel bir yaklaşım ser-

gilemiş, kendine özgü fikirler ortaya koymuştur. İbn Rüşd'ün amacı, siyaseti bilimsel bir temele oturtmaktır. Bu nedenle o, gerçek filozof olduğuna inandığı Eflatun'dan kendi siyaset kuramı için bir format almıştır. Eflatun'un siyaset kuramını hem kendinden önceki tarihi olaylara hem de kendi zamanında olup biten hâdiselere uygulamaya çalışmıştır.

Bu bağlamda İbn Rüşd, Eflatun'dan hareketle oluşturduğu yapıda İslâm tarihinin siyasî, sosyal ve iktisadi gelişimini/serüvenini yorumlamıştır. Siyasî konjonktürün neden değiştiğini, ihtilallerin/isyanların nedenlerini yorumlamak istemiştir. Bundan dolayı üçüncü bölümde, Eflatun'a göre erdemli şehrin karşıtlarından uzun uzadıya söz ederken bunu, İslâm tarihine ve dört halife dönemine uygulamak istemiştir. Ona göre dört halife dönemi ideal devlettir. Ancak bu devlet, ilk Emevî halifesi Muâviye b. Ebî Süfyân'ın eliyle şan ve şerefe dayalı timok-rasiye dönüşmüştür.

Ayrıca İbn Rüşd, Murâbitlar'ın (1056-1147) kurduğu devletin

yıkılış nedenlerini, ilk İslâm devletinin kuruluşunu, Müslümanların savaşlarda İranlılara galebe etmelerini Eflatun'un siyaset felsefesinden hareketle yorumlamıştır. Yaptığı yorumlara bakarak İbn Rüşd'de derin bir ilmi bilincin var olduğu söylenebilir. Bu bilinci diğer filozoflarda özellikle de Fârâbî'de göremiyoruz. Zira Fârâbî, siyaset felsefesinde amelî olanı göz ardı ederek, nazarî düşünce üzerine inşa etmiştir. Oysa İbn Rüşd, ikisine de önem vermiş ve bu konuda başarılı olmuştur. Bu nedenle İbn Haldûn, Muvahhidler'in yıkılışından söz ederken İbn Rüşd'ün bu konudaki yazılarına atıfta bulunmuştur.²

İbn Rüşd, *Telhîs*'de yaptığı şerh ve izahlarla Yunan siyaset felsefesine vakıf olduğunu ve bu felsefeyi kavradığını ortaya koyar. O, Fârâbî dâhil diğer İslâm filozoflarından farklı olarak gerek yaşadığı döneme ait gerekse öncesinde egemen olan siyasî yapı ile Yunan siyaset felsefesi arasında temelde farklılıklar olmasına rağmen benzerlikler kurabilmiştir.

İbn Rüşd'ün Siyasete Bakışı

İbn Rüşd, siyaset felsefesiyle devlete adaleti egemen kılmak istemiş zulme, haksızlığa, siyasî baskıya, hürriyetin engellenmesi fikrine karşı mücadele etmiştir. İbn Rüşd, kadının hürriyetinden yanadır; kadına sosyal ve hukuki haklarının verilmesinden yanadır. O, İslâm dünyasında haksızlığa uğradığına inandığı kadını, mevesinden yararlanılan bir bitkiye benzetir. Ona göre kadın, basit iktisadi ihtiyaçların karşılanması için sadece ev ortamıyla sınırlı

landırılmıştır. Oysa tür itibariyle kadın ile erkek arasında herhangi bir farklılık söz konusu değildir. Farklılık sadece yetenek ve kabiliyet itibariyledir.³

Burada şu soru akla gelebilir: İbn Rüşd, Eflatun'un *Devlet*'i için *Telhîs* yazma yerine neden ondan bağımsız, ahlak ve siyasete dair bir telif yapmamıştır? Bir eseri şerh etme felsefî bir aktivite midir?

Evet, zira şerh İslâm düşünce tarihinde bir probleme çözüm bulma veya bir meseleyle ilgilenme noktasında en bariz ve en çok bilinen metotlardan biridir. Şerh; esas metnin ibarelerini, manalarını tespit etme, mücmel ve müphem ibareleri izah etme, bilinmeyen unsurları açıklama, eksiklikleri tamamlama, varsa tartışmalı veya hatalı yerleri tespit etme ve bunları düzeltme gibi ilmî gayelerle yapılır. Şerh, eserin bütününe dair daha geniş izahları ihtiva eden kitaplar için kullanılır.⁴

Hasan Hanefî'ye göre bir eseri şerh etme, yalnızca bir metni yorumlamaktan ibaret değildir. Aynı zamanda bu metin sayesinde, yeni bir bakış açısıyla gerçekte yeni bir eser kaleme almak anlamına gelir. İbn Rüşd'ün *Devlet*'e yazdığı şerh buna en güzel örnektir. Zira bu şerhte İbn Rüşd, Eflatun'un *Devlet*'ini yorumlamanın ötesine geçmiş, İslâm siyasî kurumları hakkında bir felsefecinin yorumu ve eleştirileri olarak değerlendirilebilecek görüşler ileri sürmüştür.⁵

Yine İslâm ilim geleneğinde bir eser telif etmenin amaçları vardır. Bu amaçlardan birisi ve en önemlisi de akli ve nakli ilimlere dair

kitapların şerh edilmesidir. Bir eserin şerh edilmesi, eser telifinin kıymetli bir bölümünü oluşturur.⁶ Bu nedenle şerh etme bir bilimdir ve zihinsel olarak geniş boyutta üzerinde düşünülmesi gerekir ki İbn Rüşd bunu yapmıştır.

İbn Rüşd, Eflatun'un siyasete dair düşüncelerini izah ederken, diğer filozoflardan farklı olarak onun siyaset felsefesini, sadece kendisine ait siyasete dair düşünceleri açıklamaya vesile olacak tarzda yorumlamamıştır. Bilakis o, yaptığı izahlarla Eflatun'un siyaset felsefesini Yunan düşüncesine özgü sınırlı bir ölçekte değil de evrensel boyutta yorumlamıştır.

Nitekim İbn Rüşd, Eflatun'u aşan bir yaklaşım sergileyerek felsefenin Yunanlılara ait olduğu tezini reddetmiştir. Felsefenin evrenselliği fikrine vurgu yapmıştır.

İbn Rüşd'e göre eğer insanlar arasında sadece bir topluluk, beşeri yetkinliğe özellikle de fikrî ve düşünsel erdemlere yatkın olmuş olsaydı Eflatun'un, felsefenin Yunanlılara özgü olduğu fikrî doğru kabul edilebilirdi. Oysa İbn Rüşd'e göre hikmetin elde edilmesinde ve öğrenilmesinde diğer milletler de Yunanlılar kadar kabiliyete sahiptir.⁷

İbn Rüşd'e göre felsefî düşünce herhangi bir milletin tekeline değildir, evrensel bir düşünce tarzıdır.⁸ Kaldı ki daha öncesinde Fârâbî, felsefenin Yunanla başlamadığını bu ilmin, eskiden Irak halkı olan Kildaniler'de ortaya çıktığını söylemektedir. Ona göre felsefe sonradan Mısır halkına ulaşmış oradan Yunanlılar'a,

onlardan da Süryaniler'e geçmiş ve sonra Araplara intikal etmiştir.⁹

İbn Rüşd, *Telhîs*'e siyaset biliminin tanımıyla başlamış, ilimleri iki ana başlık altında sınıflandırmıştır:

Bunlardan birincisi nazarîdir, amacı bilginin kendisidir.

İkincisi ise el-ilmu'l-medenidir; ahlak ve siyaset ilimlerinden meydana gelmektedir. Ahlakın gayesi, yetkinliği elde edebilmesi için bireyin hazırlanması ve yönetilmesidir.¹⁰ Ahlak, bir değerler felsefesinden ibarettir. İnsan fiillerinin kuralları ve değer yargılarını ele alır. İnsanların nasıl yaşaması ve davranması gerektiğini belirlemeye çalışır.¹¹ Siyasetin ise pratiğe bakan yönü vardır, eylem ile ilişkilidir; gayesi, şehri erdemli hale getirebilmek için hazırlanması ve yönetilmesidir. Bu yönüyle siyaset ve ahlak iç içedir.

İslâm düşünce tarihinde İbn Rüşd'ün *Telhîs*'i ile Fârâbî'nin *el-Medine*'si siyaset felsefesine dair en önemli iki eserdir. Bu iki eserde aynı siyasî kavramlar kullanılmıştır. Bazen İbn Rüşd, Fârâbî'nin söylediklerini tekrar etmiştir. Fakat İbn Rüşd, kaynağını hiçbir zaman aynen kopya etmez, tersine Fârâbî'nin genellikle uzun tasvirlerini kendi derinlikli Aristoteles anlayışının ve Eflatun'un argümanının siyasî önemi ve uygunluğuna paralel olarak değiştirir ve kısaltır.¹² Ancak Eflatun'u anlama noktasında İbn Rüşd'ün Fârâbî'den daha başarılı olduğu söylenebilir. Çünkü İbn Rüşd, Eflatun'un siyaset kuramını gerektiğinde tartışır,

gerektiğinde aksini ispat eder, gerektiğinde reddeder bazen de beğenerek teyit eder. İbn Rüşd'ün Eflatun'un ilahlarını enbiyalara ve meleklerle tebdil etmesi bunun en iyi örneğidir.¹³

Yine İbn Rüşd, kendi zamanının musiki aletlerinden haber vermiş, yaşadığı devlete atıfta bulun-

İbn Rüşd, *Telhîs*'de yaptığı şerh ve izahlarla Yunan siyaset felsefesine vakıf olduğunu ve bu felsefeyi kavradığını ortaya koyar. O, Fârâbî dâhil diğer İslâm filozoflarından farklı olarak gerek yaşadığı döneme ait gerekse öncesinde egemen olan siyasî yapı ile Yunan siyaset felsefesi arasında temelde farklılıklar olmasına rağmen benzerlikler kurabilmiştir.

muş, Endülüs toplumunda meydana gelen hâdiseleri yorumlamıştır. Benzer şekilde İbn Rüşd, siyasî baskıya ve istibdada karşı mücadele etmiş, refah içinde yaşayan, serveti tekelinde tutan ve servete dayanan ailelerin iktidarından yana olmamıştır. İbn Rüşd, kuvvetli devlet ve siyasî istikrardan yanadır. Bölünmeye ve anarşiye karşıdır. İbn Rüşd savaşa iyi hazırlanılması ve kuvvetli savaşçıların eğitilmesi gerektiği görüşündedir.¹⁴

el-Câbirî'ye göre İbn Rüşd'ün *Devlet*'e yazdığı şerh -İbn Haldûn'un *Mukaddime*'si hariç- İslâm'da siyaseti konu edinen en iyi kitaptır. Bu eser, diğer kitaplarla mukayese edildiği zaman onun, daha yetkin ve İslâm toplumunun gerçeğine daha uygun olduğu görülür.¹⁵

Siyaset Felsefesinde Esas Olan

İbn Rüşd'e göre metafizikten farklı olarak ahlak ve siyaset felsefelerinde esas olan ispat yöntemidir.¹⁶ Bu özelliğiyle onun siyaset felsefesi, diğer felsefelerden farklıdır. O, siyaset felsefesinde burhânı esas almıştır.¹⁷ Burhân ise bir yönüyle mantıkla uyumlu olup diğer yönüyle istikra, mülahaza ve tefekküre dayalıdır. Bu nedenle İbn Rüşd'e göre amelî felsefe, özellikle de siyaset bilimi toplumda geçerli olan siyasî yapıyı analiz ederken burhâna dayalı söyleme istinat eder. Zira yapılan analiz ile, konu edinilen yapının görünen nedenlerini ortaya çıkarmak istemektedir.

Bu nedenle burhâna dayalı siyaset kuramının temel konusu yönetim şekilleridir. Yönetim tarzı monarşi mi, demokrasi mi yoksa oligarşi midir? Yönetime egemen olanlar bu yönetimi veraset yoluyla mı yoksa cebir kullanarak mı elde etmişlerdir? Yönetime egemen olanların amacı şan ve şeref midir? Servet elde etmek midir? Yoksa zevklerini tatmin etmek midir?

İbn Rüşd, bütün bu konularda burhânı esas alarak, aklın dışında insanların ortaklaşa kabul ettikle-

ri meşhur ve müsellemler hükümlerine dayanan cedeli/diyalektiği reddetmiştir. İbn Rüşd'e göre ancak burhân ile yönetimin doğası ve yönetim şekilleri izah edilebilir¹⁸

el-Câbiri, Batı'da Endülüs'te bulunan İbn Rüşd'ün siyasî hitabı ile Doğu'da bulunan Fârâbî'nin siyasî hitabını birbirinden ayırt ederken/analiz ederken “epistemolojik kopuş” kavramına dayanıyor. el-Câbiri “kopuş” kavramının İslâm kültürünün birtakım meselelerini yorumlamada ve izah etmede çok başarılı olduğuna inanmaktadır. Özellikle de bunu İbn Rüşd'ün, *Telhîs*'i bağlamında söylemektedir. Buna örnek olarak Fârâbî'yi göstermektedir. O siyasete dair görüşlerini anlattığı en temel eseri *el-Medînetü'l-Fâzıla*'ya başlarken İlk Neden'in birliğini, niteliklerini konu edinerek başlamıştır. Bu ise Fârâbî'nin siyasete dair düşüncelerinin temelde metafiziğe dayandığını göstermektedir. Oysa İbn Rüşd, siyaset kuramını metafizikten bağımsız bir biçimde inşa etmiştir.¹⁹

Benzer değerlendirmeleri Macit Fahri'de de görebiliriz. Macit Fahri, İbn Rüşd'ün *Telhîs*'inin birçok konuda Fârâbî'nin *el-Medîne*'sinden daha üstün olduğunu söylemektedir. Fârâbî, *el-Medîne*'de ne Eflatun'un *Devlet*'te ele aldığı konulara bağlı kaldı ne de biçimsel olarak onu benimseyip takip etti. Bilakis baştan sona kadar Yeni-Eflatuncu felsefenin genel anlamda ilkelelerini izah etmiştir. Oysa İbn Rüşd, *Devlet*'i şerh ve izah ederken siyaset bilimine ait bazı ilkele-

ri o günün İslâm coğrafyasında geçerli olan siyasî ve sosyal yapıya uygulamıştır.

İbn Rüşd'e göre insanın devletsiz yaşaması imkânsızdır. İnsan en yüce mükemmelliğe ancak ideal devlette ulaşabilir. Herhangi bir siyasî topluluk dışında, insanın mutluluğa ve mükemmelliğe ulaşması bir yana, hayatını bile devam ettirmesi mümkün değildir

İbn Rüşd'ün siyaset kuramı bu özelliğiyle günümüzde bile siyasî problemlere çözüm olabilecek niteliktedir. O, baskıcı ve totaliter yönetimlere karşı hukuku ve insanı merkeze alan bir yönetim tarzı önermektedir. Bu nedenle İbn Rüşd'ün siyaset felsefesi günümüz açısından anlamlıdır.

İbn Rüşd, insanî toplumun oluşumunu ekonomik gerekçelerle izah etmiştir. Zira ona göre toplumun varlık nedeni; insanın tek başına, kendi kendine yetmeme-si, başkalarına gereksinimi olmasıdır.

İbn Rüşd, *Devlet*'i şerh ve izah ederken İslâm ahlak ve inancıyla örtüşen, aykırılık teşkil etmeyen konularda daha rahat, daha akıcı, daha coşkulu bir üslup kullanmıştır. Zira o, bu konularda kendini daha rahat bir biçimde ifade edebilmekte, okuyucu da Yunânî bir

metinden ziyade lirik bir üslupla yazılmış, İslâm ahlakına dair bir kitapla karşı karşıya olduğu hissi-ne kapılmaktadır.

İbn Rüşd'ün Arap şiirine, özellikle de cahiliye şiirine getirdiği eleştirinin dinî, ahlakî ve siyasî gerekçeleri vardır. Çünkü o, bu tür şiirin vatandaşların karakteri üzerindeki kötü etkisinin devlete karşı tehlike oluşturduğu inancındadır. İbn Rüşd'ün hedefinde ideal bir kent vardır ve onlar toplumda olup biten bütün hâdiseleri kendi siyaset kuramları açısından değerlendirmektedirler. İbn Rüşd'ün Arap şiirine bakış açısını da bu perspektiften değerlendirmek gerekir. Zira Arap şiirinin bu anlamda gençler üzerinde yıkıcı etkileri söz konusudur. İbn Rüşd, zevk peşinde koşan, cinselliği, şarabı hayatının gayesi edinen kişilerin ideal devleti için tehlike oluşturduğuna inanmaktadır.

Rosenthal'a göre İbn Rüşd, sanki İslâm dünyasında yargıçlar ile doktorlara verilen yüceltici unvanlara itiraz eder gibi görünmektedir. O bu konuda İbn Bâcce'den etkilenmiş gibidir.

İbn Bâcce, doktorluk ve yargı mesleğini, siyasal ve sosyal bozukluğun birer alameti olarak kabul etmektedir.

Ancak İbn Rüşd'ün bu konuda kendi içinde tutarlı olmadığını söyleyebiliriz. O, bir taraftan erdemli kentte hiçbir şekilde yargıç ve doktor bulunmaz, derken diğer taraftan da Eflatun'un bu yaklaşımına katılmadığını ve erdemli kentte yararlı ilaçları tanımlama ve kronik hastala-

rı, diğer hastalardan ayırt etme, teşhiste bulunma amacıyla doktor bulunması gerektiğinden söz etmektedir.

İbn Rüşd, Eflatun'un siyaset kuramını kendi asrının siyaset geleneğine uyarlarlarken aradaki zaman, mekân ve kültür farkı adeta ortadan kalkmakta, sanki aynı kültür ve coğrafyanın filozoflarıymış gibi, aynı dili kullanmaktadır. Yalnız İbn Rüşd, bu konuda Eflatun ile mukayese edildiği zaman, onun siyaset kuramının daha rasyonel, gözlem ve tecrübeye dayalı bir kuram olduğu anlaşılır. Çünkü o, bir filozof ve kadı olarak Endülüs'te birtakım olaylara tanıklık etmiş, orada haksız yönetimden kaynaklanan problemleri birebir yaşamıştır.

Erdemli Devletin İnşası

İbn Rüşd, Eflatun'dan farklı olarak erdemli kenti oluşturan bütün unsurlarla ilgilenmiş, hiçbir sınıfı diğer bir sınıfa tercih etmemiştir. Zira ona göre erdemli devletin inşası, devletin bütünü oluşturan unsurların uyumu ve fonksiyonel olmalarıyla mümkündür.

İdeal devlete başkan olacak reisin ne tür özelliklere sahip olması gerektiği konusu, İbn Rüşd'ün siyaset felsefesinde ele aldığı en önemli konulardan birisidir. İbn Rüşd'e göre devleti yönetmeye aday birinin felsefe eğitimi görmüş olması gerekir. Çünkü felsefe siyasî iktidarın kaynağıdır, devlette ve insanlarda iyilik ve kötülüğü tanıma imkânı verir

İbn Rüşd, hükümdar anlamına gelen "melik" tabirini Fârâbî'den almıştır. Benzer şekilde melikte

bulunması gereken özellikleri de genel anlamda Fârâbî'den almıştır. Ancak bu özelliklerin bütünü, ana teması itibarıyla İbn Rüşd ve Fârâbî'de ortak olmakla beraber sıralaması ve içerdiği unsurlar itibarıyla farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar da öze ait farklılıklar değildir.

Fârâbî'den farklı olarak, İbn Rüşd'e göre melikte bulunması gereken özelliklerden birisi de onun cesur olmasıdır. Ona göre cesur olmayan birisi, özellikle Endülüs'te yetişip büyümüşse kesin kanıta dayalı olmayan fikirlerle itiraz edip, reddedemez.

Bu noktada İbn Rüşd, referanslarının dışına çıkarak cesaret ve felsefe arasında yakın bir ilişki olduğundan söz etmektedir. İbn Rüşd'ün bu yaklaşımının arka planında kendi yaşadığı dönemdeki siyasî şartların etkili olduğu söylenebilir. Felsefenin illegal kabul edildiği bir toplumda muhtemelen cesur olmak, doğru felsefeyi savunmak, filozof olmanın şartlarından biri olsa gerek ki, burada İbn Rüşd'ün söylemek istediği şey tamda budur.

İbn Rüşd, Eflatun'un *Devlet*'ini izah ederken ondan farklı olarak kendi siyaset kuramına dair özgün ve farklı düşünceler ortaya koymuştur. Nitekim kullandığı kavram ve ıstılahlar Yunan siyaset kuramının pek aşına olmadığı kavramlardır. Örneğin reis olacak kişinin içtihat edebilme yeteneğine sahip olması, fıkıh ilminin konularına vakıf olma gerekliliği gibi hususlar Yunan siyaset felsefesinde olmayan tanımlamalardır.

İbn Rüşd, kendi yaşadığı asırda ideal devletin olabirirliği

ne inanmaktadır. Ona göre kendi yaşadığı asırda gerekli niteliklere sahip filozofların yetişip büyümesi pekâlâ mümkündür.

İbn Rüşd'e göre bir filozofun sahip olması gereken özellikler, Endülüs'te felsefenin ilke ve kurallarından beslenerek büyüyen birçok kişide bulunmaktadır.

İbn Rüşd, temelde ideal devletin inşasına dair konularda Eflatun ile hemfikirdir. Fakat farklı olarak, bu devletin inşa edilebilmesi için Eflatun'un belirlediği yöntemin dışında başka yöntemlerin olabileceği inancına sahiptir.

Eflatun'a göre ideal devletin varlığı, filozofların varlığına bağlıdır. Ona göre nasıl ayakkabı yaptırmak için bir ayakkabı ustasına ve gemimizi denize çıkarmak için de usta kaptana başvuruyorsak, hükümetin yönetimi içinde uzman yöneticilere başvurmalıyız. Eflatun'a göre bu uzman yöneticiler filozoflardır.

İbn Rüşd, Eflatun'a göre yönetimlerin filozoflardan yararlanamayışının iki nedeni olduğundan söz etmektedir.

Birinci nedeni, filozoflar ile yöneticiler ve halk arasında saygı ve güven yokluğudur. İkincisi, sahte filozofların varlığıdır

İbn Rüşd, yaşadığı dönemde siyasî iktidarla, günün entelektüelleriyle ve din âlimleriyle birtakım sorunlar yaşamıştır. Ancak o, bu sorunlara dair doğrudan kendi düşüncelerini ifade edip eleştirilerini sıralama yerine bunu, Eflatun'un siyaset kuramı üzerinden yapmıştır.

İbn Rüşd, burada toplumda bulunan birtakım felsefe karşıtla-

rından yakınmaktadır. İbn Rüşd'e göre bunlar, olumsuz niteliklere sahip, düşünce ufku dar, saldırgan ve her türlü kötülüğü yapabilecek niteliktedirler. Aynı zamanda devlet yönetiminde bulunan bu insanları İbn Rüşd, sofist diye niteler.

İbn Rüşd'e göre gerçek bir filozof, tesadüfen bu kentlerde yetişecek olursa, o bu haliyle zararlı vahşi hayvanlar arasında kalan kişiye benzer. Doğal olarak o, maruz kaldığı vahşete karşı mukavemet edemezse de onların vahşetini paylaşmak zorunda değildir. Bu nedenle o, kendi nefsinin toplumdan izole eder ve hayatı yalnız yaşar. Ancak filozof, bu durumda erdemli devlette bulabileceği tam yetkinliği elde edemez.

İbn Rüşd, bu noktada İbn Bâcce'den farklı olarak kendini toplumdan izole eden filozofun yetkin olamayacağını söylemektedir. Oysa İbn Bâcce'ye göre filozoflar, kendi vatanlarında, komşuları arasında bulunsalar bile fikirleriyle yalnızdırlar; düşünceleriyle başka ufuklara doğru yolculuğa çıkarlar ki bu yerler onlar için vatanları mesabesindedir. Mutasavvıflar onlar için 'ğuraba' tabirini kullanırlar. Onlar yalnızlıklarıyla mutluluğu yaşarlar.

İbn Rüşd, ideal devleti yönetecek olan filozoflara uygun bir tarzda hangi tür eğitim-öğretimin hangi şartlarda verilmesi gerektiği konularını izah etmiştir.

O filozoflara belirli ilimlerin, belirli bir sıra düzeni içinde öğretilmesinden yanadır.

İbn Rüşd'e göre filozofların eğitimi için en iyi olan şey, eğitime zorunlu olarak mantıkla baş-

lanmasıdır. İbn Rüşd'ün bu yaklaşımı kendinden önce gelen Kindî, Fârâbî ve İbn Sînâ gibi bütün Aristocu filozofların mantığa dair tutumlarıyla da örtüşmektedir. Zira bu filozoflar, mantığın gerekliliği konusunda ittifak halindedirler. Eflatun'un aksine matematik yerine mantığı, ilimlere giriş olarak kabul etmişlerdir.

İbn Rüşd'e göre insan, bu dünyada varlık âleminin bir unsuru olduğuna göre kendisi için var olduğu ve kendisine ihtiyaç duyduğu bir amacı olmalıdır. Amacı olmaksızın varlığı düşünülemez. İbn Rüşd'e göre kendi yaşadığı asırdaki Müslüman din adamlarının gayeden anladıkları şey ise Allah'ın iradesidir. Allah'ın irade ettiği şeylerin yerine getirilmesi. Allah'ın yapılmasını istediği şeyler iki kısma ayrılmaktadır.

Birincisi Şeriat'ın emrettiği tarzda Allah'ın varlığını idrak etmektir. Diğeri de ahlakî erdemleri bilmek ve uygulamaktır.

İbn Rüşd, ideal devletin yönetim tarzını izah ettikten sonra erdemli olmayan ve basit/bozuk diye nitelendirilen kentlerin yönetim tarzını, birinin diğerine nasıl dönüştüğünü, erdemli kent ile erdemli olmayan kentler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ele alır. İbn Rüşd, bu konulara dair yaptığı şerh ve izahlarda genelde Eflatun'un yaklaşımını benimsemekle beraber o, aynı zamanda Fârâbî'nin de etkisindedir. Öyle ki İbn Rüşd, bazen Fârâbî'nin düşüncelerini birebir takip etmiş, alıntılar yapmıştır. İbn Rüşd'ün yaptığı bu izahlara bakarak, *Telhîs*'de en çok yakındığı ve vurgu yaptığı şeyin dev-

let yönetimindeki istibdat olduğu pekâlâ söylenebilir. İbn Rüşd, bu konuda kendi zamanındaki yöneticileri sözleriyle ve eylemleriyle, cesaretle açık bir biçimde eleştirmiş, onların müstebit olduğunu söylemiştir. Siyaset bilimcileri arasında İbn Rüşd'ü farklı kılan onun bu özelliğidir. Toplumsal problemlere karşı son derece duyarlı davranmış, bir filozof olarak sadece teori ile ilgilenmemiş, amelî yansımaları da ciddiyetle takip etmiştir.

İbn Rüşd'ün Eflatun'un *Devlet*'i için yazdığı *Telhîs*, Yunan siyaset felsefesine ait özellikler taşımakla beraber aynı zamanda İslâm medeniyetine ait özellikler de taşımaktadır. İbn Rüşd, bu toplumlar üzerinde erdemli bir kent inşa etme konusunda Eflatun'un kötümserliğine katılmamakta bu konuda, ondan ayrılmaktadır. Yine İbn Rüşd'e göre insanın eylemleri iradesiyle ilişkilidir; tabiattaki determinizmin kesin belirleyiciliği sonucunda meydana gelmemektedir. Eflatun'dan farklı olarak İbn Rüşd'e göre ideal devletin başka tarz ve yöntemlerle inşa edilmesi pekâlâ mümkündür; Eflatun'un bu konuda önerdiği yöntem biricik yöntem değildir.²⁰

İbn Rüşd, kendini konuya verirken meseleyi en kolay hale getirecek paradigmayı "halkını mutlu etmek isteyen sultanın davranışı" olarak tanımlamaktadır. Böyle bir sultan varsa, bunu herhalde ve ancak eğitim yolu ile yapılabilir. Bu ise bir yandan halkı bilgilendirmeyi diğer yandan da öğreticiyi cebir ve müeyyide ile teyit ve tekidi gerektirmektedir.²¹

Sonuç

İbn Rüşd'ün siyaset kuramı bu özelliğiyle günümüzde bile siyasî problemlere çözüm olabilecek niteliktedir. O, baskıcı ve totaliter yönetimlere karşı hukuku ve insanı merkeze alan bir yönetim tarzı önermektedir. Bu nedenle İbn Rüşd'ün siyaset felsefesi günümüz açısından anlamlıdır.

O, günümüz siyaset felsefesinde olduğu gibi devletin temel yapısını, ortaya çıkış nedenlerini, ahlakî temellerini, siyasî toplumları ahlakî bakımdan meşru kılan nedenleri, siyaset bilimi açısından iyi ile kötü toplum arasındaki farklılıkları, siyasî toplumlarda insanları birbirine bağlayan bağları konu edinmiş, anlamaya çalışmıştır. Bütün bu konular aynı zamanda siyaset felsefesinin konularıdır. O, bu konuları izah ederken salt betimlemelerden öteye geçip kavramsal çözümlemelerde bulunmuş, siyasete ahlakî bir nitelik kazandırmıştır. O, siyaseti daha rasyonel, gözlem ve tecrübeye dayalı bir kuram haline getirmiştir. Çünkü o, bir filozof ve kadı olarak Endülüs'te birtakım olaylara tanıklık etmiş, orada haksız yönetimden kaynaklanan problemleri birebir yaşamıştır.

- 1 Macit Fahri, *İbn Rüşd Feylesûf Kurtuba*, Beyrut-1992, s. 135. Ayrıca bkz. Bekir Karlığa, "İbn Rüşd", DİA, İstanbul-1999, XX, 266. Ayrıca bkz. Eflatun, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul-1992, 595a-621a.; İbn Rüşd, *Telhîsu's-Siyâse li Eflâtûn*, İngilizce'den Arapça'ya çev. Hasan Mecîd el-'Âbidî - Fâtıma Kâzım ez-Zehabi, Beyrut 1998, s. 231. İbn Rüşd'ün, Eflatun'un *Devlet*'ine yazdığı bu şerhin İngilizce ve Arapça birçok nüshası vardır. Biz bu çalışmamızda yukarıda zikrettiğimiz, kendisiyle ilk defa İbn Rüşd'ün siyaset felsefesini tanıdığımız ve çevirisini yaptığımız bu metni esas aldık. Fakat gerektiğinde diğer nüshalara müracaat etme konusunda -ilerleyen say-

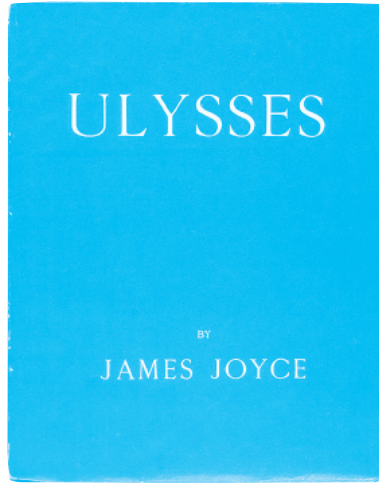
- 2 falarda görüleceği gibi- kendimiz sınırlamadık. Bu eser daha sonraki dipnotlarda, İbn Rüşd, *Telhîs*, şeklinde zikredilecektir.
- 3 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 37.
- 4 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 126.
- 5 Tevfik Rüşdî Topuzoğlu, "Hâşiye", DİA, XVI,419-420; Ayrıca bkz. el-Menâvî, *et-Teârîf*, s. 427 (el-Mektebetü's-Şâmîle: el-İşdârü's-sânî 2.09).
- 6 Fatih Toktaş, "Telhîsu's-Siyâse Bağlamında İbn Rüşd'ün Siyaset Felsefesine Yaklaşımı", *İslâm Felsefesinin Sorunları* içinde, Ankara-2003, s.165.
- 7 İslâm ilim geleneğinde şu amaçlarla eser telif edilmiştir: 1- Bir ilmin konusunu belirlemek, onu bölümlere ve fasıllara ayırmak ve meselelerini araştırıp çözümlerini ortaya koymak. 2- Akli ve nakli ilimlere ilişkin kitapların şerh edilmesi, eser telifinin kıymetli bir bölümünü oluşturur. 3- Katî delillerle tespit edilen hataların tashihi için kitap telif etmek. 4- Bir ilim dalına ilişkin bazı meseleler ve konular eksik kalmış olabilir. Bunu tespit eden âlim, eksiklikleri gidermek için telif yapabilir. 5- Bir ilmin konu ve meseleleri belirli bir düzen ve sistem içinde tertip edilmemiş olabilir. Bunun farkına varan âlim, farkına vardığı ilmin mesele ve konularına çeki düzen verip, her birini olması gerektiği bölümlere yerleştirir. 6- Bir ilim dalına ait meselelerin, başka ilim dallarının konuları arasında dağılık bir şekilde bulunması ve o ilim dalının, bağımsız bir branş olarak ortaya çıkmamış olması. 7- İlimlerin ana kaynaklarından bazılarının çok uzun ve ayrıntılı olması: Bu durumda, tekrarlar çıkarılarak ve ayrıntılar özetlenerek onların kısaltılması için eser telif edilir. Ancak ilk müellifin amaçlarını yansıtan zarurî hususlar çıkarılmamalıdır. İşte, eser telif edilirken esas alınması ve gözetilmesi gereken amaçlar bunlardır. Bu amaçlar dışında kitap telif etmeye ihtiyaç yoktur. Bkz. İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Halil Kendirci, İstanbul-2004, II,778-781.
- 8 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 78.
- 9 Felsefenin menşei günümüzde bile hâlâ güncelliğini koruyan en önemli meselelerden birisidir. Felsefenin Yunan mucizesi olduğunu iddia edenlerin aksine Alfred Weber, bu felsefenin tam ve orijinal olmadığı fikrine sahiptir. Ona göre felsefenin gelişmesi üzerinde Doğu'nun yaptığı etkiden şüphe etmek kabil değildir (*Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul-1991, s. 3). İbn Haldûn'a göre de felsefî ilimler, Yunanlılara Farslardan geçmiştir. Bu geçiş, İskender'in Dârâ'yı öldürüp, Kiyânî ülkesini istila ettikten sonra oradaki kitapları ve ilimleri alması sayesinde olmuştur (*Mukaddime*, II,687).
- 10 Fârâbî, "Mutluluğu Kazanma (*Tahsilü's-Sa'âde*)", *Fârâbî'nin Üç Eseri*'nin içinde, çev. Hüseyin Atay, Ankara-2001, s. 54.
- 11 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 64-66; Muhammed Âbid el-Câbirî, *İbn Rüşd: Sire ve Fıkır Dirâse ve Nûsûs*, Beyrut-1998, s. 242; M. Fahri, *İbn Rüşd Feylesûf Kurtuba*, s. 119.
- 12 İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Düşüncesi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul-2002, s. 125;

- Ahmet Aslan, *Felsefeye Giriş*, Ankara-1996, s. 153.
- 12 Ervin I. J. Rosenthal, *Ortaçağda İslâm Siyaset Düşüncesi*, çev. Ali Çaksu, İstanbul 1996, s. 290.
- 13 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 30.
- 14 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 31,89.
- 15 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 32.
- 16 Charles E. Butterworth, *İslâm Felsefesinde Siyasî Düşüncenin Gelişimi*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul-1999, s. 232.
- 17 İbn Rüşd'ün *Telhîs*'de en sık kullandığı ve en çok önemsedığı sözcüklerden birisi 'burhân' kavramıdır. Bu kavramı, neredeyse bütün İslâm filozofları bir şekilde konu edinmişlerdir. Doğruluğundan şüphe edilmeyen ve zaruri bilgi ifade eden kesin delil anlamına gelir. Burhan kavramını, felsefî ilimlerde yöntem meselesini ele alırken temel alan ilk filozof Kindî'dir. Fakat burhân teorisini bütün metodolojik muhtevasıyla ortaya koymayı başaran Fârâbî'dir. Fârâbî'nin başlattığı felsefe geleneğini geliştirerek sürdüren İbn Sînâ da çeşitli üslup ve hacimlerde kaleme aldığı felsefî eserlerinde mantığın bir bölümü olarak 'el-Burhan' konusunu işlemiştir. Öyle ki İbn Sînâ'nın *Kitâb el-Burhan*'ı aslı olan *İkinci Analitikler*'den daha hacimlidir. İbn Rüşd'ün ise *Organon*'un bölümlerine yazdığı *Telhîs*'ler arasında *Telhîsu Kitâb el-Burhan* da bulunmaktadır. İslâm felsefe geleneğinin bu üç büyük temsilcisi dışında birçok düşünürün, başta Gazâlî olmak üzere, bu konuda metinler ortaya koyduğu bilinmektedir. Burhan, bir kıyas türü olarak hem bilgide kesinlik meselesiyle hem de ilimler sisteminin kanıtsal temelleri meselesiyle doğrudan doğruya ilgilidir. Metodolojik bakımdan ilmiliğin, epistemolojik bakımdan kesinliğin kriteridir. Bkz. İlhan Kutlu, *İslâm'ın Klasik Çağında Felsefe Tasavvuru*, İstanbul-1996, s. 177-179. Ayrıca bkz. Mehmet Vural, "Burhan", *İslâm Felsefesi Sözlüğü*, s.73; Ebu'l-Âlâ Afîfî, *İslâm Düşüncesi Üzerine Makaleler*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul-2000, s. 341-352.
- 18 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 33; M. Vural, "Cedel" md., s. 81-84.
- 19 İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 33.
- 20 İbn Rüşd, *ez-Zarûrî fi's-Siyâse*, s.10-11 (el-Câbirî'nin takdiminden).
- 21 C. E. Butterworth, *İslâm Felsefesinde Siyasî Düşüncenin Gelişimi*, s. 233.

“HERKESİN BİLDİĞİ KİMSENİN OKUMADIĞI” BİR ANLATI: ULYSSES

Metin Önal Mengüşoğlu

Neredeyse sokaklara çıkıp var gücümle bağıracaktım: müjdem i isterim Ulysses bitti. İrlandalı hatta daha doğrusu Dublinli yazar James Joyce’un,(1882-1941) “herkesin bildiği kimsenin okumadığı” şeklinde nitelenen meşhur romanının (anlatısı da diyebilirdim) üzerinde böyle bir haykırma arzusu yarattığını belirtmeliyim. Üniversiteli hayatımda yazarın *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* adlı kitabını (laf aramızda) pek de bir şey anlamadan okumuştum. Ulysses ‘96 yılında yayımlan-
dığında hayli heyecanlanmış-
tım. Çünkü artık sahici ve tec-
rübeli bir okuyucuydum. James
Joyce’u bu sefer çözecektim.
Fakat ne mümkün üç beş teşeb-
büsten sonra bu anlatıyla baş
edemeyeceğimi kavrayarak vaz-
geçmiştim. Bir gün kütüphanen-
min rafında Yapı Kredi Yayınları
Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar
Dizisi’nden çıkmış yedinci bas-
kısının yüzüme doğru sırttığını
gördüm. Kendimden utandım.
İndirdim raftan ve onu bir haf-
tada okuyarak bitirdim.

Bitirdim de, o mu beni bitirdi, ben mi onu bitirdim; işte bun-
dan çok emin değilim. Stendal
“roman bir yol boyunca tutulan
bir aynadır” mı diyordu? İyi de
aynayı bu roman (yahut anla-
tı) da hangi yola tutacaksınız?
Adam sadece Dublin şehrinin
(ki bir bakıma anlatının asıl
kahramanı bu şehirdir diyenler
var) sokak ve caddelerinde dola-
nıp durmuyor ki. Bakıyorsunuz
insanların ruhlarına, bilinçleri-
ne duhul ediyor. Oradaki deh-
lizlerde, labirentlerde, gizem-
li koridorlarda dolaştırıyor sizi.
Daha önceleri James Joyce’un
öğrencisi sayılabilecek Samuel
Beckett’i okumuştum. Molloy
adlı romanından açıkçası keyif
de almıştım. Kafka, Faulkner,

Wolf gibi yazarların metinle-
rinden haberdardım. Gelin
görün ki beni ömrüm boyunca
Ulysses kadar yoran yıpratıcı bir
başka metin yoktu. Romanlar
için olumlu bir not vardır hani
“sürükleyici” denir. Ben bu kita-
bın bırakınız sürükleyiciliğini
neredeyse insanı yerlerde sürün-
dürücü olduğunu söylersem, bil-
mem meramımı anlatmış olur-
muyum? Yanlış anlaşılaktan
da korkuyorum; bu tür sürünme-
ye, bir kere onun dünyasına gir-
diğiniz vakit, siz okuyucu sıfatı-
yla gönüllü müşteri oluyorsunuz.

Yazarı ve roman hakkında her-
hangi bir internet sitesinde genel
malumat bulmak mümkün. Ben
bu bakımdan o malumatı merak-
lısının oralardan edinmesini
dileyerek bizzat sayfalar arasına,
kahramanların dünyasına, biraz
da Dublin şehrine girmeyi dene-
meliyim. Karşımdaki metin iyi
bir okuyucu olmakla her vakit
övünen benim için yüce bir
dağa, yalçın kayalarla diklenmiş
bir mıntıkasından tırmanmak
kadar zordu. Parmaklarınız, tır-
naklarınızla neresinden tutun-
maya kalkışsanız, sizi yırtan, par-
çalayan, engellemeye çalışan bir

dili vardı bu metnin. Ve anlıyordunuz ki konuşmak için, düşünmek için ve yazmak için insana bahşedilmiş bulunan dil, sahiden Allah vergisi büyük bir nimettir. Eğer o nimeti iyi kullanırsanız, işte o vakit evinizin bir kovuğuna yuva yapıp çocuklarınızı ürküten yılanı, deliğinden rahatlıkla çıkartırsınız. Bu bir okuma eylemi değil belki karşıdaki metinle boğuşmaydı. Yoruluyor, bazen nefessiz kalıyorsunuz, ama yine de sizi o didismeye çeken mıknaşı gönüllü olarak tahammül etmek istiyorsunuz. Bilincinizin derinliğindeki ekmeğe yağ süren, oraları tatmin eden bir ruh sindirilmişti bu anlatıya.

Muazzam Bir Dil

Bilinç akım(ş)ı tekniğinin bütün olanakları, dilin bütün olanaklarıyla bir yastıkta kocamak üzere bir araya getirilmiş, Ulysses çıkmıştı ortaya. Modern zamanların habercisi olarak bireyin keşfinden bu yana, insan teki üzerine böylesine detaylı bir eğilmeyle, bilmiyorum başka bir metin kurgulanmış mıdır? Ortada sıradan iki insan vardır. Rastlantılar sonrası bir aradadırlar. Birisi (genç olan) Stephen Dedalus öğrencidir. Diğeri (yaşlı) Leopold Bloom ise Yahudi asıllı bir reklam toplayıcısıdır. İkisi de ortanın altında bir sınıfa mensuptur. Öyle ki bazen genç olanın yaşlı kahramanın gençliği olma ihtimalini akla getirir. Sekiz yüz kırk bir sayfa boyunca bu iki kişi, Dublin sokaklarını arşınlayarak bir gün geçirirler. Yirmi dört saati bile dol-

durmayan bir günün anlatımıdır bütün yapılan. Elbet burada roman değil sadece romandan öte bir şey denenmektedir. Yazar sadece kişilerin o sıradan hayatlarını değil, sıradan diyaloglarını hiç değil, en çok da onların zihinlerine, bilinçlerine oraların derinlerine girerek düşüncelerini, duygularını, esinlerini, hayallerini anlatır; onlara tanık kılmak ister okuyucusunu. Okunacak, okuyarak eğlenecek bir metin yerine, okuyarak şaşırarak bir metin karşısında buluyorsunuz kendinizi. Evet, bu da sokaklarda geçen bir yolculuktur. Bir cenaze merasimine gidiş, bir dükkâna giriş, yol boyunca birileriyle karşılaşın bütün iç ve dış detayları, bedensel ve ruhsal unsurları monolog, diyalog veya iç konuşmalar halinde gözlerinizin önündedir. Ama nasıl bir anlatım. Dil eğitimi gördüğünü, felsefe okuduğunu, birkaç dili roman yazacak kadar bildiğini öğrendiğiniz yazar, sizi bir dil şölenine taşıyarak yapar bunu. Binlerce kelimeyi bazen sayfalar boyunca onlardan hiç birisini asla tekrar etmeksizin zihninize boca eder.

Bu anlatı, kahramanların kişiliklerini aşan, onları da ihmal etmeksizin bir gün içerisinde yaşanan bütün hayat, davranış, muamele ve münasebet parçacıklarının, yani o acı gerçeğin, hepimizi kuşattığını hatırlatmaktadır. Parçası olduğumuz şeyin ihmale gelmeyeceğini söylemektedir. Kimilerine göre bu roman bir kule inşa etmektedir. Burada bir ince mimar faaliyet

“Bilinç akım(ş)ı tekniğinin bütün olanakları, dilin bütün olanaklarıyla bir yastıkta kocamak üzere bir araya getirilmiş, Ulysses çıkmış ortaya. Modern zamanların habercisi olarak bireyin keşfinden bu yana, insan teki üzerine böylesine detaylı bir eğilmeyle, bilmiyorum başka bir metin kurgulanmış mıdır?”

göstermektedir. James Joyce, bu anlatıya Ulysses ismini verirken bunun İzmirli yazar Homeros’un Odiseus’un çağrıştıracığını iyi bilmekteydi. 1906 yılında Roma’da iken yazmaya niyet eder. Bir hikâye olarak tasarlar. 1914’te ise roman olması fikri ağır basar. 1918’de Amerika’da bir dergide tefrika edilir. İlk

kez 1922'de Paris'te yayımlanır. Birlikte yaşadığı, uzun yıllar sonra kızının ısrarı üzerine nikâh kıydığı, Nora adlı kadınla ilk tanıştığı gün, sevgililer günüdür. Rivayete göre romanın geçtiği gün de aynı gündür. Ancak inşa edilen bu yapı ortaya bir aşk romanı çıkartmaz. Neredeyse, çevirmenin ifadesiyle, kitaplıklarda bulmaca ve sözlük oyunları rafına konulacak bir dil ansiklopedisi çıkartır.

Bu anlatıda muazzam bir dil kullanılmıştır, dedik. Öyle ki sözlüksüz okuyabilmek mümkün değildir. İsterse sözlük yazarı olun. Hayatın istisnasız bütün detaylarına, buna mahremiyet de dâhil, yönelik bir anlatma, aktarma hevesi vardır. Ayrıca yapay ve de sanal ne varsa onlara açıktır; ama tüm entelektüel kaygıları elinin tersiyle bir kenara itmektedir. Arzular, hevesler, bilinçaltına saklanıp orada sinice yaşamını sürdüren ne varsa her şey, bir zengin çocuğunun, oyuncaklarını orta yere serpiştirmesi gibi ulu orta sergilenmektedir. Peki, sonuç? Sonuç, belki bir kaos/karmaşadır. Lakin kırk yılda tamamlanabilmiş böylesi bir maceranın, nasıl olup da bir tek güne sığdırıldığı düşünülmürse, saygı duymamak mümkün değildir. Çıtaşı sürekli yüksek tutmanın, kalitenin, anlaşılabilir, içinden çıkılmaz gizemler barındırsa bile, yine de insana şapka çıkarttığını görmek, gözlemlemek için insanlar bu kitabı en az bir kere ellerine almalıdırlar. Yazar diyelim ki bir kapıdan içeriye sokuyor kahraman-

larını. Tam yüz elli sayfa sonra yine o kapıdan dışarı çıktıklarında, kendinizi girdiğiniz kapının önünde hissediyor ve şaşırıyorsunuz: biz neredeydik, diyerek. Tıpkı bilardo oyunundaki gibi, kenarından kıyısından incecek bir görüş yaparak, pike çekiyor, muazzam falsolar veriyor dil topuna. Dilde yapı-bozum dediğimiz kimi sözcük oyunlarına da başvurarak insan zihnini silkeleyyor. Bunu başarıyla çeviren Nevzat Erkmen mesela anastas mum satsana örneğiyle karşılıyor. Bazen Osmanlıca, bazen sokak argosu, bazen de mahallesi bir ağzı (Ege, İç Anadolu, az biraz Doğu) kullanarak çevirmen bu işi galiba on dört yıllık bir emeğin hakkını vererek, öylesine başarılı bir biçimde yapıyor ki, kendi hesabına yazarlığınızdan, okuyuculuğunuzdan ve hatta camianızın kimi ilkeliklerinden ötürü utanıyorsunuz. Burada kullanılan kelimelerden bir demet de sunmak istedim, bu yazıyı okuyanları hiç olmaz-

sa birazcık şaşırtmak için. Lakin doğrusu hangi birini yazacağımı bilemedim. En iyisi bu anlatıroman metinden kimi alıntılar yaparak fikir vermektir:

"Bize göre muvaffakiyet, idrakin de muhayyilenin de ölümü demektir. Muvaffakiyet kazananlara asla sadakat göstermemişizdir." (168)

"Deniz balıklarının eti ne diye tuzlu olmaz? Ne iştir bu?" (189)

"Dikenli teli bir rahibe icat etmiş derler." (191)

"Hangi renkler moral verir? Mor ve al."

Sahici Bir Düşünce Filmi

Birkaç yerde tekrarlanan bu ifadenin bir çeviri başarısı olduğu ortadadır. Zira aynı renkler İngilizcede aynı kavrama başka nasıl karşılık gelecekti? Kelimelerle, kavramlarla, anlamlarla oynamak, onları sağ elinin işaret parmağındaki bir zincir gibi, büyük bir sükûnet, rahatlık ve özgüvenle sallamak; işte yazarın yaptığı iş budur. Giderek kendisiyle dalga geçmek, hayatı, sorum-

lulukları ıskalamak, ölüm karşısında reverans yapmak, yok-sulluğa, çaresizliğe bir çentik atmak. Bu neye yarar, diye sorabilirsiniz. Peki, ıssız bir deniz kıyısında, tek başına dolanıp duran adamın, ansızın yerden taş alarak tuzlu suya fırlatması, bunu defalarca tekrarlaması neye yarar sizce? Bence ikisi de aynı kapıya çıkıyor; bir inkıbazı rahatlatmaya. Hele ki bu yazın-sal eylemdeki boşalım, insan zihninin ve kalbinin üzerindeki cümle toz toprağı temizlemiyor mu; siz varın bunun sonrasındaki saadeti hesaplayın. Bu kitabı sanki onunla dövüşerek okuyorken birden baş ağrılarınız tutuyor. Uyumak, sürekli uyuyup bir daha uyanmamak istiyorsunuz. Ne olacak, bu kör düğüm nasıl çözümlenecek diye bir merak sevk etmiyor sizi yazar; hayır, hiçbir satırında böyle bir şey yok; önceki romanların sonunu merak ettiğiniz gibi değil hadise yani. Burada kendi kendinize, yahu ne oluyoruz, bu ne ve nasıl bir iştir, diye soruyorsunuz belki. Peki, cevabı nedir; kocaman bir hiç. Hiç ama bu hiç, her hiçe benzemiyor. Ortada muazzam bir ansiklopediyi başından sonuna kadar okumuş bulunmanın mahmurluğu, hatta fiyakası yatmaktadır. Müjdeler olsun dersiniz, Ulysses'i bitirdim.

Sayfalar boyunca mesela tam 50 sayfa, noktasız virgülsüz bir insan düşüncesini, (Leopold Bloom'un karısı Molly Bloom'un) iç konuşmasını, monologunu okuyorsunuz. Bir gramer tertibi yok. Lakin anlamsız da değil. Asla bir

saçmalık sezmiyorsunuz. Öyle uydurma şeyler aktarılmıyor. Bu sahici bir düşünce filmidir. Akıp gidiyor. Elbette rahat ve meraklı bir akış değil bu; içerisine çaresiz bir kere düştüğünüz bir nehrin, sanki şelalesine doğru korkulu, ürpertici bir akıştır. Stendal'ın "roman bir yol boyunca tutulan bir aynadır" sözünü yeniden hatırlarsak, diyebiliriz ki burada okur, yazarın ikizi yahut refiki sıfatıyla, bu yol boyunca en azından o aynayı tutan kişiye dönüşüyor. Bunu gerçekleştiremeyen hiç kimse, bu yolu kat etmeyi göze alamaz. Üstelik bir şey anlayamaz, sezemez. Yazar açıkçası bir okur aramıyor, besbelli kendisine refik arıyor. Yani yol arkadaşı. Tıpkı romanın iki kahramanı Stephen Dedalus ile Leopold Bloom gibi. İşte size birkaç sahne daha:

"Yutabileceğinden fazlasını ısıran yoksul lokanta müşterileri, garsondan hesaba dâhil edilmeyen ekmek üstüne ekmek isterler." (206)

"Burunlarına tıkanmış kanlı kâğıtlardan yerdeki talaşlara burun yaşlarını akıtan koyunlar." (208)

"Umarım burnundan sızan şu şebnem damlası bardağın içine düşmez. Hayır, geriye çekti." (210)

"Herifin ağzına bak, kendi kulağına dayayıp ılık çalabilir. Kulaklar kepçe ki uysun." (210)

"Müzminleşmiş yarasını yalayan yaşlı bir köpek gibi." (236)

"Yüzünün mülayim hatlarında bir tebessüm güneş gibi açılıverdi." (238)

"Yapraklarının arası yer yer güneş ışıklı ağaç gölgelerinden yürüdü." (260)

"Mobilyasız daireler yazılı bir karton levha pervazından kayarak düştü. Tombul çıplak cömert bir kolun aydınlık beyaz jüponlu ve gergin askılı bir kaşkorseden dışarıya uzandığı görüldü." (267)

"Kibrit uzun zayıf alevle yandı. Ayaklarının dibinde kırmızı bir nokta ruhunu teslim etti. Dört bir yanlarını küflü hava çevirdi." (271)

Şiir bunlar, diyesiniz gelir. Sekiz yüz kırk sayfalık bir şiire hangi bellek tahammül edebilirse.

Çevirmenin doğu ile batı Anadolu ağızlarından derleyerek/harmanlayarak ortaya koyduğu dil asla ihmale gelmemeli. Örneğin: "Ve gardaşlık biz bir sahet mi disem eki sahet mi disem öçş sahet mi disem..." (239) bu ifadeler ilk nazarda yadırgatıcı gelebilir. Ancak eserin ruhuna vakıf olduğunuz vakit buradaki başarıyı ancak alkışlamalısınız.

Tadımlık örnekler vererek bilmem ne kadar okuyucuyu tahrik edebildim. Şu iki üç sayfalık eleştiriyle Ulysses hakkında esasen pek bir şey söylemiş olmayız. Ben şuna emin oldum ki insan, ama her insan, görüldüğünden daha ileri bir potansiyel gücü barındırıyor. İnsan emeği ile kim bilir ortaya daha neler konulacaktır. İnsana bütün bu kudretleri bahşeden Rabbi ne kadar hatırlasak işte bunun için az gelir. Bir anlatı ki bitirdiğinizde geriye bir hikâye bırakmıyor ve lakin yine de en mütekebbir okuryazarların bile belini yere getiriyor; orada bir cevherin bulunduğunu kim inkâr edebilir?

Roman Kahramanları

Dergisi Üzerine

Asım ÖZ

Toplum olarak kof kahramanlara düşkünlüğümüzü, birkaç saat içinde kahraman yaratacak kadar becerikli oluşumuzu(!), onlara kısa sürede bir “kült” olarak bakışımızı; sonra da o kahramanımızın bizden biri olmadığını, isteklerimizi yerine getirmediğini, çabucak ‘miadı’ni doldurduğunu görünce aynı hızda “tu kaka” ilan ettiğimizi, hatta kendimizi dışında tutarak, “Bu topluma her şey müstahaktır!” deyişimizi dünya âlem biliyor. Tabii, aslında yüzlerce kahraman ve yüzlerce hikâye var. Öte yandan edebi türlerde özellikle roman, kahramanlarıyla koyar kendisini, ötesinde anlatma biçimiyle. Kaç yüz bin roman varsa **bugüne dek verimlenen dünya yazınında, en azından bir o kadar da kahraman yaratıldığı düşünülebilir.** Ne var ki bunca kahramanın kimi toplumbilimsel, ruhbilimsel ölçütler dikkate alındığında çeşitlilik yelpazesi

altında sayı bakımından oldukça daralacağı, yoksullaşacağı açık. Çünkü yaratılan kahramanlar, kimileyin güçlü karakterlere dönüşebilirken çoğunluk tipten ötesine pek geçmiyor ne yazık ki! Heyamola Yayınları, bir roman kahramanı hakkında derinlemesine konuşmayı, yazmayı, düşünmeyi ve tartışmayı başarabilmek amacıyla roman kahramanlarını konu edinen bir edebiyat dergisi çıkardı. İlk sayısı raflarda yerini alan *Roman Kahramanları* isimli üç aylık dergi, edebiyat tarihinde varlık göstermiş roman kahramanlarına büyüteç tutacak. Dergide, roman kahramanlarına çeşitli deneme çalışmalarıyla farklı pencerelerden bakılacak. Derginin her sayısında iki yerli, iki yabancı roman kahramanı olmak üzere dört roman kahramanı ele alınacak. Edebiyata ilişkin serbest yazıların da yer alacağı derginin ilk sayısında; Hasan Ali Toptaş’ın

Bin Hüzünlü Haz romanındaki “olmayan bir kahraman ya da, bir kahramanın yokluğu” Alaaddin, Attila İlhan’ın *Kurtlar Sofrası* romanından Mahmud Ersoy, Albert Camus’nün *Veba* ile *Yabancı* romanlarının kahramanları ‘Rieux’ ile ‘Meursault’ ve *Pal Sokağı Çocukları*’ndaki Nemeçsek inceleniyor. Dergi sunuş yazısında “Yazıların yalnızca edebiyatın penceresinden yaklaşmaması gerektiğini düşündük sonra. Roman kahramanı dediğimiz, insan ruhunun bir suretiydi madem, ona psikolojiden felsefeye, edebiyattan tarihe, hukuktan antropolojiye insan bilimlerinin farklı dallarının bakış açılarıyla yaklaşmak daha anlamlı olacak” deniliyor. Geçtiğimiz günlerde ikinci sayısı yayımlanan *Roman Kahramanları* dergisinden hareketle;

1) *Bir tür üzerinden çözümleme çalışmalarıyla okurla buluşan Roman Kahramanları der-*

gisinin edebiyat dergiciliğine yeni bir heyecan katacağını düşünüyor musunuz?

2) Sizin roman kahramanlarınız kimler?

3) Size en yakın ve uzak kahramanlar...

4) Dünya yazınındaki roman kadınları/erkekleri denildiğinde ilk olarak kimleri anımsarsınız?

5) Bazı durumlarda kahramanların, genelde tipolojik karakter öngörüsüne bağlı yaratıldıkları, ancak sonuçta yazarların kişilik yapılarının yansımaları bağlamında şekillendiği de göz ardı edilmemeli... Anlatıcıyla roman kahramanı arasında nasıl bir ilişki vardır? Anlatıcıyla aynı olan anlatıcıya ait sese yakın duran bir roman kahramanı size neler düşündürür/hissettirir?

6) Tarihsel bir kişiden bir roman kahramanı yaratmakla yeni bir roman kahramanı yaratmak mı daha öncelikli sizin okumalyazma sürecinizde?

7) Romanda insanların tiplerini net bir şekilde çizmekle, kahramanların fiziki görünüşünü tam anlamıyla öğrenemeyecek biçimde kapalı anlatmak arasında sizce nasıl bir fark var?

8) Alımlayanın kolayca özdeşleşebileceği bir kahraman hakkında ne düşünüyorsunuz? Düşünüş, algılayış, yaklaşım vb. bakımından çok gelişmiş yazarlarca kaleme alınıp verimlense de romanımızın kahraman yaratmakta diş dokunur gelişme gösterdiğini söyleyebilmek mümkün mü? Niçin?

Cihan Aktaş-Yazar

(Bana Uzun Mektuplar Yaz ve Seni Dinleyen Biri adlı iki romanı yayımlandı)

1) Elbette ki katacaktır. Sadece roman kahramanlarına yoğunlaşan bir dergi yeni, farklı bir düşünme ve tartışma alanı sunuyor. Roman kahramanlarına yönelen dikkat, okuyucu kadar yazarı da ilgilendiriyor. Hareketli olayların öne çıktığı, kahramanların geri plana çekildiği bir roman zamanında yaşıyoruz çünkü.

2) Saymakla bitiremem onları. Şimdi aklıma gelen birkaçını sayayım: Tolstoy'un Levin'i, Anna Karenina'sı, Dostoyevski'nin Prens Mışkın'ı, Pasternak'ın Dr. Jivago'su, Lara'sı, Alkı Zeri'nin Eleni'si, Alexandra Kollantai'nin Vassilissa'sı, Musafa Kutlu'nun Dava Delisi Süleyman'ı, Italo Calvino'nun Marcovaldo'su, Halide Edip'in Rabia'sı ve Kaya'sı, Thomas Hardy'nin Jude'u, ... Böyle uzayıp gidiyor.

3) Bana en yakın kahraman Halide Edib'in Kaya'sı ile Pasternak'ın Lara'sı arasında biri. Bir davaya adanmış, bunun yanında gerçek hayatın icapları konusunda da duyarlı, sorumluluk alan kadınlar bunlar. Pek çok Kazancakis ve Knut Hamsun kahramanını da kendime yakın bulurum. Bana uzak duran kahramanlar arasında ise İbsen'in Nora'sı, Gonçarov'un Oblomov'u, Orhan Kemal'in Bekçi Murtaza'sı, Tahsin Yücel'in Yusuf Aksu'su... gibi isimler var.

4) Roman kadını denilince ilk aklıma gelenler Dostoyevski'nin Nastassia'sı, Tolstoy'un Anna Karenina'sı ile Natasa'sı, roman erkekleri ise Tolstoy'un Levin'i Somerset Maugham'ın Hayatın Esiriyiz isimli romanındaki şair Philip'i, Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'u... Sahi, bir de Dr. Jivago'nun Lara'sı. Onunla ilgili Lara-Larissa isimli bir hikaye bile yazdım.

5) Bana daha samimi ve inandırıcı gelir o ses, doğrudanlığıyla. Zorlanmadan kulak veririm, anlama isteğim güç kazanır. Kendim de yazarken çoğu kez üçüncü şahısla anlatmaya başlamışken, çok geçmeden birinci şahıs anlatımına dönüyorum. Gerçi bu tür anlatım bazen metnin yer yer tıkanmasına sebep olabiliyor. Anlatıcı mesafesi ortadan kalktığı için fazlasıyla derinleştirmeyi talep edebiliyor kahraman. Şimdilerde üzerinde çalıştığım romanda anlatıcı ile roman kahramanı aynı kişiydi ve bu beni bir yerde zora soktuğu için başa dönerek romanı üçüncü şahsın diliyle ele almak zorunda kaldım.

6) Okurken de yazarken de tarihsel kişiliklerden çok yeni roman kahramanlarına doğru çekiliyorum. Önemli bir döneme tanıklık etmekle, bu dönemi belirleyen hareketlerin içinden gelmekle ilgisi var bu çekimin. Ama geleceğin ne getireceği belli olmaz.

7) Bu yazarın seçimiyle ilgili bir şey. Belki karakter taşıdığı ilginç özelliklerle öne çıkarken fizikseliği geri plana düşüyor. Fiziksel özellikleri elbette kahramanı yakınlaştırıyor okuyucuya. Yeni romanda fizik özelliklerle olayların akışını belirleyecek sebeplerle öne çıkıyor. Bunun sebebi de, belki dönemimiz romanında olayların hızlı akışının karakterlere baskın çıkmasıdır. 19. Yüzyıl romanında kahramanlar fiziksel olarak ayrıntılı bir şekilde tasvir ediliyordu. Bu yazılı tasvirler yazarın başarısının göstergelerinden biri sayılıyordu. Fotoğrafın ve sinemanın icadından sonra benzeri tasvirler özel durumlara yoğunlaştı. Tabii bu değişimde öznenin ölümüne dair kabullerin de rolü var. Özneye ait cazibe olaylara dağılıyor bu durumda. Öznenin silikleşmesinin getirdiği kahramanı geri plana iten süreç, gün geldi yerini bilim kurgu ya da fantastik romanların, filmle rin sanal kahramanlarına bıraktı. Roman, kişileri değil, ilginç kurgusu ve şaşırtıcı, tuhaf olayları dile getirme başarısıyla öne çıkar oldu.

8) Ortalama okuyucu, çok satılan kitap okuyucusu, popüler kültürün ve gözde hayat tarzının idealleştirdiği tiplere çekiliyor. Çağımızın peri masalları-

nın, Hollywood merkezli popüler kültürün medyatik süblimlasyonlarla var kıldığı hayatlar, sözünü ettiğim. Şimdilerde Kurt Vonnegut'un Mavi Sakal'ını okuyorum. Haraketli paragraflar, ilginç bilgiler, karmaşık ve dağınık olaylar, Amerikan rüyasına özgü tipik yaşantı ayrıntıları, anlatıcı olan kahramanın diliyle veriliyor ve bu kahraman tek gözünü savaşta yitirmiş bir ressam. Yaşadığı renkli hayata, anlatımının sunduğu hareketli gel-gitlere karşılık okuyucunun özdeşleşmesine imkân tanımayan, isminin de ifade ettiği gibi modern dünyanın mümkün kıldığı anlamda bir masal âleminin içyüzünü teşhir etme amacının koyulttuğu ironik bir anlatımı var kahramanın. Bu şekilde kahramanın kendisine bir mesafe koyarak baktığı anlatım, romanda olsun sinemada olsun okuyucuda da kahramana mesafeli bir bakışı getiriyor sanki.

Hiç fena değil romanımız bu açılardan bence. Romanda kahramanın öne çıktığı dönemlerde ilginç kahramanlar kurgulandı. Bazılarına önceki sorularınıza cevap verirken işaret ettim. Bir Efruz Bey'i, Yakup Kadri romanlarının Yaban'ı, Ankara'nın, Panorama'nın süs bebeği kadınları... Halide Edib'in Rabia'sı, Ahmet Hamdi'nin Mümtaz'ı, Nuran'ı... Emine Işın'su'nun Nur'u... Afet Ilgaz'ın Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi'nin kadın kahramanı... Yine, Tahsin Yücel'in Yusuf Aksu'su, Yusuf Atılgan'ın Zebercet'i... akılda kalan kahramanlardan bazıları.

Fatma K. Barbarosoğlu-Yazar
(*Hiçbiryer, Fatma Aliye: Uzak Ülke ve Medyasenfonu* romanları yayımlandı)

1) Kalite ve adanmışlık ile harmanlanan her derginin heyecan katacağına inanırım.

2) Bu soruya, 'hangi yaşta?' diye cevap vermek gerekiyor. Mesela üniversite yıllarımda Huzur'un Mümtaz'ı benim çevremdeki herkesin kahramanıydı. Mümtaz'da neden herkes kendini görüyordu? Huzur niye Tanpınar'ın en iyi romanı sayılıyordu muhafazakar çevrelerde. Gençliğim bunu sorgulamakla geçti. Benim için Tanpınar'ın en iyi romanı Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ydü çünkü. Zaman içinde kahramanım Tanpınar oldu. Gel gitlerini, ıstıraplarını, yorgunluk anlarını izlemek bir romanı okumaktan daha çok heyecanlandırmaya başladı.

3) İyi işlenmiş bir edebi metinde uzak kahraman diye bir

şey olamaz. Kötü bir kitapta ise 'kahramanım' diyebileceğim bir kimse zaten yoktur.

4) Çok öne çıkmış kahramanlar vardır. Tolstoy Anna Karanin'i mesela. Ama benim için roman kadını kategorisine girmez. Ya da şöyle söylemek gerekiyor benim için roman kadını roman erkeği diye bir şey yok. Ben daha ziyade o dönemde yazarın o kahramanla nereye dahil olmaya çalıştığını, hangi meselesinin izini sürdüğünü merak ederim kitap bitinceye kadar. Mesela Balzac'ın bir kahramanının peşinden sürüklenirim. Ama roman bitince kahramanda biter, benimle yaşamaya devam etmez.

5) Anlatıcı ile yazarın aynı olduğu durumları iki açıdan ele almak gerekiyor, diye düşünüyorum. Birincisi yazar en iyi bildiği kendisinden yola çıkarak, bir anlatıcı inşa eder. İkincisi kendisini savunmak üzere kendisini kahramanında temize çeker. Bu ikinci kategori için en iyi örneğimiz Ahmet Mithat Efendi'dir. Rakım Efendi karakterini bizzat kendisini merkeze alarak tiplmiştir. Rakım Efendi'nin İslam'a aykırı tavırlarını sergilerken biz burada bir meleği tasvir etmiyoruz, diyerek kahramanı üzerinden adeta kendini savunmaya geçer.

6) Kahramanına ve o kahramanı anlatan yazara göre değişir. Ama çağdaş yazarlar söz konusu olduğunda din büyüklerini anlatan romanlara daha mesafeli yaklaştığını söyleyebilirim. Mesela ben Hz.

Ali'yi bir roman kahramanı olarak okumaktansa Hz. Ali'nin hayatını okuyarak değişen bir modern kahramanın hikayesine tanık olmayı isterim. Böylece hem Hz. Ali'nin hayatına kitabı olarak tanıklığımız devam eder, hem de onun mihrmandarlığının günümüz insanı üzerindeki etkilerinin izini süreriz. Ama çağdaş bir yazarın kendisini fazlasıyla katarak Hz. Ali'yi roman kahramanı yapmasına mesafeliyim. Bizim modern kodlarımız modern öncesi insanın hâlet-i rûhiyesini anlamakta eksik kalır diye düşünüyorum. Ortaya çok güzel metinler çıkabilir. Bunu kast etmiyorum. O anlatılan Hz. Ali değildir. Ben Hz. Ali'yi kendimize katarak Hz. Ali'ye yaklaşabileceğimizi düşünüyorum. Oysa çağdaş yazarlar genellikle tarihi kahramanlara kendi hayatlarını yükleyerek kendilerinden bir kahraman çıkarıyorlar.

7) Ağzını burnunu tasvir etmek, giyimini kuşamını tasvir etmek hayatın daha az sinematografik özellikler taşıdığı dönemlere aitti diye düşünüyorum. Sinemanın icadından önce bu önemli idi. Ama kelimelerin kamera ile yarışamayacağı bir zamana vardık. Dolayısıyla kameranın doğrudan tanık olmayacağı iç alemi vermek daha önemli diye düşünüyorum. Ama iç alemi anlatırken, bu iç aleme eşlik eden dış objelerin de anlatıma eşlik etmesi gerektiğini düşünürüm.

Sadık Yalsızuçanlar-Yazar

(*Gezgin, Cam ve Elmas, Dem ve Anka* romanları yayımlandı)

1) Evet düşünüyorum. Genel olarak bir türü, türleri konu alan dergilerden farklı olarak, roman kahramanları içerikli bir dergi okur açısından son derece ilginç.

2) Anayurt Otelindeki Zebercet, Küçük Ağa'daki Salih, Tehlikeli Oyunlar'daki Hikmet Benol, Abdülhak Şinasi Hisar'ın Fahim Bey'i.

4) Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ndeki Hayri İrdal oldukça uzak. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'ndaki anlatıcı ben/kişi ise yakın.

5) Raskolnikov ile Madam Bovary.

6) Sonuçta kurgusal da olsa sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişkinin daha gerçekçi ve samimi kurulması halinde hikayenin inandırıcılığı artıyor. Bunu çok önemsiyorum.

8) Yeni bir kahraman kurmak daha ilginç geliyor bana aslında. Birkaç romanda bunun aksini yaptığım söylenebilir. Ama, o

romanlarda da anlatıcı-ben üzerinden gelişir olaylar. Tarihsel kişiliğin yanı sıra anlatıcı ben de hikayenin kurulmasında işlevsel bir rol oynar.

O hikayenin yapısı, içeriğiyle de ilgilidir, yazarın öyküleme tekniği ve dili ile de. Kimi yazarların gerçeği, her şeyin silüetini yansıtacak biçimde anlattığını görürüz. Kimi yazarlar natüralisttir, doğal gerçekçidir, kimisi alabildiğine soyut, alegorik bir dile sahiptir. Kapalı anlatmak biraz daha yaşamın özündeki şiirsel mantığı ve gizemi yansıtabilir. Gerçekçi anlatım, okuru bazen daha çok etkileyebilir.

Pek ondan yana değilimdir aslında. Ama örneğin Küçük Ağa bize bunun son derece güzel bir sonuç ürettiğini gösterir.

Ayşe Kara-Yazar

(Refia Sultan ve Lal romanları yayımlandı)

1) Kesinlikle, çok heyecan verici buldum.

2) Huzur'un Mümtaz'ı ve Nuran'ı, Tolstoy'un Levin'i,

Anna Karenina'sı Aytmotov'un Gülsarı'sının ayrı bir yeri vardır bende. Belki de Don Kişot'u en başta anmalıydım. Ayrıca bazı romanlarda bana göre dil "kahramanlaşır" buna bağlı olarak o romanların üzerimdeki etkisini kahramanları ile değil dili ile hatırlarım. Örneğin, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün dili, romanın kahramanı Hayri İrdal'dan önce gelir aklıma. Halil Cibran da kahramanlarından ziyade sesinin etkisiyle müthiş bir etki bırakır bende. Nazan Bekiroğlu'nun kahramanlarını da "duyuş ve ifade" çerçevesinde çok severim.

3) Kendime en yakın hissettiğim roman kahramanları, Tanpınar'ın Mümtaz'ı, Tolstoy'un Levin'i, Tarık Buğra'nın Küçük Ağa'sıdır. Tutunamayanlar'ın Selim'i de benim anladığım biridir.

Kafka'nın kahramanları bende uzaklık etkisi yaratır. Onları okurken, yarasaların uçtuğu kasvetli, karanlık bir şatoda dolaşıyormuşum gibi hissedirim kendimi...

4) Aklıma ilk gelen Tolstoy'un kahramanları olur, Proust'un karakterlerini hiç unutmam, Camus'un Mersault'u, Jack London'un Martin Eden'i, Virginia Woolf'un Mrs. Dalloway'ı, Michel Butor'un Léon Delmont'u gelir. Yukarda bahsettiğim "dilin, sesin etkisi" bağlamında William Faulkner'in Ses ve Öfke'sinin, Woolf'un Dalgalar'ının sesini de ekleyelim buna.

5) Burada birbirinden ayırt edemeyeceğimiz girift, para-

doksal bir durum var. Sanırım bu eski zaman meddahlarının hikâyeye ses vermeleri gibi bir şey; ses meddahın sesidir, fakat seslendirdiği kendisi değildir. Bunun gibi eğer anlatıcının sesi karakterin sesine karışıyor; onda kayboluyorsa bunu iyi bulurum.

6) Soruyu okurken öncelikli olanı değil de ikisinin arasındaki farkı düşündüm bir an. Ve Adem'in hikâyesini hatırladım; Adem'in ruhunun "bedeni" merak edip içine girmesini, içinde dolaşması ve yerleşmesini.

Sanırım bunun gibi tarihsel bir roman kahramanı yaratırken onu merak eder, keşfetmek tanımak istersininiz ve tanımlarken ona kendinizce bir ruh verirsiniz. Tarihi hikâyelerin/kahramanların (bilinen bir hikâyeyse bu) "hazır bir kabule hitap eden" tarafı da kahramanı okura sunmada size yardımcı olur.

"Yeni kahraman" sıfatı gibi yenidir; o şimdide doğar, şimdikiyi giyinir, şimdinin meseleleriyle büyür. Bu anlamda; anlatacak bir meseleniz varsa "yeni kahraman" çok daha önemlidir. Galiba -tarihsel ve ya yeni- kahramanlarımızda öncelikli olan, insanlığın ve kendi zamanlarının asli meselelerini kuşanmış, ete kemiğe bürünmüş olmalarıdır.

7) Şüphesiz ki kahramanınıza oturup ona bildik tanıdık birinden yahut bir dergiden beğendiğiniz bir resimden uzun uzun anlatılarla fiziki bir görünüş çizebilirsiniz... Ama ben kendi adıma kahramanlarımı uzun cümlelerle tasvir etmek yerine fiziki durumlarını ara ara göstermekten, biraz gizemli, biraz

“hayal” kalmalarından hoşlanıyorum.

8) “Alımlayanın kolayca özdeşleşebileceği...” Kahramanın okuruna kendini ifade edebilmesini; “insanlık ölçeğinde” buluşabilmesini çok mühim buluyorum ama her okurun her kahraman ve her durumla özdeşleşebileceğini de düşünmüyorum. Meselesi çok olan bir memleketin roman kahramanının az oluşu kesinlikle dikkate değer bir konu. Fakat genel olarak sanat ve edebiyata baktığımızda nitelik ve nicelik bakımından çok iyi şeyler görüyorum. Sinema ve müzik “görülen ve duyulan” olarak daha çok kendilerini belli ediyorlar. Buna bağlı olarak romanın da mutlaka bundan nasiplendiğini düşünüyorum. Orhan Pamuk’un Cevdet Bey ve Oğulları’nın, Beyaz Kale’sinin, İhsan Oktay Anar’ın kahramanlarının çok iyi örnekler... Ama yazının ince sesi çok duyulmuyor tabii. Edebi çevrelerdeki kutuplaşmalar da bu görünürlüğü engelleyici bir etken olarak çıkıyor karşımıza.

Edebiyatımızda roman kahramanı yaratmaktaki sorunun, ya da kahramanın sorun edilmeyişinin, kültürel kodlarımızla da alakalı olduğunu “kıssa” “tahkiye” geleneğinden kaynaklandığını; bir çok nitelikli kalemin romanı “yabancı bir tür” olarak görüp hikâyede karar kılmalarının da buna etken olduğunu düşünüyorum. Fakat bütün bunların yanında esas sorunun yazarlarımızın “kahramanı yaratan o uzun süreçten” uzun süreler bir kitapla uğraşmaktan kaçınmalarında buluyorum.

Işık Yanar-Yazar
(Dört Âdem adlı romanı
yayınlandı)

1) Elbette.

2) Bellow’un; modern dünyada felsefenin sefaletini betimleyen Herzog’u.

Proust’un; erkekteki kadını özgüveni simgeleyen Baron Charlus’u.

Faulkner’in; toplumun tabakaları arasına sıkışmış, hayata tutunmaya çalışan Christmas’ı.

İşiguro’nun; mekan ve alışkanlık temelinde oluşturduğu Başuşak Stevens’i.

Abdülhak Şinasi’nin; geçmiş zamanın iyimserliğini anlattığı Fahim Bey’i.

Dostoyevski’nin; çift kişilikli Yakov Petroviç Glodkin’i.

3) En yakın “Herzog”

En uzak “Humbert Humbert”

4) Kadın, Madam Bowary/
Anna Karanina/Handan/Belkıs

Erkek, Raskolnikov/
Christmast/Gregor Samsa/
Vronski/Meursault.

5) Ben, anlatıcı romandaki anlatım seçeneklerinden birisidir. En önemlilerinden olduğunu, birçok klasik eserin bu yöntemle yazıldığını belirtmek gerekir. Gerçeklik duygusunu çok iyi verir ve okuru romana hemen bağlar. Fakat başkasını izlemenin keyfini veremediğinde en sıkıcı anlatı tekniğine dönüşür. Bu romanlar güzeldir, elbette “o” “ben”in kim olduğu çok önemlidir.

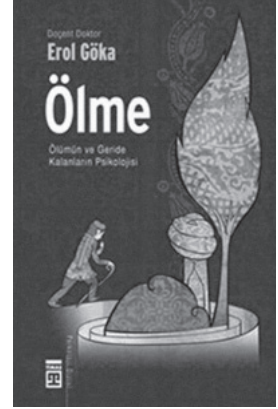
6) Tarihsel bir kişiyi şu an sıradan bir kişi olarak yeniden yazmak. Ya da tersi.

7) Fiziksel özellikleri betimlemek ya da tarih ve mekan adları vererek yazmanın romanın evrenselliğini yok edeceğini düşünmek aldatıcıdır. Anlattığımız insan ise o zaman tarihin belli bir zamanında ve zorunlu olarak coğrafi özellikleri olan bir mekanda yaşamaktadır. Fakat günümüzde doğaşehir gerilimi yerini şehrin kendi gerilimine bırakmış gibi sanki. Bu yüzden roman kahramanlarının birçoğu kafamızda soru işareti bırakmakta. Aynı problem tarihi romanlarda da söz konusudur.

8) Mümkündür. Türk romanında “tip” değil de “olay” her zaman daha önemli olmuştur. Bu durum, bizim coğrafyamızın yeryüzünün birçok bölgesinden daha politik olmasından kaynaklanmakta. Diğer taraftan birey ve özne kavramları ülkemize uzun zaman önce girmişse bile biz cemaat olarak yaşamayı tercih eden bir millet gibiyiz sanki.

ÖLME:

Ölümün ve Yaşamın Diyalektiği Üzerine Bir Çalışma

Serdar ŞENGÜL

Ölme, Erol Göka'nın son kitabının adı. Bu yazıda bu önemli çalışmayı kendi pen-
ceremizden tanıtmayı amaçlıyoruz. Erol
Hoca'nın kitabını analiz etmeye başlamadan önce
kitapta kullanılan yöntem ve benimsen yaklaşımın
daha iyi anlaşılmasına hizmet edeceğini düşünerek
Erol Hoca ve çalışmalarında benimsediği yaklaşım
konusunda kısaca da olsa bilgi vermenin faydalı ola-
cağına inanıyoruz.

Erol Göka Hoca, uzunca bir süreden beri bir
hekim (psikiyatrist), bir düşün adamı ve bir aydın
olarak ülkemiz insanlarının gerek kendileriyle,
gerek sosyal çevreleriyle kurduğu ilişkiye bu ilişki-
lerin hem içinde şekillendiği hem de kendileri aracılı-
lığı ile dolayımlandığı dil, kültür, inanç ve iktidarla
ilişkisi çerçevesinde bakarak bize dair bütüncül bir
resim ortaya koymaya çalışıyor.

Tarihsel Psikoloji Yöntemi

Erol Hoca *Türk Grup Davranışı* adlı önemli çalış-
masında kitabının bir "Tarihsel Psikoloji" çalışma-
sı olduğunu söylüyor ve bu yeni akademik dalın
Türklerin tarihsel psikolojisini araştırmak için hiç
kullanılmadığını belirtiyor.¹ Tarihsel psikoloji yön-
temi Erol Hoca'nın ülkemiz insanlarının psikoloji-
sini farklı açılardan ele aldığı çalışmalarda benim-
senen bir yöntem. En genel anlamıyla tarihsel psi-
koloji sosyo-tarihsel yaklaşımla kültürel psikolojiyi
birleştirmeyi amaçlıyor.

Bu çerçeveden bakıldığında modernleşme serüve-
nimiz Erol Hoca'nın çalışmalarında genel anlamda
dil, kültür, inanç ve iktidarla kurduğumuz ilişkilerin
anlaşılması açısından merkezi bir öneme sahip bulu-

nuyor. Çünkü adına modernleşme denilen süreçte
geleneksel yaşam tarzlarımız ve algılarımız modern
olma yönünde modern olma biçimimizi etkileyecek
şekilde bir dönüşüme uğruyor. Dolayısıyla modern
olma biçimimiz ister benimseme ister temel postu-
latlarını reddetme ve buna direnme anlamında bize
özgü bir hal alıyor ve ayırt edici özelliklerinin anla-
şılabilmesi için hem mevcut "an"ın hem de tarih-
sel olanın aynı anda analize tabi tutulmasını gerek-
tiriyor.

Konuya ilişkin literatürle karşılaştırdığımızda
Erol Hoca'nın modernleşme serüvenimize bakışta
iki özgünlüğü bünyesinde barındırdığını düşünüyo-
ruz. İlk olarak, bugüne kadar modernleşme süreci-
miz ağırlıklı olarak sosyologlar ve siyaset bilimci-
ler tarafından ele alınmış ve buna uygun olarak dev-
let olma ve hükümet etme biçimi anlamında yöne-
tim aygıtının modernleşme sürecinde nasıl dönüştü-
ğüne bakılmıştır. Böylece gerek bireyin gerekse bir
parçası olduğu toplumun, evren tahayyülünün, ken-
dilik algısının ve gündelik hayatı örgütlenme biçimi-
nin tüm bu dönüşümlerden nasıl etkilendiği analiz
dışı kalmıştır. İkinci olarak, modernleşme süreci-
ne yaklaşılrken konuya ilişkin çalışmaların büyük
çoğunluğu kategorik ret ya da kabulü benimseyen
bir tutum içinde olmuşlardır. .

Erol Hoca'nın özgünlüğü ve literatürümüze katkı-
sı kanımızca özellikle bu iki alanda gerçekleşmek-
tedir. Kendisi öncelikle modernleşme olgusuna yak-
laşırken süreci tüm boyutları ve çelişkileri içinde
kavrayacak dinamik bir yaklaşım benimsemektedir.
Hem modern literatüre hem de İslamiyet başta olma
üzere teistik literatüre olan vukufiyetinin böylesi bir
yaklaşımı mümkün kıldığını düşünüyoruz. Kendisi

böylelikle iki dünyadan birine kör kalan entelektüel duruşların dışında kalmayı da başarıyor.

İkinci olarak Hoca bir psikiyatrist olarak konuya yaklaşmakta ve hekim yaklaşımını felsefik, sosyolojik ve antropolojik yaklaşımlarla desteklemektedir.

Aslında batı literatüründe Nobert Elias, Michel de Certeau, E.P. Thompson ve Rollo May gibi buna benzer bir yaklaşım benimseyen yazar ve düşünürler bulunmaktadır.² Erol hoca'yı böylesi bir yaklaşımın Türkiye'deki öncülerinden biri sayabiliriz sanırım.

Ölüm Bilinci

Böylesi bir arka plan üzerinden Ölme kitabını baktığımızda bu kitapta da benzer bir yaklaşımın benimsendiğini söyleyebiliriz. Erol Hoca kitabın iki amaca dayalı bir planı olduğunu söylüyor: İlk olarak ölüm bilinciyle ilgili modern tutumların eleştirisi ve ölüm bilincini arttırmaya, *yaşamlarımızı ölüm bilinci çerçevesinde yönlendirmeye* (vurgu bana ait) katkıda bulunmak. İkinci olarak da gerek yaşamımız gerek meslek uygulamamız sırasında gördüğümüz ölümü, ölümcüllüğü ve matemi ele alışımızda hatalı tutumları göstermeye mümkünse düzeltmeye çalışmak. Yani biri teorik biri uygulamaya yönelik iki amacı var kitabın (sf. 9-10).

Yaşamlarımızı ölüm bilinci çerçevesinde yönlendirmeye çalışmak ifadesi ilk başta anlaşılabilir gelebilir hatta yadırganabilir. Çünkü modern zamanlarla birlikte ölüm toplumsal ve doğal bir olay olmaktan çıkmış (sf. 30) yenilmeye üstesinden gelinecek kötü bir hastalık gibi görünmeye başlanmış (sf. 99) ve bunun sonucunda modern insanın ölüm algısında bir çarpıklaşma meydana gelmiştir. Ölüm yaşamla bir arada ele alınamayacak bir olgu bir konu olarak görülmuş bu nedenle hem düşünce olarak insan zihninden kovulmaya hem de pratik bir vakıa olarak gözden ırak tutulmaya yok sayılmaya çalışılmıştır. Oysa yaşam ve ölüm birbiriyle o kadar yakından ilişkilidir ki nasıl yaşamalıyız sorusunu

sorduran bir gün öleceğimize, fani varlıklar olduğumuza dair olan kesin bilgimizdir. O nedenle ölüm ile nasıl yaşamalıyız, nasıl yaşıyoruz sorusu yakından ilişkilidir (sf. 82).

Ölümün yaşamla olan bu kurucu ilişkisinden dolayı, ölüme ilişkin algı ve tutumlarımız doğrudan yaşama ilişkin algı ve tutumlarımıza etki ediyor. Bu nedenle içinden geldiğimiz kültürel evrenin, benimsediğimiz dünya görüşü ve inanç yapılarının ölüme yüklediği anlamları bilmek kendimize özgü bir ölüm ve buna dayalı bir yaşam anlayışı geliştirmek açısından çok önemli Hocamıza göre (sf. 25-28).

Birçok geleneksel kozmoloji ve kozmogoninin (evrenin doğuşu, yapısı ve ilerleyişi) muhtemelen ölüm düşüncesi merkeze alınarak inşa edilmiş olduğunu belirten hocamız (sf. 49-50) bir hayat gerçekliği olarak ölüm, felsefenin, özellikle felsefi antropolojinin, yaşam felsefelerinin ve tabi ki ilahiyatın konusudur ve yaşama tarz ve stilleriyle yaşama verilen anlamla çok yakından ilgilidir diyor (sf. 88).

Bu nedenle çalışma boyunca psikoloji merkezde olmakla beraber inter-disipliner bir yaklaşım benimsenmiştir. Ayrıca okuyucuya gerek Heidegger, Elias Canetti ve Irvin Yalom gibi Batılı felsefeciler, edebiyatçı ve psikoterapistlerin gerekse İbn-i Sina, Farabi ve Gazali gibi İslam

felsefecileri ve düşünürlerinin konuya ilişkin yaklaşımları tanıtılarak ölüm konusuna ilişkin ufuklarımız genişletilip şümüllü bir perspektif geliştirmemizle olanak sağlanıyor.

Kitap modernlerle geleneksel yaşam tarzlarını benimseyenler arasında ölümü doğal bir olgu, yaşamın bir parçası olarak kavrayan ikinciler lehine bir tercih de bulunsun da ölüm korkusunun varoluşsal bir korku ve bu anlamda evrensel bir fenomen olduğunu söylüyor. Eğer böyleyse ve ölümden kaçmak, modernlerin beyhude bir çabası ve çocukça bir kaprisi olmak dışında, mümkün değilse bizi ölüm-

Ölümün yaşamla olan bu kurucu ilişkisinden dolayı, ölüme ilişkin algı ve tutumlarımız doğrudan yaşama ilişkin algı ve tutumlarımıza etki ediyor. Bu nedenle içinden geldiğimiz kültürel evrenin, benimsediğimiz dünya görüşü ve inanç yapılarının ölüme yüklediği anlamları bilmek kendimize özgü bir ölüm ve buna dayalı bir yaşam anlayışı geliştirmek açısından çok önemli.

lû yanımızla barıştıracak bir yaşam anlayışı kitabın cevap aradığı temel bir soru olarak karşımıza çıkıyor. Doğru ele alınamadığı takdirde ölüm korkusu ve kitaptaki tabirle hatalı ölüm algıları fiziksel ölümden önce, hayatı hissederek, katılarak ve paylaşarak yaşamamak anlamında psikolojik ölüme neden olabiliyor.

Kitabın her yerinde ölüm ve yaşam öylesine iç içe örülmüş ki kitabı okuduğunuzda nerede “tam olarak ölümden”, “tam olarak yaşamdan” bahsedildiğini anlayamıyorsunuz. Çünkü ikisi de bir diğeri olmadan “tam” değil. Bu iç içelik karşısında tuhaf bir ürperti kaphıyor içinizi. Kitap özellikle ölümlülüğümüzün bilincinde olarak yaşamın ve yaşamdaki insanların değerini daha iyi bileceğimizi, sınırlılıkları içerisinde enerjimizi neye harcamamız gerektiğini bilebileceğimizi söylüyor. Ölüme ilişkin sağlıklı bir anlayış ve bilinç geliştirmek tam da iyi bir yaşam için gereklidir. Ölüm yaşamımız için gereklidir. Kitaptaki ifadeyle otantik yaşama imkân veren temel ölüm bilincinden gelir (sf. 54).

Kitap İslam inancının ölüme ve öte dünyaya ilişkin yaklaşımlarının sağlıklı bir ölüm ve yaşam anlayışı geliştirilmesine nasıl bir katkı sunacağını da okuyucuyla paylaşıyor. Sadece ölüm değil özgürlük, yalnızlık, anlamsızlık gibi varoluşsal dertlere şifa getiren özelliklerinden faydalanabilmek için de sağlıklı din anlayışı üzerinde kafa yormak, onu arayıp bulmak zorunda olduğumuzu söylüyor (sf. 205).

Ölüme Dair Kavrayışlar

Ölüme dair kavrayışların modernleşmeyle birlikte değiştiği söylenen kitapta bizim modernleşme serüvenimizin kendi ölüm algımızı nasıl etkilemiş olabileceği önemli bir soru olarak çıkıyor karşımıza. Türklerin İslam öncesi inançlarının, İslam inancının, ve Batılı kültürün hangi oranda ölüme ilişkin tutumlarını etkilediğinin ve bu oranların zaman içinde nasıl değiştiğinin konuya ilişkin monografilerle mutlaka incelenmesi gerektiğini söylüyor hocamız ve bu konuda büyük bir literatür boşluğuna dikkat çekiyor (sf. 292-293).

Modernlerin ölüm algısının Batılı yazarlarca yapılan eleştirisinden faydalanıp bu eleştiriyi sadece Batıyla sınırlayan ve kendi coğrafyasını bu eleştirilerden muaf tutan ülkemiz entelektüellerinin genel tutumu bu bağlamda eleştiriliyor. Biz de modern olmaya başladık, bu anlamda modernlerin ölüm anlayışına ilişkin eleştirilerden bizim de nasibimizi almamız gerektiğini söylüyor hocamız.

Kitabı okuduğunuzda modernleşme literatürümü-zün, hep yaşamlarımızın nasıl dönüştüğü üzerinde durduğu ama ölüm anlayışımızın nasıl dönüştüğü üzerinde durmamış olduğunu fark ediyorsunuz. Bu anlamda kitap bir yeniliği de bünyesinde barındırıyor. Hocamız, ölüm gibi yaşamlarımızın kurucu gerçeğinin birkaç istisna dışında ele alınmamış olmasını konunun öneminin yeterince kavranmamış olmasına bağlıyor. Bu belki de bizde insan yaşamının farklı yönlerini ve gerçeklik düzeylerini kavramak üzere felsefik, estetik, psikolojik, antropolojik ve ilahiyat alanındaki yaklaşımları harmanlayacak bütüncül bir yöntemin geliştirilmemiş olmasıyla ilgilidir. Kitap bu anlamda genç araştırmacılara bu yaşamsal konuda bir çağrıda da bulunuyor.

Modernleşmeyle birlikte değişmeye başlayan ve bu kitapta temel itiraz konusu yapılan ölüm algısı ve bu algının kendisinden neşet ettiği maddeci bakış felsefi düzeyden çok pratik sonuçları itibarıyla itiraz konusu yapılıyor. Çünkü ölüm bütün varyantlarıyla yaşama ilişkin en pratik gerçektir. Cenaze törenlerinin yapılmadığı, mezarlıkların gözlerden irak yerlere kurulduğu, insanların birbirinin yasını tutmadığı bir anlayış yaygınlık kazanırsa bunun yaşamlarımızın sıhhati açısından nasıl bir felaket anlamına geleceği konusunda bizi uyarıyor ve bir hekim, bir düşün adamı ve aydın olarak bunun önünün nasıl alınabileceği konusunda bilgilerini bizimle paylaşıyor.

Kitabı okuyup bitirdiğinizde damağınızda esrik bir tat bırakıyor. Kendi ölümünüz ve yaşamınız, kaybettiklerinizin yaşamı belki bunlar kadar önemli olarak psikolojik ölüm anlamında yaşayamadığınız hayat(lar) konusunda yeniden düşünmeye başlıyorsunuz. Ölüm ve yaşamla ilgili konuların bireysel ve biyolojik olduğu kadar belki daha fazla kültürel ve toplumsal olduğunu görüyorsunuz. Yaşamın ne ağır bir yük ama ne büyük bir armağan olduğunu, insan olarak, kendi biricikliğimiz içinde bile olsa, birbirimizden sorumlu, birbirimizi sevmeye ve anlamaya yazgılı varlıklar olduğumuzu anlıyorsunuz.

1 Erol Göka (2006) *Türk Grup Davranışı* Aşina Kitaplar.
2 Nöbert Elias'ın *Uygurlaşma Süreci* (İletişim Yayınları),
De Certeau'nün *Gündelik Hayatın Keşfi* (Dost Yayınları) ile
Tarih ve Psikanaliz (İş Bankası Yayınları), Thompson'ın
Avam ve Görenek (Birikim Yayınları) kitapları örnek olarak
gösterilebilir.

Dügüm Cambazı

Ali EMRE

Farklı sayılabilecek kısa bir biyografi ile başlayan Dügüm Cambazı, 5 bölümden oluşan bir şiir kitabı. 80 sayfada toplam 37 şiir yer alıyor.

Rahat okunan, temiz bir dille oluşturulan, genellikle kısa dizelerle kurulan şiirler yazıyor Mahmut Avcı. Dillere bir sözcük düşürmek gerekirse sıcak şiirler "Ademde bir sözcük" bunlar. Kimi acemiliklerine, eksikliklerine rağmen okuyanın içine değen, okuyanda eğleşip çoğalan şiirler. Kitabın en büyük özelliği samimiyeti. Yapmacık, yılışık, zorlama bir anlatımdan tamamen uzak. Gidip küçük evinde evrenin sırlarını araştıran, onları şiirleştiren bir tutumla yol alıyor yazılanlar. Yoruldukça yahut üzüldükçe "adama-kıllı yaslansam kalbime" diyerek kendisiyle bütünleşmeye dönük bir tarafı da var aynı zamanda.

her gece bir kaldırımda
sürüklediğim
yirmi yıllık tekrar
yalnızlığım

Genellikle birine seslenerek, dönüp birine konuşarak kuruyor şiirlerini Mahmut Avcı. Büyük kent insanının yalnızlığına işaret eden bir durum bu elbette. Dertleşme, söyleşme, paylaşma, yakınma, sığınma ihtiyacının ağırlıklı bir yer tuttuğunu fark edebiliyorsunuz hemen. Coğrafyası ve uzamı genişleyen şiirlerde bile oldukça baskın bu tutum bu. Arayış, teskin edilmeye, mutmain olma ihtiyacı da kendi benzerlikleri içinde devinerek ve çocuğa/çocukluğa yönelerek biçimleniyor son kertede:

çocukluğumun telaşıyla
dört kıtanın üstünde
yüzüme ayna yüzünü arıyorum

Kavga eden, bağırıp çağıran, efelenen tarafları çok az bir şiir bu aynı zamanda. Belli, belirgin bir duruş, ahlakilik ve ilkesellik içerse de efendiliği, tevazuyu, içliliği asla elden bırakmıyor şair özne. Yırtıcı değil, didişmekten uzak, dünyaya omuz atmak derdine değil.

Bu yaklaşım, şiire zaman zaman rutin ve kendini tekrarlayan bir çerçeve ve içerik dayatsa da söyleyişteki samimiyet ve sevimlilik dizelerin size çarpıp uzaklaşmasını engelliyor daima. Ziya Osman'ın gönül dünyasını Orhan Veli diliyle, sadeliğiyle söylüyor adeta Mahmut Avcı. Şiiri nazımın kalıplarından da bir "şiir okulu" anlayışının kurallarından ve kısıtlamalarından da kurtulmuş. Şiirini zorlamıyor. Şiiri her türlü süsten arındırarak gündelik dile yaklaştırmaktan dolayı kanırtıp kakışlamıyor. Çeperlerini genişletmek için çırpınmıyor. Okuru yormamaya gayret ediyor sanki. Incinmişlik, itilmişlik bile nezih bir anlatımla dillendiriliyor bu yüzden. Kötülük bilmeyen; kötülük, çirkinlik ve nefretin bütün tuzaklarından bilinçle uzak duran bir şiir bu. Ne ediyorsa kendine ediyor sonuçta şiirde konuşan özne. Yer yer eleştirel değiniler olsa da genelde yazgısına da yaşadıklarına payına düşene de razı bu yüzden. Bütün hüznün yumakları, bütün yokluk ve yoksunluklar, bütün yenilgi ve geri çekilişler adeta "göğüste ferah tutan bir el" tarafından okşanıp sağaltılarak dışa vuruluyor:

ellerim göğü zembille tutan kadar hafif değil
su taşımaktan geliyorum
saksılara
memnun eden yorgunluktan
az söyler
mühim şeyleri bilemem
bu yüzden hiçbir oyuna
giremeyeşim

Kendinden emin oluşla iç içe geçen bir özelliği de içkin olmakla birlikte, iddiasızlığın içinde büyümeyi tercih eden bu yaklaşım, şairin poetik kaygılarına da bir anlam çerçevesi kazandırmış görünüyor. Gözlem ve kayıt düşme bu ekseninde açılanıyor. Dünyaya, hayata, doğaya, insanlığa yönelik bakışlar hayret ve haykırışın evine sokulmayı anlamlı ve değerli bulmuyor. Güvercinlerin, Yeni Camii'de ve Mardin'de kardeş olduğunu görüp bilen bir bakış bu sonuçta. Şair en zorlu, en sıra dışı, en uçlarda gezinen zıtlıkları bile büyük bir sükûnet ve özgüven içinde bir araya getirmekte zor-

lanmıyor bu yüzden:

mühim bir iş değildir şiir
tenhada bir kıyamet şenlenir
bütün yaptığın bunun resmidir

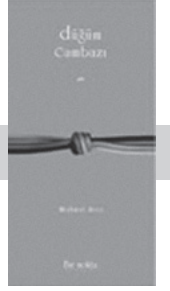
Dügüm Cambazı kitabı çıktıktan sonra yayımladığı şiirlerde, şiirinin içeriğinin ve anlatımının biraz daha zenginleştiği söylenebilir Mahmut Avcı'nın. Daha uzun ve biçim yönünden yenilenmiş parçalar da var bunlar arasında. Hareketlendirilmiş, ritim yönünden güçlü ve akıcı hâle getirilmiş bir üsluba da rastlayabiliyoruz aynı zamanda. Fakat hep o Doğu insanına, bizim çocuklarımıza özgü sesi duymak mümkün yazdıklarında:

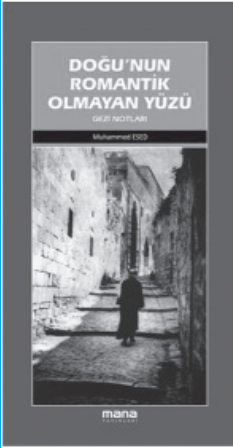
oysa yağmur benim
içime yağar
acele bir şeyler söyle
sakınma hiçbir sözcüğü
yağmur yağacak birazdan
her şeyi bırakıp gidecek misin

Diyebiliriz ki, akılla duygu onun ilk şiirlerinden son şiirlerine kadar iç içe geçmiş, herhangi bir duyarlık ayrışmasına yer vermeyecek bir bütünlük içinde bir anlatım özelliği kazanmıştır. Üzgün ve yumuşak, açık duru şiirler bırakıyor Mahmut Avcı. O üzgün, içli, açık, duru şiirlerin belki de en güzellerinden biri, Bir Nokta dergisinin de yayımlanan "İnsanı Yitiriyor Sözcükler" şiiridir:

"söyleyebildiğim,
güç yetiremediğim
bir sözcük, alıp getirdi beni
ah bir çırpıda söylüyor
filistin, kan ve toprak ve ölüm
kıyıda ilkin sözcükler kanyor
kanayan yerküre, toprakkan
sözcükler alıp götürdü beni
bir insanlık kıyımı
insanı yitiriyor sözcükler"

Mahmut Avcı, Dügüm Cambazı, Bir Nokta Kitaplığı, İstanbul 2008, 80 s.

Doğunun Romantik Olmayan Yüzü / Muhammed Esed Mana Yayınları

1922 yılının baharında 21 yaşında iken Kudüs'te, Eski Şehrin dış mahallesinde yer alan evine gelip yaşaması için amcası Dorion'dan bir mektup aldı. 1922'nin sisli bir yaz sabahı kendini, geleceğine giden yolun geçtiği Doğu'da buldu. Yabancı bir eve ilk defa girdiğinizde koridorda hissettiğiniz tanımlanamaz bir koku, karşı-lacağınız hoş şeylerin habercisidir ya, işte yüreğinizin derinlerinde kendinizden böyle geçersiniz ya. Ortadoğu'da aylar süren seyahatlerinde Frankfurter Zeitung için kaleme aldığı gözlemlerini Almanya'ya döndükten sonra kitaplaştırdı. Yeni bir ev ve yeni bir aittik bulunduğu bilinmeyen ve istifham dolu bu topraklarda ilk deneyimlerini Doğunun Romantik Olmayan Yüzü adlı bu unutulmuş kitabına aksettirmektedir. Bu kitap, sadece genç bir adamın doyuma ulaşma arayışını yansıtmakla kalmıyor aynı zamanda yakında İslam'a yönelecek ve hayatının geri kalan kısmını onu inceleyerek ve üzerinde yazılar yazarak geçirecek olan Leopold Weiss'in ruhsal dönüşümünün izlerini taşımaktadır. Yolculuğu, Kudüs'ün tren istasyonunda başlamakta ve daha sonra Kahire, Amman, Ürdün, Şam ve İstanbul güzergâhında devam etmektedir.

Önder, Lider, Komutan, Hz. Peygamber (s.a.v)

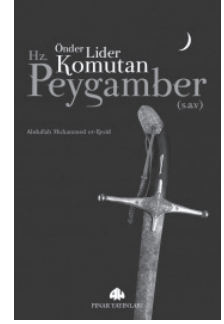
Abdullah Muhammed er-Reşid

Pınar Yayınları

Kur'an'ın emir ve talimatları doğrultusunda, "Ben rahmet peygamberiyim; ben harp peygamberiyim" buyuran Rasûlüllah'ın (s.), hem tebliğ sahasında ve hem de savaş meydanlarında sergilediği en güzel örneği; önderliği, askeri liderliği, komutanlık vasıfları, savaş stratejisi ve taktikleri, davet ve cihad ruhu, yüzyıllar boyu Müslümanları tarihin aktif öznelere haline getiren ve İslâm'ın izzetini ayakta tutan en önemli ve en dinamik unsur olmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v) güzel örneği de, cihad ortamında, örneğin Hendek savaşının çetin direniş öyküsü içinde zikredilir. Kur'an, Ahzab suresi, 9-27. âyetlerde Hendek savunmasının zorlu şartlarına dikkatlerimizi çekerken, Hz. Peygamber'in (s.) bu eşsiz direnişini "üsve-i hasene" olarak tanımlar ve ebedi bir "direniş modeli" olarak müminlerin önüne koyar.

Eser, İslâm'ın en temel kavramlarından biri olan cihadın, içi boşaltılarak ortadan kaldırılmaya çalışıldığı, "cihad" kavramını terörle özdeşleştirmek isteyen küresel emperyalizmin, Müslümanların her türlü direnişlerini ve en haklı savunma savaşlarını "İslami terör" diye damgalamak suretiyle onları pasifiye etmeyi, uysal kalabalıklara dönüştürmeyi hedeflediği bir süreçte, İslam'da cihadın, düşmanla, hem savaş araç gereçleriyle fiilen savaşmak, hem İslâmın emir ve yasaklarına uymak, nefsi kötülüklerden ve haramlardan alıkoymak, hem şeytanın ve yandaşlarının hile ve tuzaklarına karşı koymak, hem de İslâm'ın bilinmesi, yücelmesi ve hakim olması için her türlü fikri, fiili, maddi çabayı göstermek yani kalp, dil, el ve silâh gibi beşerî aksiyonun tüm vasıtalarını kullanmak anlamına geldiğini Komutan Hz. Peygamber'in örneğinde ortaya koymaktadır.

Önder, Lider, Komutan Hz. Peygamber, Peygamberimiz'in (s.a.v) askeri komutanlık vasıflarını, savaşlardaki uygulamalarını, mücâhid-savaşçı sahabeleriyle ilişkilerini, antlaşmalardaki basiretini, yani harp peygamberi olarak en güzel örnekliklerini detaylıca ele alan ve Hz. Peygamberin gazvelerinden, seriyyelerinden siyasi, stratejik ve taktik dersler çıkaran bir başvuru kitabı.

Türkiye'de Bir Felsefe Gelenek-i Kurmaya Çalışmak

Recep Alpyağıl

İz Yayıncılık

Türkiye'de felsefe adına günümüze neyin gelip neyin gelmediğini belirleyecek temel ölçütlerin belirlenemez niteliği bir yana, bugün felsefe diyebildiğimiz 'şey'in geçmişte algılanma biçimlerinin de bu durumda tartışma konusu olması kaçınılmaz. Recep Alpyağıl'ın derlediği yazılardan oluşan Türkiye'de Bir Felsefe Gelenek-ek-i Kurmaya Çalışmak adlı kitap, özellikle Cumhuriyet döneminde birçok farklı müellifçe kaleme alınmış felsefi deneme ve makaleleri bir araya getiren, en azından Cumhuriyet dönemi Türk felsefesi diyebileceğimiz bir düşünüş biçiminin teknik anlamda ne olabileceğine ilişkin öngörülerimizi geliştirecek türden bir derleme.

Türkiye'de yokluğu çekilen şeyin öncelikle Batı tarzı felsefi düşünüş olmadığı besbelli. Düşüncenin, sırf felsefi olmasıyla kendiliğinden bir itibar kazanacağını zannetmek de yanlış.

Bize "gelen" in aslında zaten bizde "olan" olduğunu fark etmek, bizim katkımızın "gelen" e "ek" lenip etkilenişinin de her zaman zaten "gelenek" te mündemiç olduğunu ilzam eder. Dolayısıyla bu geleneğe sırt çevrilerek felsefe yapılamayacağını ortaya koyar.

Recep Alpyağıl'ın derlemesi bu alanda yapılan ilk girişim olması bakımından kayda ve takdire değer. Aynı zamanda her şeyden önce, hayatını felsefeye adamamış birçok felsefeciyeye olan saygının göstergesidir. Örneğin Hilmi Ziya Ülken'in düşünce tarihine almadığı Mehmed Akif Ersoy'u bu çalışmada görebiliyoruz.

Bu derleme, Türk düşüncesinin son yüzyılında etkili olmuş fikri yaklaşımları bir arada değerlendirme imkânı da sunuyor okura.

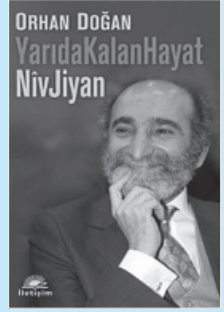
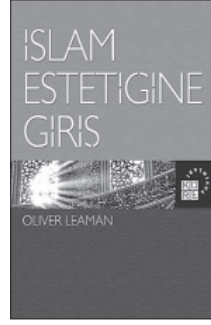
İslam Estetiğine Giriş / Oliver Leaman

Küre Yayınları

Oliver Leaman on yıllardır deneyimiyle, gördüğüyle, paylaştığıyla edinip kendi zihninden süzdüğü sanatsal kavrayışın sonucu olan İslam Estetiğine Giriş İslam sanatını anlamak için önemli bir eser.

Kitap giriş ve dokuz alt bölümden oluşmakta. Ayrıca eseri tercüme eden Nuh Yılmaz esere daha doğrusu söylemsel konumlanışına ilişkin önemli ve eleştirel bir sunuş yazısı kaleme almış. Şöyle diyor Nuh Yılmaz: "Leaman'ın yaklaşımı "İslam sanatı" ya da "İslam estetiği" adı altında içselleştirilen oryantalist klişelerle hesaplaşma noktasında son derece faydalı bir eser. Ancak, meslek olarak felsefeci olan Leaman'ın fenomenolojik yaklaşımı dolayısıyla sanat tecrübesini öne çıkardığı, bu tecrübeyi mutlaklaştırıp, evrenselleştirdiği ölçüde bir başka tuzağa düşüyor: Formalizm. Leaman, birtakım basmakalıp formlere dayanan genel hataları sayarken son derece başarı ile uyguladığı eleştirel formalist dil içerisinde kaldıkça, İslam sanatı ya da İslam estetiği şeklinde tarif edilen kuramsal nesnenin asıl sorun oluşturan kaynağını da görünmez kılıyor: Avrupamerkezcilik." Bu eleştiri önemli. Çünkü ekoller genellikle kendi normlarını ve görme optiklerini de örgülerler. Yılmaz'ın gündeme getirdiği Avrupamerkezcilik ise son zamanlarda ülkemizde de irdelenen sanatsal meselelerin ve güncel ilişkilerin birçok tartışmanın temel referanslarından biri olmaya devam edeceği benziyor.

Diğer yandan eserin, mimariyle sınırlı kalmayan bir estetik kavrayış becerisi olduğu da belirtilmeli. Edebiyattan müziğe değin görme biçimlerine odaklanan çalışmanın alanında bir boşluğu doldurduğunu söylemeliyiz, zihin açıcı olmasının yanı sıra bilgilendirici yönü de yadsınamaz.

Yarıda Kalan Hayat, Niv Jiyan / Orhan Doğan

İletişim Yayınları

Orhan Doğan'ın, sadece kendisi ve sevenleri için değil, sahiden dünya ve memleket için, yarım kalmış bir hayatı.

Özellikle "Kürt Açılımı"yla hararetlenen tartışmalarda, hemen herkesin aklından geçiyor: "Keşke şimdi Orhan Doğan olsaydı..."

Orhan Doğan'ın savunmaları ve söyleşileri elinizdeki kitapta bir araya getirildi. Milletvekili dokunulmazlığı çiğnenerek, hukuk hiçe sayılarak tutuklanan ve 10 yılı aşkın süre hapis yatan Orhan Doğan'ın mahkeme konuşmaları, parlak siyasi savunma örnekleridir. Kendisiyle yapılan söyleşilerin başlıkları da, onun açık sözlülüğünün ve cesaretli arayışının ipuçlarını veriyor: "Ne Red Ne Biat", "Nazilli'de 'Kuyruklu Kürt' Olmak", "Hiçbir Türk Aydınını Arkamıza Alamadık", "Kürtlerin Aynı Bir Devlete İhtiyacı Yok", "Maalessif Kürtler Bizi Andıçladı", "Reddin Reddinin Reddi", "Öcalan Bir Gün Serbest Kalacak", "PKK Meclis'e Girsin", "Barışın Programını Oluşturmak İstiyoruz", "Türkiye, De Klerk'ini Yaratabilseydi...", "En Büyük Kürt Şehri İstanbul", "Ya Değişeceksiniz, Ya Değişeceksiniz" ... İstisnai bir siyaset adamının portresi...

İnsan ve İslam / Ümit Aktaş

Okur Kitaplığı

İslam bize bir dünya görüşü sunmaz, ondan bir dünya görüşü çıkarsak bile. Bir dünya görüşü sadece bir yaşama tarzı, şekli, programı ve yoludur. Şüphesiz İslam'dan bunlar da çıkarılabilir. Ama İslam bundan daha fazlasıdır.

Bir dünya görüşü sadece bu dünyaya dair cevapları, umut ve kaygıları verir, sadece bir yaşama felsefesidir. Oysa İslam her şeyden önce hakikati dillendirir, terennüm eder, duyurur.

Üstümüzde duran o ağır kapağı kaldırarak bize bir nefes aldırır, özgürlüğün ne olduğunu öğretir; hakikatin anlamını koklatır.

Kısacası varolmanın anlamını öğretir bize; varolmak ne demektir, niçin varız ve dahası yaşamak ne için?

Caz'dan Pop'a / Orhan Kahyaoğlu

Everest Yayınları

Çeyrek yüzyılı aşkın bir süredir, popüler müziğin birçok dalında yazı ve kitaplar yayımladı Orhan Kahyaoğlu. Kitaplar, bağımsız konseptlere sadık kalınarak hazırlanan çalışmaları. Yüzlerce yazı ve inceleme hep bir köşede, üst üste yığılıp durdu. Bunlardan çoğunluğu gazete ve dergilerdeki kritikler, değerlendirmelerdi. Görece de kısa yazılardı. Geri kalanlar, araştırma-inceleme boyutu ağır basan ürünler. Sayısı bini çoktan aşmış bu metinlerden çok ufak bir bölümünü seçerek bir kitaba dönüştürdü.

Tarihin Ardında

Cevdet BİRİNCİ

O da (Farklı) Bir İttihatçı'ydı

İttihatçı geleneğin genç cumhuriyette etkisi var mıdır, sorusuna farklı cevaplar verilebilir. Cumhuriyetin kurucuları çoğu zaman “İttihatçı” diye eleştirilir hatta “Jakoben” olmakla suçlanırlar. Bu etkinin niteliği hakkında sol Kemalist tarihçilerden Sina Akşin şöyle diyor: “Şüphesiz cumhuriyette İttihatçı bir etki var. Atatürk de İttihatçılar’ın içindeydi. Gerçi, hiçbir zaman A kadrosunun içine girmeyen, yalnız bir insandı. Ancak, politikalarını eleştirse bile, o da bir İttihatçı’ydı. O da, diğer İttihatçılar gibi, Fransız İhtilâli’ni model alıyordu. Atatürk hareketi de, bir bakıma, İttihatçı geleneğinin devamıdır. Bunu söylerken arada çok önemli farkların olduğunu da belirtmek gerekir. Bir kere Türk milliyetçiliği meselesi var. İttihat ve Terakkî’de Türk milliyetçisiydi ama imparatorluktan vazgeçemedikleri için bunu gizli tutuyorlardı. Balkan Savaşı’ndan sonra, Rumeli elden gidince imparatorluk hayâlleri güme gitmişti. Artık, çağ da değişmişti. I. Dünya Savaşı’ndan sonra büyük bir demokratikleşme rüzgarı esti dünyada. Cumhuriyetler kuruldu birçok yerde. Dolayısıyla Türkiye de bundan etkilendi ve Atatürk hareketi ulusal bir devlet kurma işine girişti. Bu, imparatorluktan vazgeçme projesiydi. Bu proje, Erzurum Kongresi’nde oluşturuldu. Erzurum Kongresi, on beş gün sürüyor. Bu kadar uzun sürmesinin nedeni, sanıyorum, imparatorluktan vazgeçmenin zorluğu. Çünkü bunlar hepsi imparatorluk çocukları ama, orada imparatorluktan vazgeçme kararı alındı. “Vazgeçtik” gibi bir şey söylemiyorlar ama bu karar şu şekilde somutlaştı: Mondros Mütarekesi’nin sınırlarını ilke olarak esas almaları, Arap ülkeleri üzerinde hiçbir iddiada bulunmamaları, imparatorluktan vazgeçildiğini gösteriyordu. Daha başka önemli farklarda var. Meselâ, İttihatçılar laiklik konusunda Atatürk devrimindeki kadar ileri gidemiyorlardı. Gizli kapaklı birtakım şeyler yapıyorlardı ama, bunlar üstünkörü hareketlerdi. Hâlbuki Atatürk ve arkadaşları, saltanat ve hilâfete son verirken ve sonra laiklik konusunda son derece radikal bir çizgi tutturdular. Tarihteki büyük olaylarda “süreklilik” ve “kopuş” incelenir. Burada süreklilik var ama, müthiş bir kopuşta var. Bazı bakımlardan kopuş daha büyük sayılabilir süreklilikten.”

“Ah Solon! Ah Solon”

Atinalı filozof devlet adamı Solon, kendisiyle çok gururlanan, kendisinin dünyanın en mutlu insanı olduğuna inanan bir kralla sohbet ediyor. Kral filozofa, dünyada tanıdığı mutlu insanların kimler olduğunu soruyor. Tanınmamış birtakım isimler sayan, kendisine adını anmayan Solon’a Kral kızıyor: “Beni neden saymıyorsun.” Solon’un cevabı ibretliktir: “Siz henüz yaşıyorsunuz. Sonunuz belli değil.” Bir zaman sonra kralın ülkesi kötü yönetim yüzünden çöküyor, düşmanlar sarayı kuşatıyor. Kral’ın son sözleri, “Ah Solon! Ah Solon” oluyor.